

ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ | ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ

VOLUME -IV ISSUE-IV 2016-17

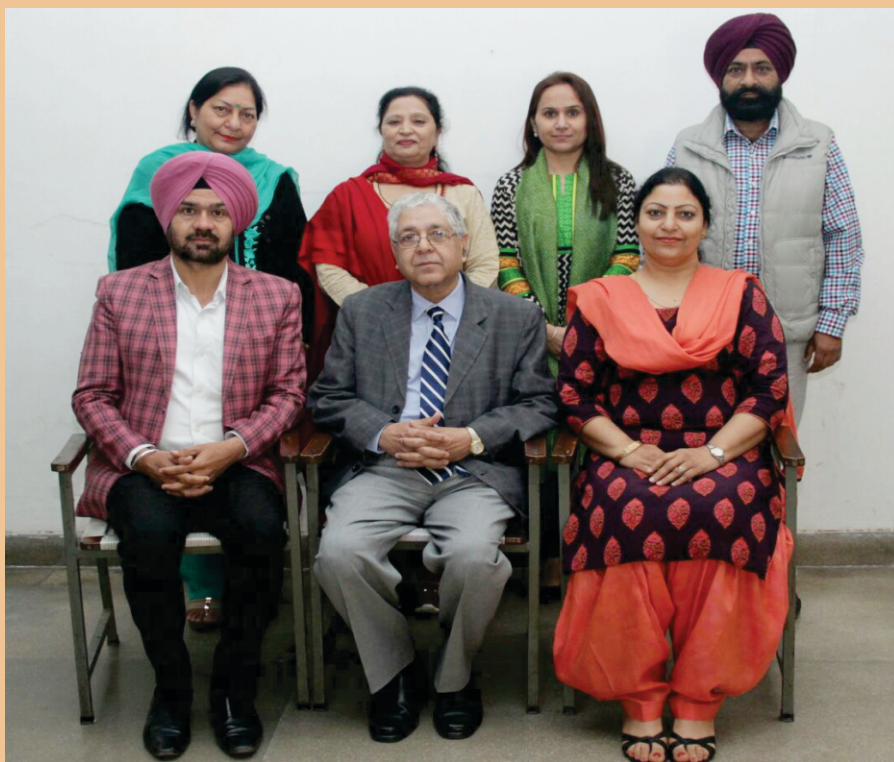
JAWAN TARANG

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH

EDITORIAL BOARD

Sitting : Dr. Nirmal Jaura (Director Youth Welfare), Prof. Arun Kumar Grover (Vice Chancellor), Dr. Rajinder Pal Kaur (Editor)

Standing: Ms. Suprerna Khanna (Staff Editor Pictorial), Ms. Sushma Miglani (Staff Editor Hindi), Ms. Prabhleen Toor (Staff Editor English), Dr. Harpal Singh Bhatti (Staff Editor Punjabi)

Dr. (Prof.) Neera Grover, Presenting the Vice Chancellor's Trophy to Dr. Madhu Prashar, Principal, Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

PANJAB UNIVERSITY ANTHEM

तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
मन में तेरा आदर मान
और मोहब्बत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तू है अपना भविष्य विधाता
पंख बिना परवाज़ सिखाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
तेरी जय का शंख बजायें
रौशन तारे बन जायें
वख़री तेरी शोहरत
तेरी शोहरत सदा सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः

Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Mann mein tera aadar maan
Aur mohabbat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Tu hai apna bhavishya vidhata
Pankh bina parwaaz sikhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Teri jai ka shankh bajayein
Roshan tare ban jaayein
Vakhari teri shohrat
Teri shohrat sada sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya

PANJAB UNIVERSITY

Ensnconced in the verdurous lap of the Shivalik foothills, Panjab University (PU), one of the oldest and most prestigious Universities in India, now situated in Chandigarh, the city beautiful, was established at Lahore in 1882. In consonance with the Upanishadic vision of 'Asado Ma sadgamaya/Tamso Ma Jyotirgamaya' (Lead me from untruth to truth/Lead me from darkness to light), it has a long tradition of pursuing excellence in teaching and research in science and technology, humanities, social sciences, performing arts and sports-leading to a true swaraj (self-rule) of ideas, knowledge and action.

The University nurtures noble ideas, creativity and innovation in its wide-ranging academic programmes covering different fields of knowledge and scholarship. The University is committed to attract and support the best students and faculty, who excel at learning, teaching and research. Panjab University with its campus at Chandigarh and nearly two hundred colleges in Punjab State and Chandigarh U. T. has long been serving the cause of higher education and addressing the various socio-civilisational needs and aspirations with distinction. The glorious 'parampara' (tradition/s) of the University established during the period of more than 136 years ago, is a source of perpetual inspiration for the present generation of faculty members and students. By virtue of its history, experience, achievements and philosophy, the University has carved a niche for itself as a premiere centre of learning and research both at national and international levels drawing students from all over the country and different parts of the globe in accordance with the Indian vision of 'lokasamgraha' (the welfare of the world). Its faculty includes some of the most distinguished scientists and academicians. Over the years, the reputation of the University has grown as an institution making significant advancements in innovative teaching, research and community outreach.

- NAAC Accredited A-Grade University with a score of 3.35 out of 4 in the year 2015.
- Ranked number one amongst Universities in India and Ranked 363 in the Thomson Reuters-powered Best Global Universities Raking 2016 by US News and Global Report.
- Ranked 38 in Asia Times Higher Education Asian University Ranking, 2015 and Ranked in the bracket 111-120 in the year 2016.
- Ranked in the bracket 501-600 internationally in the Times Higher Education World University Rankings, 2015-16.
- QS Asian Universities Ranking in the bracket 201-250 for the year 2015-16.
- NIRF 2016: Ranked 12th among the Indian Educational Institutes, 2nd among the Universities.
- Best University Campus Award- 2016 by ASSOCHAM. Earlier, it was awarded Best Government University in India Award- 2014 by ASSOCHAM.

Vice Chancellor

Panjab University
Chandigarh

MESSAGE

The Anthem of Panjab University begins with “Tamso ma Jyotirgamaya” that means “take me into light from darkness”. The University is spreading light in the lives of innumerable students by following this slogan. This light of education fills the head and heart of students with new thoughts and creative innovation which help them to be better citizens. It also helps in the upliftment of society and encourages nation-building. Panjab University promises the overall development of students. Whereas the motive of the University is to develop intellect and create an interest in co-curricular activities, the Youth Welfare Department is continuously working towards its plan to conduct activities related to literature, culture and Heritage skills. These activities fill the youth with enthusiasm and zeal makes them capable to recognize the power within. In every academic session, thousands of students achieve their goals and create their unique identity in society through participation in the Youth Festivals organized by Youth Welfare Department.

The annual magazine of the Youth Welfare Department “Jawan Taran” is also a part of the effort that encourages the Cultural interest of the students and works as a platform for new young writers. Whenever any youngster delivers his/her words on paper he/she has a firm wish that his/her thoughts should not remain restricted to the self alone, but he/she wants his/her thoughts to be published in any magazine so that other readers also come to know about his/her thoughts. “Jawan Tarang” gives wing to the thoughts of new writers and authors. I can say with confidence that the thoughts expressed by young writers will be helpful in giving direction to the nation. I congratulate the writers whose creative writings are included in “Jawan Tarang”. I wish good luck to the Youth Welfare Department for their future creative activities.

A lot of best wishes for the publication of the new edition of “Jawan Tarang”.

A handwritten signature in green ink, which appears to read 'Arun K Grover'.

Arun K Grover

MESSAGE

I am delighted to learn that Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh is to publish the new issue of its Annual Magazine 'Jawan Tarang' for the session 2016-17.

I am sure that the Annual Magazine will provide a vibrant platform for students to express their emotions, feelings, thoughts and ideas.

I send my best wishes to the authors and editors for their collective efforts to bring out this issue of 'Jawan Tarang'

A handwritten signature in blue ink, which appears to read 'Meenakshi Malhotra'.

Meenakshi Malhotra

Registrar

Panjab University
Chandigarh

MESSAGE

It gives me immense pleasure to note that the Department of Youth welfare, Panjab University, Chandigarh, is publishing its Annual Magazine 'Jawan Tarang' for the session 2016-2017.

It is indeed very satisfying to observe that literary contributions of students from affiliated collages, constituent colleges and departments of the university will be published in this magazine. I am of the firm opinion that the students' community should get adequate opportunity to showcase their talent in creative writing. Such platforms facilitate in developing their overall personality.

I am sanguine that this Magazine would provide an opportunity to the students to express their imagination, views and future aspirations.

I wish the Annual Magazine publication a grand success.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'G.S. Chadha', with a horizontal line underneath.

Col. G.S. Chadha (Retd.)

MESSAGE

I express my heartiest good wishes to the Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh for publishing the new issue of its annual magazine 'Jawan Tarang' for the session 2016-17. The platform is given to the youth in the form of this magazine to express their emotions, feelings, thoughts and ideas. I am sure this will help in achieving the target of churning out the latent writing talent of the students which bears immense potentiality of sharpening their communication skill as a part of their over all personality development. This endeavour of the Department of Youth Welfare will go a long way in awakening the Society.

I further congratulate the Director, faculty and students for bringing out such a resourceful Magazine.

Parvinder Singh

MESSAGE

I am pleased to know that department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh is going to publish the new issue of its annual magazine 'Jawn Tarang' for the session 2016-17. The Magazine is the best platform for the budding students of affiliated/constituent colleges/departments of the University to express their emotions, feelings, thoughts and ideas. I hope it will prove the most excellent stage for youth to articulate their feelings, opinion and dreams.

I appreciate the pivotal role of Director Youth Welfare for this publication. This endeavour of his will not only help in strengthening the identity of students but will also provide unseen opportunities to their fellow students to express views close to their hearts in the form of writings. This wonderful and encouraging endeavour must be nurtured and grown in full bloom to serve as flag bearer for future generation.

I wish the annual magazine 'Jawan Tarang' an immense success.

Emanuel Nahar

ਸੰਦੇਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਉਪਰਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਣ। ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੁਪਨੇ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਸਹਾਈ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਲੇਬਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਹਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਸਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੌਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਾਰਥਿਕ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਸ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਸਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ।

ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ
ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਲਿਖਣਾ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਇਹ ਕਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਸਮਾਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ, ਅੱਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ/ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਕਲਾ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ/ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਕੋਮਲ ਰੁਚੀਆਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣ। ਸਾਹਿਤ ਸੂਖਮ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਹਨ, ਸਾਹਿਤ ਕਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਿੱਜੀ ਪਿਆਰ, ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਜਵਾਂ-ਤਰੰਗ' ਅਕਸ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੋਚਾਂ, ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੋਚ, ਜਜ਼ਬੇ ਕਦੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਖੰਭ ਲਗਾ ਕੇ ਕਵਿਤਾ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋ: ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਧੀਨ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਦਾ ਨਵਾਂ/ਅਗਲਾ ਅੰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਹਨ, ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗੀ:

ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸਾਦੀ ਰੱਖੋ, ਐਪਰ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰ ਸਦਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸਦਾ।।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ
ਰਾਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ

ਬਾਗ਼ ਬਹਾਰਾਂ ਤੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿਨ ਯਾਰਾਂ ਕਿਸ ਕਾਰੀ
 ਯਾਰ ਮਿਲੇ ਦੁਖ ਜਾਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਹਾਂ ਲਖ ਵਾਰੀ
 ਉੱਚੀ ਜਾਈ ਨੇਹੁੰ ਲਗਾਇਆ ਬਣੀ ਮੁਸੀਬਤ ਭਾਰੀ
 ਯਾਰਾਂ ਬਾਝ ਮੁਹੰਮਦ ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਕੌਣ ਕਰੇ ਗ਼ਮਖ਼ਾਰੀ ॥
 ਸਦਾ ਨਾ ਰੂਪ ਗੁਲਾਬਾਂ ਉਤੇ ਸਦਾ ਨਾ ਬਾਗ਼ ਬਹਾਰਾਂ
 ਸਦਾ ਨਾ ਭਜ ਭਜ ਫੇਰੇ ਕਰਸਨ ਤੇਤੇ ਭੌਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
 ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਹੁਸਨ ਜਵਾਨੀ ਮਾਨ ਕੀਆ ਦਿਲਦਾਰਾਂ
 ਸਿਕਦੇ ਅਸੀਂ ਮੁਹੰਮਦ ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਯਾਰਾਂ ॥
 ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਮੁਰਗਾਈਆਂ ਬਹਿਣਾਂ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸਰ ਪਾਣੀ
 ਸਦਾ ਨਾ ਸੱਈਆਂ ਸੀਸ ਗੁੰਦਾਵਣ ਸਦਾ ਨਾ ਸੁਰਖੀ ਲਾਣੀ
 ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਬਹਾਰ ਹੁਸਨ ਦੀ ਖ਼ਾਕੂ ਵਿਚ ਸਮਾਣੀ
 ਲਾ ਪਰੀਤ ਮੁਹੰਮਦ ਜਿਸ ਥੀਂ ਜੱਗ ਵਿਚ ਰਹੇ ਕਹਾਣੀ ॥

ਮੁਹੰਮਦ ਬਖ਼ਸ਼

ਤਤਕਰਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ

ਲੜੀ ਨੰ	ਰਚਨਾ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ.
1.	21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਲਈ	ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ	ਏ. ਐਸ. ਕਾਲਜ, ਖੰਨਾ	1
2.	ਵਿਸ਼ਵਾਸ	ਅਵਰੀਤ ਕੌਰ	ਪੀ. ਜੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ-11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	2
3.	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਨਵਰੀਤ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ	4
4.	ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਯੁੱਗ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਭਵਿੱਖ	ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਜੀ. ਟੀ. ਬੀ. ਕਾਲਜ ਲੜਕੀਆਂ, ਦਸੂਹਾ	6
5.	ਵਰਤਮਾਨ ਬੇਟੀ	ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ	8
6.	ਪਰਿਵਾਰ-ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਕੋਟਾਂ, ਲੁਧਿਆਣਾ	11
7.	ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ	ਸਪਨਜੰਗ ਸਿੰਘ	ਆਰ. ਐਸ. ਡੀ ਕਾਲਜ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	12
8.	ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ	ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ	ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ	14
9.	ਬੰਜਰ ਮਾਂ	ਗਗਨਜੋਤ ਕੌਰ	ਸੁਖਦੇਵ ਕਰਿਸ਼ਨਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੋਗਾ	16
10.	ਡਰ	ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਪੀ. ਜੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	18
11.	ਉਡੀਕ	ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਡੀ. ਐਮ. ਕਾਲਜ, ਮੋਗਾ	19
12.	ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਪੀੜ	ਅਰਸ਼ਦੀਪ	ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ	20
13.	ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਵਾਨ-ਮੁਲਕ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਐਮ. ਆਰ. ਪੀ. ਡੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਤਲਵਾੜਾ	21
14.	ਮਹਿਕ	ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਜੀ. ਐਚ. ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	22
15.	ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ- i		ਪੀ. ਜੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼ ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	23
16.	ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦੇ ਗੀਤ-ii, iii		ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸਿਟੀ	24

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਲਈ

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਨਿਰੰਤਰ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਜਰਬਿਆਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਖੇਤਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਵਿਸ਼ਵ-ਅਮਨ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਲੋੜ ਹੈ।

ਵਕਤ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ‘ਡੇਟਾ’ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਤਨ ਆਧਾਰਿਤ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ- ਭਰਪੂਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਕਸਿਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨਾਲ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਆਦਿ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਨੇ ਹੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਏ ਯੁਵਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕੇ।

ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ

ਏ. ਐਸ. ਕਾਲਜ, ਖੰਨਾ

ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਅਵਰੀਤ ਕੌਰ

ਪੀ. ਜੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼

ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸ਼ਬਦ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਉਹ ਅਟੁੱਟ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਔਖਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰਨਾ। ਹਰ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਸ ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਦੇਸ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਿਉ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਘਰੋਂ ਦੂਰ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਇੰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ; ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸੌ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੋਜੀ ਥਾਮਸ ਏਡੀਸਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਲਬ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਲਬ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿੱਤ ਹਾਸਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਆਖਿਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ। ਜੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਔਕੜ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਰਾਹ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ?

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੀ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਜੜਾਂ ਵੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਚੋਲ੍ਹਾ ਪਾ ਕੇ ਖੁਦ ਦੇ ਰੱਬ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

“ਅੱਜ ਦੇ ਰਸਤੇ ਇੰਨੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ।”

ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹੀ ਗੀਤ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਜੋ ਤਾਕਤਵਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਕਤਵਰ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਲਈ ਪਹਿਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖ਼ੁਦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੀਏ। ਅਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ, ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੀਏ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰੀਏ।

ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦੀ ਇਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਸੋਚ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਂ - ਪਿਓ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ - ਬਾਪ 'ਤੇ ਤੋਹਮਤ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਸੋਚੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਗਲਤ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਾਂ - ਬਾਪ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਣ। ਜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਉਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਦੀ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਗੇ। ਅਖੇ “ਔਲਿਆਂ ਦਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।” ਜਿਵੇਂ ਮਾਲੀ ਕਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵੱਢਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਂਗਦਾ ਹੈ, ਖਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵਧ-ਫੁਲ ਸਕੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਇਸੇ ਲਈ ਝਿੜਕਦੇ-ਝੰਬਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕਣ। ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਪਾ ਸਕਾਂਗੇ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇਣ 'ਚ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਰਖ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਖੁਦ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਪਛਾਣਨ ਦੀ।

“ਮਨੁ ਤੂ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪਿ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣੁ॥”

ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਪਛਾਣ ਲਈਏ, ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਅਖਵਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਵੀ ਮਾਣ ਸਕੇਗਾ।

ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਹੀ ਸਾਡੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਇਹੀ ਵਹਿਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਦਾ ਇਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰਨ ਦੀ ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏਗੀ, ਉਹ ਲਫਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਸਾਡੇ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਹਰ ਅੌਕੜ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅੱਗੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੁਦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਛੋਟੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਹੌਸਲੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

“ਅੌਕੜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ, ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਸਰ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਕਿਉਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਡੋਲਾਈਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਪੱਥਰ ਵੀ ਰੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।”

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ

ਨਵਰੀਤ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ

“ਆਈ ਹੈ ਹੁਣ ਨਵੀਉਂ ਨਵੀਂ ਬਹਾਰ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਭਰਮਾਰ।”

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਸਭ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਸ ਇੱਕ ਹੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ; ਉਹ ਹੈ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਲਾਭ ਹਨ ਉੱਥੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮੰਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫਾਇਦਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨੁੱਖ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦ ਜਾਂ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਬਦਲੇ ਨੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਬਦਲਿਆ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ।”

ਹੁਣ ਜੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਲਾਭ ਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜੋਕਾ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਭਰਮਾਇਆ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ। ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਸਮੋਇਆ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮੋਅ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਸੀਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੋਸਤ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਾਹੀਉਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਹਾਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੱਚਾ, ਨੌਜਵਾਨ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰੇਕ ਵਰਗ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਖ਼ਬਰ ਜਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਪੱਟਿਆ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ - ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ।”

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਆਤੰਕਵਾਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਬਗ਼ਦਾਦੀ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਪਸਾਰਾ।”

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਤੇ ਉੱਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਭਾਵ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਲਾਭ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਝੱਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਹਨ ਕਿ :

“ਹੁਣ ਤਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ, ਪਿਆਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲਾਭ, ਅਗਰ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ :

“ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਜਿਹਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਦੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਯੁੱਗ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਭਵਿੱਖ

ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਜੀ. ਟੀ. ਬੀ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਦਸੂਹਾ

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਰੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਯੁੱਗ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਾਡੇ ਪੂਰਵਜ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲੀ ਨੁਹਾਰ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਹੀ ਨਾ ਸਕਣ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੰਮ-ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰ ਕੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹੁਲਾਸ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਭਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਕਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਹੁਣ ਹੀ ਇੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪੈਦਲ ਜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖੇ ਹੋਏ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਨੇਹੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਗਰਾਹਮ ਬੈਲ ਨੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਕੇ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਬਹੁਮੰਤਵੀ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਆ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਡੋਕੋਮੋ ਦੀ ਐਫ. ਟੀ. ਟੀ. ਫਰਮ ਨੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫੇਸਬੁੱਕ, ਟਵਿਟਰ, ਵਟਸਐਪ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਪਰ ਇਹ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਐਪਸ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪੱਧਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਏਨਾ ਪਾਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗਾ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਅਹਮੀਅਤ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੇਵੀਂ ਜਾਂ ਸੱਤਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਵਸਤਾਂ ਮਗਰ ਭੱਜਦੇ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕੁੱਝ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ - ਬਾਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਘਟੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਤੋਂ ਹੀ ਭੱਜੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਰੁਤਬਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਾਂਗੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਿੱਲ, ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ, ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ, ਜੋ ਸਭ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਐਪਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਹਰ ਕੋਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਅਤੇ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਅਸਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਲਸਾ ਭਰੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਰੁਝੇਵੇ ਪਾਲ ਲਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੀ ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਾਡੀ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ - ਪੀਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ, ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜਣਾ, ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਦੁਰਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਝ ਹੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਹੈ।

ਆਓ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਅਪਣਾਈਏ,
ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲਾਈਏ।

ਵਰਤਮਾਨ ਬੇਟੀ

ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ

ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸੀ ਪਰ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਪਈ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਉੱਸਲ-ਵੱਟੇ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਮਰੇ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਲਈ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਹਉਕਾ ਲਿਆ, ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਲੇ ਉੱਤਰ ਆਈ। ਨੀਤੂ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਖੜਕਾਇਆ ਪਰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਨੀਤੂ ਮੁੜਨ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, “ਕੀ ਗੱਲ ਨੀਤੂ ਤੂੰ ਅਜੇ ਸੁੱਤੀ ਨੀ ....।”

“ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਾਪਾ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਅੱਜ ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਕੋਲ ਪੈ ਜਾਨੀ ਆਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ .....ਮਾਂ! ਕਾਸ਼ ਅੱਜ ਪਾਪਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਮਾਂਜਣੇ ਪੈਂਦੇ .....।” ਨੀਤੂ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਫੋਲਿਆ।

“ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਤ 'ਤੂੰ ਜਾਹ, ਸੌ ਜਾ, ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸਵੇਰੇ ਸਾਝਰੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਣੈ .....।”

ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਉਪਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਮਾਂ ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਨਾਲ ਈ ਪੈਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਲਾਈਟ ਜਗਾਓ .....।”

“ਨੀਤੂ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਲਾਈਟ ਖਰਾਬ ਏ ਬੱਚੇ, ਤੂੰ ਉੱਪਰ ਜਾਹ .....।”

ਜਦੋਂ ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਨੀਤੂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ।

“ਮਾਂ .....।” ਨੀਤੂ ਨੇ ਮਸਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਦੋਵੇਂ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਫੇਰ ਮਾਂ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਨੀਤੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਮਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਡੌਣੇ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਖਿਲਾਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਫਟਾ-ਫਟ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਮਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਏ .....।”

“ਕੁਸ਼ ਨੀ ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਇਕ ਵਾਰ ਦੇਖ ਲਵਾਂ .....।”

“ਮਾਂ ਇਹ ਬੋਨੂੰ ਪਾਪਾ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ .....।”

ਨੀਤੂ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ,

“ਨੀਤੂ ਮਾਪੇ ਆਖਰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਮੈਂ ਨਾ ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਹੀ ਖੱਜਲ ਹੋਊਂ, ਅਗਲੇ ਕਹਿਣਗੇ ਮਾਂ ਨੇ ਕੁਸ਼ ਨੀ ਸਿਖਾਇਆ।” ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨੀਤੂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ।

“ਕੀ ਹੋਇਆ ਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਸ਼ ਕਿਹਾ .....।”

“ਲੈ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ? ਉਸ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਆਹ ਗੁਆਂਢਣ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਇਕ ਉਹ ਨਰਸ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੀ ਤੇਰੀਆਂ, ਅਖੇ ਆਹ ਮਾਸਟਰ ਮੁੰਡਾ ਕਈ ਵਾਰ ਆਹ ਘਰ ਵੜਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਹ ਗੁਆਂਢਣ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ

ਅੱਖ ਜਿਹੀ ਦੱਬ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਅਖੇ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਫਿਰਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ..... ਨਾਂਹ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਨਿਆਣੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਸਮਝਗੀ ਬਈ ਕੀਹਦੇ ਵਿੱਚੀਂ ਕੱਢਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਫੇਰ ਕਹਿ ਤਾ ਬਈ ਸੱਚ ਝੂਠ ਰੱਬ ਜਾਣਦਾ .....।”

“ਪਰ ਮਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਬਈ ਮੁੰਡਾ ਘਰੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਊ ਆ .....।”

ਨੀਤੂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਧੀਏ ਮਾੜਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਨੀ ਕਹਿੰਦੀ, ਧੀਆਂ ਵਰਗਾ ਪੁੱਤ ਆ ਬਚਾਰਾ .... ਕਦੇ ਅੱਖ 'ਚ ਪਾਇਆ ਨੀ ਰੜਕਿਆ ..... ਪਰ ਆਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਨੀ ਮੂੰਹ ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਡਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਬਿੰਦ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ।

ਏਸੇ ਲਈ ਕਹਿਨੀ ਆਂ ਧੀਏ ਜਿੰਨਾਂ ਤੈਥੋਂ ਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਖੁਦ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰ .....।”

“ਮਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਆਉਣਾ ਨੀ ? .....” ਨੀਤੂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਝਾਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤੜਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਿਆ ਉਹ ਨੂੰ ਬਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਆ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ .....।”

“ਮਾਂ ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਿਆ ਕਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ .....।”

“ਧੀਏ, ਜੇ ਅੱਜ ਤੇਰਾ ਪਿਓ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਹਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਸੀ, ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜੂਠ ਮਾਂਜ ਕੇ ਭੋਰਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਦਸ ਦਿਨ ਬੈਠਾ ਰਹੇ, ਅਗਲਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁੱਟ ਨੀ ਪੁੱਛਦਾ, ਨਾਲੇ ਇਹ ਤਾਂ ਔਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲਾਉਣ 'ਚ ਦੇਰ ਨੀ ਕਰਦੇ। ਦਸ ਡਾਲਰਾਂ 'ਚ ਔਰਤ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਅਗਲੇ .....।”

“ਪਰ ਮਾਂ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਏ, ਇਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਮੰਨਦੇ ਓ ? ਇਥੋਂ ਦੇ ਰੂਲਜ਼ ਨੂੰ ਫੌਲੋ ਕਿਉਂ ਨੀ ਕਰਦੇ? ਮਾਂ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਥੋਡੀਆਂ ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਰਿਸਪੈਕਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਹੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਮਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਡਿਸੀਜ਼ਨ ਖੁਦ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਜਾਬ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਇਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਇਥੇ ਆਇਆਂ ਨੂੰ। ਜਦੋਂ ਪਾਪਾ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਮਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਰੋਜ਼ ਘੁੰਮਣ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਪਾਪਾ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਸ਼ ਬੰਦ ਕਰ ਤਾ”

“ਧੀਏ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਏ ..... ਚੱਲ ਸੌ ਜਾ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ, ਸਵੇਰੇ ਕਰਾਂਗੇ ਗੱਲ .....।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਕਈ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ। ਨੀਤੂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੀਤੂ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਹਫ਼ਤਾ-ਹਫ਼ਤਾ ਘਰ ਨਾ ਆਉਂਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ 'ਚ ਬਿਜ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਗਾਉਂਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਨੀਤੂ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਹੱਕੀ-ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਨੀਤੂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਛਾਈਆਂ, ਦਾਗ਼। ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਮਰੀਅਲ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹਦਾ।

“ਨੀਤੂ, ਕੀ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਠੀਕ ਏਂ .....?”

“ਹਾ, ਮਾਂ .....।” ਨੀਤੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ।

“ਕੀ ਹੋਇਆ ਬੱਚੇ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਵੀ ਹਾਂ ..... ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰ .....।”

ਨੀਤੂ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ .....।

ਮਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ, “ਬੱਚੇ ਨੀਤੂ ਤੂੰ ਕੁਸ਼ ਬੋਲ ਤੇ ਸਹੀ, ਕੀ ਗੱਲ ਆ ?”

“ਮਾਂ ਐਮ ਸੌਰੀ ..... ਐਮ ਸੌਰੀ ਮਾਂ .....।”

“ਨੀਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਂਦੇ ਨੀ, ਦੱਸ ਕੀ ਗੱਲ ਆ ..... ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਸ਼ ਕਿਹਾ ? ..... ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ, ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲ .....।” ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਨੀਤੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ।

“ਮਾਂ ਉਹ ਦੀਪ .....।” ਨੀਤੂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ

“ਦੀਪ ? ..... ਕੌਣ ਦੀਪ ? ..... ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ?” ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਪ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਈ।

“ਮਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕੋਰਟ ਮੈਰਿਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ..... ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ..... ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ..... ਮਾਂ ਅਸੀਂ ..... ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ 'ਕੱਠੇ ਰਹੇ, ਮਾਂ ਏਸ ਇਕ ਸਾਲ 'ਚ ਉਹਨੇ ਮੇਰਾ ਚਾਰ ਵਾਰ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ..... ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ਗੀਅਲੀ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਾਂ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਆਂ ਪਰ ਮਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕੋਈ ਨੀਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਟੈਮ ਹੋਏਗਾ ਆਪਾਂ ਕਰਲਾਂਗੇ ਗੱਲ ..... ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਏ, ਤੂੰ ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਕਹੇਂਗੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਵਾਂਗਾ .....।”

ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਬੋਲੀ ਕੁਸ਼ ਨਾ।

“ਮਾਂ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਅੱਜ ਘਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਹੀ ਲੈਣੀ” ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ? ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ?” ਮਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆਂ ਉਹ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਹੋਏਗਾ ਪਰ ਮਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰੂ ਔਰਤ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਮਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੰਨਾ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਂਡ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇ ..... ਮਾਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਮੇਰੀ ਦਸ ਡਾਲਰ ਕੀਮਤ ਲਗਾਉਂਦਾ ਸੀ ..... ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਮਾਂ ..... ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਨੀ ਲੱਗਿਆ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰ ਪਈ ..... ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ਤੂੰ ਕੁਸ਼ ਬੋਲ ਕਿਉਂ ਨੀ ਰਹੀ, ਬੋਲ ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ..... ਮੇਰੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰ ..... ਮੇਰਾ ਗਲ ਘੁੱਟਦੇ ਮਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਧੀ ਨਹੀਂ ਆ ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਦਾਗ ਲਾਇਆ ..... ਮਾਂ ..... ਮਾਂ ..... ਤੂੰ ਕੁਸ਼ ਬੋਲਦੀ ਕਿਉਂ ਨੀ ਮਾਂ ..... ?” ਨੀਤੂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਮਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ।

ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਨੀਤੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ 'ਚੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਧੀਏ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਨੀ ਮੰਨੀਂ ਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਏ ਐਕਣ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡਿਸੀਜ਼ਨ ਖੁਦ ਲੈ ਸਕਦੀ ਆਂ। ..... ਫੇਰ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਕਿਉਂ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹੋ ? ਨੀਤੂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਸ਼ੀ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਆਂ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨੀ ਸੋਚਦੇ ਬਈ ਇਹ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਆ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ। ਹਿੰਮਤ ਰੱਖ ਬੇਟਾ। ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਝਕੇ ਭੁੱਲ ਜਾਹ, 'ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰ, ਤੇ ਹਰ ਵਰਤਮਾਨ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐਨੀ ਛੋਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਉਣ ਲਈ। ਬੱਚੇ ! ਜੇ ਗਲਤੀ ਤੂੰ ਕੀਤੀ ਏ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇਵੀਂ .....।” ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੇਂਗੀ, ਉਹ ਟਿਕ-ਟਿਕੀ ਲਗਾਈ ਮਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ।

ਪਰਿਵਾਰ-ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਕੋਟਾਂ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਮਾਂ! ਮਾਂ ਤੂੰ ਆ ਗਈ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ? ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨੀ ਲੱਗਦਾ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਏਂਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਜਾਈਂ।

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪੁੱਤ ..... !!! “ਉੱਠ, ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨੀ ਲੱਗਦਾ ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਨਸਾਲੀਂ ਪਿਆ ਆ।” ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਧੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਉਠਾਇਆ। ਏਕਮ ਹੜਬੜਾ ਕੇ ਉੱਠਿਆ। “ਕੀ ਹੋਇਆ?” ਸੁਪਨਿਆਂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ।

“ਹੋਊ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਤਾਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਰੇਂਗਾ। ਚੱਲ ਉੱਠ ਜਾ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਏ ਨੇ ਅਜੇ। ਅਖੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾਂ ਕਾਜ ਦਾ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਨਾਜ ਦਾ।”

ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਉਥੋਂ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅੱਧ-ਅਧੂਰਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲਈ ਏਕਮ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ “ਮਾਂ! ਕਾਸ਼! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਘੁੰਮਣ ਜਾਇਆ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਆਹ ਨਵੀਂ ਮੰਮੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਮਾਂ ਵੀ ਨੀ ਪਸੰਦ।” ਮੂੰਹ ਵੱਟਦੇ ਹੋਇਆਂ ਏਕਮ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

“ਜਦੋਂ ਦੀ ਆਹ ਨਵੀਂ ਮੰਮੀ ਆਈ ਆ, ਡੈਡੀ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ।”

“ਕੰਮ ਤੇਰੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਆ ਕੇ ਕਰੂ? ਆਪ ਤਾਂ ਚਲੀ ਗਈ, ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਸਿਆਪਾ ਪਾ ਗਈ।” ਏਕਮ ਦਾ ਕੰਨ ਪੱਟਦੀ ਹੋਈ ਮੰਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੰਮੀ! ਕਰ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਕੰਮ, ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ .....?”

“ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਜੁਬਾਨ ਲੜਾਉਂਨੈ? ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭੁੱਖਾ ਰੱਖੂੰ। ਫਿਰ ਦਿਖਾਈਂ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਬੋਲ ਕੇ। ਆ ਲੈਣ ਦੇ ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ...”

ਰਾਤ ਨੂੰ ਏਕਮ ਦੇ ਡੈਡੀ ਆਏ ਤੋਂ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਏਕਮ ਨੂੰ ਘਰ ਨਾ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਸਾਫ਼ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਏਕਮ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨਜੀਤ ਵੱਲ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਏਕਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਿਆ।

“ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਨੂੰ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕੌਣ ਕਰੂ? ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।” ਹੁਣ ਵੀ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਏਕਮ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਤਰਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤ੍ਰਿਪ-ਤ੍ਰਿਪ ਵਹਿੰਦੇ ਸੁਪਨੇ ਮਨਜੀਤ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਅਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲੱਗਦੀ, ਏਕਮ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੌਕਰ ਸੀ।

ਰਾਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਏਕਮ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ, ਇੱਕ ਕੁਲਫੀ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੇਹੜੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹਾ, ਕੁਲਫੀ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਘੂਰ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਰੇਹੜੀ ਤੋਂ ਕੁਲਫੀ ਲੈਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਦੌੜੀ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕੁਲਫੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਏਕਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਸੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕੁਲਫੀ ਪਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਏਕਮ ਅਚਾਨਕ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੜਕ ਤੇ ਪਏ ਵੱਟੇ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੜਕ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀ ਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਲੰਘ ਗਈ।

ਸੜਕ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਏਕਮ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਏਕਮ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਘਰ ਦਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਆ ਰਹੀ ਆ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਏਕਮ ਦਾ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਦਿਲ ਨੀ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਚੱਲਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ .....।” ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਥਰਾਅ ਗਈਆਂ। ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਈ ਸੁਪਨਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਏਕਮ ਸਦਾ ਲਈ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੇਹਾ ਬੀਜੇ ਸੋ ਲੁਣੈ

ਸਪਨਜੰਗ ਸਿੰਘ

ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਕਾਲਜ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

“ਅੱਜ ਲੇਟ ਆਏ ਓ ਜੀ”, ਦੀਪ ਨੇ ਡੂੰਘੇ ਹਨੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। “ਕਿਉਂ.....? ਤੂੰ ਕੀ ਮੈਥੋਂ ਚਰਖਾ ਕਤਾਉਣਾ ਸੀ? ਆਈ ਵੱਡੀ ਦਰੇਗਣ.....।” ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬਦਬੂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਫੁੰਕਾਰਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। ਦੀਪ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਵੀ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ‘ਕਾਕਾ’ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਹਾਂ ਉਤਾਹ ਨੂੰ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਕੇ ਤੇ ਮਾਸੂਮ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਹਟ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਵੱਲ ਇੰਝ ਵੇਖਣ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨੇ ਕੌੜੀ ਤੱਕਣੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗਰਜਿਆ “ਚੱਲ....ਸਾ....ਅ... ਲਾ... ਹਰਾਮ ਦਾ...”। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ‘ਸਲੋਕ’ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਦੀਪ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਪਾ ਆਈ। ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਹੁਣ ਮੰਜੇ ਤੇ ਚੌਫਾਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਤਵਾ ਰੱਖ ਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੀਪ ਥਾਲੀ ਚੁੱਕਣ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੰਜੇ ‘ਤੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਲਈ। ਦੀਪ ਨੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਾਕੇ ਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਤਰਲੇ ਪਾਏ, ਪਰ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਗਰੂਰ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਦੇ ਕੰਨ ‘ਤੇ ਜੂੰ ਤੱਕ ਨਾ ਸਰਕੀ ਅਤੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਖਸ਼ ਵਾਂਗ ‘ਕੋਹਣ’ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਆਖ਼ਿਰਕਾਰ ਦੀਪ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਚੌਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕਾਕੇ ਕੋਲ ਆ ਪਈ। ਕਾਕਾ ਸੌ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਠੱਲ੍ਹਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ‘ਚੋਂ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਹੰਝੂ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਕੇ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਤਰਸ ਆਇਆ। ਮਸ਼ਾਂ ਡੂਢ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਕਾਕਾ ਹੁਣ ‘ਕੱਲਾ’ ਪਿਆ ਹੋਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।

ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਬਾਹਰ ਹੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਨਿੱਸਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਲੱਤ ਹੇਠਾਂ ਲਮਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ‘ਤਾਂਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖੋਸ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ‘ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਾਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸੌ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੇਟੀਆਂ ਕੋਲ ਪਏ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਕੁਝ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੂਟ ਦੀ ਤੈਅ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਕੇ ਰੱਖੀ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਹਟਕੋਰੇ ਭਰਨ ਲੱਗੀ। ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਲੇਜੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਧੀਮੀ ‘ਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। “ਵੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਹਮਦਰਦੀਆ। ..... ਵੇ ਤੇਰੀ ਦੀਪ ਅੱਜ ਵੇਖ ਲੈ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗੀ’ ਵੇ.....। ਵੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਸਦਾ ‘ਕੱਠੇ ਰਹਾਂਗੇ ਵੇ.....। ਵੇ ਮੇਰੇ ਦਰਦੀਆ। ..... ਤੂੰ... ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸੋਚ ਲੈਂਦਾ.....। ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਈ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਵੇ ਮੇਰੇ ਜਾਨੀਆ .....।” ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਸਟਰ ਸੀ। ਦੀਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੜਾ ਈ ਨੇਕ ਅਤੇ ਕੋਮਲ-ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਸੀ ਉਹ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਚਿੜੀ ਜਨੌਰ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੁਖਾਇਆ। ਦੀਪ ਵੀ ਬੀ. ਏ. ਪਾਸ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਹੁਣ ਉਹ ‘ਰੂਹ ਦੇ ਹਾਣੀ’ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਾਲ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਰੱਬ ਨੇ ਬੂਟਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਕੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਹ ਘਰੋਂ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੀਪ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਇਸ ਜ਼ਾਲਮ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ‘ਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਦੀਪ ਦੇ ਪੇਕੇ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸਲਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਦੀਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਮੁੜ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਅਤੇ ਅੱਧਖੜ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੀਪ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਜਵਾਨੀ’ ਕਾਹਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੰਘਦੀ.....?

ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਸਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਇਹੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗ ਬੁਝਲਾ ਹੋ ਉੱਠਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਹਰਾਮੀ’ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਜਦੋਂ ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਲ਼ਾਂ ਸੁਣਦੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਖਾਧੀ ਜਾਂਦੀ।

ਸਾਲ ਹੋਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ਪਰ ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਪਰ ਦੀਪ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਉਲਟੀ ਆਈ। ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੀਪ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਵੀ ਹੁਣ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਾਕਾ ਹੁਣ ਤੁਰਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਨੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਦੀਪ ਦੇ ਕੋਮਲ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹਦਾ.....?

ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਸ਼ਰਾਬ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਈ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰ ਨਾ ਮੁੜਦਾ। ਆਪਣੀ ਜੁੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਾ ਪੀ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਤੇ ਈ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦੀਪ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਬੁਰਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਾਈ। ਰੰਗ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੀਲਾ ਭੂਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਣੀ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੀਪ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭਿਜਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੁ ਚਾਨਣ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ‘ਨਿੱਤਨੇਮ’ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਟੋਲੇ ‘ਚ ਵੀ ਘੱਟ ਈ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਠੇ-ਦੱਬੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜ ਕੇ ਉਹ ਹੁਣ ਘਰ ਈ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਹਾਨੇ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੀਪ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਗੋੜਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ਼ਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਦੀਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਿਘਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸੁੱਕਦੀ-ਸੁੱਕਦੀ ਹੁਣ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਤੀਲ੍ਹੇ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਪਰਸੋਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਵੀ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਦਲੀਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਤਰਲ ਚੀਜ਼ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਡਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ.....“ਦੀਪ....ਕਿਵੇਂ? ਤਕੜੀ ਹੋ!”

ਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ....“ਬੱਸ ਜੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਖਰੀ ਮੇਲੇ ਐ।” ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੌਖੇ ਹੋ ਜਾਉਂਗੇ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਲਾਚਾਰੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ ਦੀਪ! ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਰ ਤੂੰ ਨਾ ਜਾਹ!”

ਦੀਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ‘ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। “ਨਹੀਂ.... ਜੀ .... ਹੁਣ ਤਾਂ ਵੇਲਾ ਆ.... ਗਿਆ...। ਉੱਝ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂ... ਪੁੱ...ਤਾਂ... ਨੇ...ਤੁਹਾ...ਨੂੰ ਦੁ...ਖੀ...ਹੀ ਕੀ...ਤਾ ਸੀ।” ਆਵਾਜ਼ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਰੁਕਣ ਲੱਗੀ ਸੀ।

“ਹੁਣ....ਤਾਂ...ਮੈ....ਰਾ...ਜਗ....ਤਾਰ... ਮੈ...ਨੂੰ...ਲੈ...ਣ....ਆ.....ਗਿ....ਆ....ਏ..... ਮੈ...ਨੂੰ ਮਾ....ਫ਼....ਕ....ਰ ਦੇ...ਣਾ।

ਕਾ....ਕੇ...ਨੂੰ...ਜ...ਗਤਾਰ....ਦੇ....ਦਾ....ਦਾ....ਦੀ ਆ...ਕੇ...ਲੈ ਜਾਣਗੇ।

ਨਾ...ਲੇ ਉਹ....ਨਾਂ ਦੀ ਵੀ....ਇ....ਹੀ ਇੱ...ਛਾ ਸੀ।

ਦੀਪ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਉਲਟੀ ਆਈ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੇ ਫਿਰ ਆਖਿਆ

....ਅੱ....ਛਾ....ਜੀ ਮੇਰਾ ਜਗ....ਤਾਰ ਮੈਂ...ਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਗਿ....ਆਏ....।

ਮੈ...ਨੂੰ....ਮਾ...ਫ਼ ਕਰ ਦੇ...ਣਾ ਜੀ....। ਮੈਂ ਕ...ਦੇ ਵੀ ਤੁ...ਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ ....ਨਾ ਕਰ...ਸਕੀ...।

ਦੀਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਟਕੋਰਾ ਆਇਆ। ਜੀਤ ਸਿਹੁੰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਅੱਖਾਂ ਜੰਮ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ‘ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤ॥”

ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖ਼ੁਰਦ

“ਨੀ ਰੱਜੋ, ਅਜੇ ਤੇਰਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨੀ ਹੋਇਆ? ਜਾਗਰ ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।” ਬਿਸ਼ਨੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਚਰਖਾ ਕੱਤ ਰਹੀ ਸੀ, ‘ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਾਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਰੱਜੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਠੀਕ ਕੀਤੀ। ਗੁੱਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਪਰਾਂਦਾ ਅੱਗੇ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਝਲਕ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਆਟਾ ਗੁੰਨਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਰੱਜੋ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਅੱਗ ਪਾ ਕੇ ਜਾਗਰ ਲਈ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਆਪ ਜਾਗਰ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਰੱਜੋ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰੱਜੋ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ।

ਜਾਗਰ ਵੀ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਾਗਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਸਮਝੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਏਨੀ ਸੋਹਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜੋ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਜਾਗਰ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਨੋਂ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ, ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਦੋਨੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਜਾਗਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ-ਗੁਰਮੇਲ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ। ਪਰ ਗੁਰਮੇਲ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ, “ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੁਆਕ ਖਿਡਾਉਣੇ ਨੇ। ਅਜੇ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ”

ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਰੱਜੋ ਤੇ ਜਾਗਰ ਨੇ ਗੁਰਮੇਲ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰੱਜੋ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿੰਮਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਨਿੰਮਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਰਮੇਲ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਿੰਮੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰੱਜੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਤੇ ਜਾਗਰ ਦੀ ਰਾਹ ਉਡੀਕਦੀ। ਰੱਜੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਰੱਜੋ ਨਾਲੋਂ ਵੀ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਰੱਜੋ ਤੋਂ ਪੰਜ- ਛੇ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਣ ਹੱਸ-ਖੇਡ ਕੇ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ।

ਜਾਗਰ ਤੁਰਿਆ-ਫਿਰਦਾ ਗੁਰਮੇਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ। “ਬਈ, ਕਿਸਮਤ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਏ। ਰੱਬ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।” ਫੇਰ ਰੱਜੋ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਛੱਡਦਾ।

ਰੱਜੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਸੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਰੱਜੋ ਦੀ ਉਮਰ ਹੁਣ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਢਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਹੱਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਖੇਤ ਗਏ ਗੁਰਮੇਲ ਨੂੰ ਸੱਪ ਨੇ ਡੱਸ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਪਿੱਟ-ਪਿੱਟ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਿਸ਼ਨੀ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਲੂੰਧਰ-ਵਲੂੰਧਰ ਜਾਂਦੇ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ-ਸੰਭਾਲਦੇ ਜਾਗਰ ਤੇ ਰੱਜੋ ਵੀ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋ ਗਏ।

ਆਖ਼ਿਰ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਪਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੋਟੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਵੰਡਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਹਿੱਸੇ ਪੈਣਗੇ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਜਾਗਰ ਦਾ ਹੱਥ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਨਾ ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮਝੀ। ਰੱਜੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਿਟਰ-ਬਿਟਰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਰੱਜੋ ਦਾ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹਉਂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।
“ਬੇਬੇ ਏਦਾਂ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏ। ਤੂੰ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ, ਅਜੇ ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਹਾਂ।”

ਰੱਜੋ ਰੋਂਦੀ-ਰੋਂਦੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੋਲ ਗਈ।

ਜਾਗਰ ਇਕਦਮ ਬੋਲਿਆ, “ਬੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ ? ਬੇਬੇ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ”। ਰੱਜੋ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਰੋਈ ਗਈ।

ਹੁਣ ਰੱਜੋ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਉਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਲੱਗੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਉੱਠਣਾ-ਬੈਠਣਾ ਹੀ ਰੱਜੋ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ, ਫਲ ਵਗੈਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ।

ਹੁਣ ਜਾਗਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲੱਗਾ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

ਜਾਗਰ ਦੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਰ ਹੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨੀ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲੋਹੜੀ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਗਨ ਪੂਰੇ ਚਾਵਾਂ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ।

ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਗਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਵੀ, ਆਸ ਉਮੀਦ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਗਰ ਹੁਣ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।

ਉਹ ਫਿਰ ਅੱਜ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਰ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਗਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਜਾਗਰ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਜਾਗਰ ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਅਣਦੇਖਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਰੱਜੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹਾਰ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਬੋਲੀ ਬਹੁਤੀ ਉਮੀਦ ਬਚੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਜਾਗਰ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਤੇ ਜਾਗਰ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਹੱਸਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਰੱਜੋ ਦਾ ਸੀਨਾ ਚੀਰ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਰੱਜੋ ਨੇ ਵੀ ਸਬਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਰੱਜੋ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤਿਆਰ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਬੱਸ, ਨਿੱਮੇ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ।

ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਰੱਜੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ।

ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕਾਲੇ-ਘੇਰੇ, ਢਿਲਕੀ ਹੋਈ ਚਮੜੀ, ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਿਕਰੀ ਤੋਂ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਚਿੜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਰੱਜੋ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਇਕ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ ਉਹ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਰੂੜੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਆਈ। ਉਧਰੋਂ ਜਾਗਰ ਵੀ ਖੇਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਆਹ ਕੀ ! ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ?”

“ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ” ਰੱਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਆਏ ਹੰਝੂ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਬੋਲੀ।

“ਜਦ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਫਿਰ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਾਤਿਰ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦਰਿਆ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਭੋਰਾ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਈ”।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੀ ਰੱਜੋ ਘਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਈ।

ਬੰਜਰ-ਮਾਂ

ਗਗਨਜੋਤ ਕੌਰ

ਸੁਖਦੇਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੋਗਾ

ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰਿਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਿਦੇ ਦੀ ਜਾਤ। ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ-ਬਨਸਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੇਤਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ, ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਾਲੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਾਲੀ ਚੰਦਰੀ ਰੂਹ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, “ਤੁਸੀਂ ਉੱਜੜ ਜਾਓ ! ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਨਾਮੋਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟ ਜਾਵੇ !” ਅਤੇ ਰੱਬ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ੌਫਨਾਕ ਸਰਾਪ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਇੰਝ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ, ਨਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਅੰਨ ! ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਵੱਲ ਹੀ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਖੁਸ਼ਹਾਲਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਤੰਬਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਾਹ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਮੰਦਭਾਗਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦਮ ਤੋੜ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪਲ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤੜਪ-ਤੜਪ ਕੇ ਲੰਘਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਆਵਾਮ ਇੱਕ ਸੁੱਕੇ ਜਾਂਦੇ ਬੋਹੜ ਹੇਠਾਂ ਦਰੀਆਂ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੈਠੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਧਸ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਸਰੀਰ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਜਰ ਉੱਤੇ ਮਾਸ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੁੱਲਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੀਆਂ ਪੇਪੜੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਲਈ ਸਿਸਕੀਆਂ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ..... ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ ..... ਅੰਨ੍ਹੀ ਭੁੱਖ !

“ਚਾਚਾ ..... ਚਾਚਾ ..... ਚਾਚਾ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵੀ ਆਹੀ ਹਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਾ ਦੰਦੀ ਵੱਡਣ ਨੂੰ ਟੁੱਕ ਤੇ ਨਾ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆਂ, ਇਸ ਸੋਕੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵੀ ਲਗਭਗ ਸੁੱਕ ਚੁੱਕੀਆਂ ਚਾਚਾ ! ਹੁਣ ..... ਹੁਣ ਜਿਉਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਚਾਚਾ ! ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਓ ! ਜੇ ਕਰ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪੇਟ-ਭਰਨ ਲਈ ਅੰਨ ਵੀ।” ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਢੀ ਬਖਤੌਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਬਲਜੀਤ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੋੜਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਅਤੇ ਭੈਅ ਸੀ ..... ਮੌਤ ਦਾ ਭੈਅ ..... ਕਾਲ ਦਾ ਭੈਅ।

“ਪਰ ਬਲਜੀਤਿਆ ! ਪਹਾੜਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿਤੇ ਸੌਖਾ ਪਿਆ ? ਇਹਨਾਂ ਬੇਜਾਨ ਜਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਵੀ ਬਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ..... ਤੇ ..... ਏਡੀ ਦੂਰ ਏਨੇ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਤਹਿ ਕਰ ਸਕਦਾ ? ..... ਨਾ ਪੁੱਤ ਨਾ ! ਇਸ ਤਰਾਂ ਗੋਡੇ ਘੜੀਸਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਅਸੀਂ ਫਾਹਾ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ‘ਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਛੱਡ ਦਈਏ।” ਚਾਚੇ ਬਖਤੌਰੇ ਨੇ ਇੱਕ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਬੇਬਸ ਇਨਸਾਨ ਵਾਂਗ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਥਰੂ ਛਮ-ਛਮ ਕਰਦੇ ਉਤਰ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦੀਆਂ ਚੰਦਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਖਾ ਗਈਆਂ ਏਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ..... ਹਰਾ ਭਰਾ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ, ... ਕਿੰਨੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸੀ ਉਹ ..... ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਮਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਖਵਾਉਂਦੀ ਸੀ ਰਜਾਉਂਦੀ ਸੀ ... ਖੁਸ਼ਹਾਲਗੜ੍ਹ ਕਿੰਨਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸੀ ..... ਤੇ ..... ਅੱਜ ..... ਅੱਜ ਇਸ ਮਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਕਿਉਂ ਮੋੜ ਲਿਆ ? ..... ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਨੀ ਮੋੜਦੀਆਂ, ਕਦੇ ਕੁਮਾਵਾਂ ਨੀ ਬਣਦੀਆਂ ..... ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਏਂ ? ..... ਕਿਉਂ ਮਾਂ ਕਿਉਂ ? ..... ਦੇਖ ਤੇਰੇ ਲਾਲ ਅੱਜ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਮਰੀ ਜਾਂਦੇ ਮਾਂ ..... ਦੇਖ ..... ਤਰਸ ਕਰ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ..... ਤਰਸ ਕਰ ..... !!” ਤੇ ਉਹ ਜ਼ਾਰੋ-ਜ਼ਾਰ ਰੋਣ ਲੱਗਾ।

“ਮੁਖੀਆ ਜੀ ! ਮੁਖੀਆ ਜੀ ..... ਖੂਨ ..... ਖੂਨ ..... ਸੁਖਚੈਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ..... ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ..... ਅਤੇ ..... ਅਤੇ ..... ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਭੁੰਨ ਕੇ ਖਾ ਰਿਹੈ, ਮੁਖੀਆ ਜੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਜਦ ਜਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ, ਤਾਂ ਟੱਬਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਖੂਨ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਊਗਾ ਮੁਖੀਆ ਜੀ ..... ! ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਓ ਉਹ ਰਾਕਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਊਗਾ।” ਸਾਹੋ-ਸਾਹੀ

ਭੱਜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਜਰਨੈਲ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਦਾ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਪਰੇ ਕਹਿਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪੈ ਗਈ, ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰ ਪਈ ਇਸ ਨਵੀਂ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਹੁਣ ਨਬੇੜਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਲਜੀਤ ਬੋਲਿਆ, “ਚਾਚਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਡਰਾਉਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਸੁਖਚੈਨ ਨੇ। ਉਹ ਹੁਣ ਹਲਕ ਚੁੱਕਿਐ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣਾ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰੇ, ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਈਏ?”

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਲਜੀਤ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ੌਫ਼ ਅਤੇ ਰੋਸ ਭਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ ਸੁਖਚੈਨ ਨੂੰ ਇੰਝ ਖ਼ੁਰਪੇ, ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਘਰੋਂ ਲੱਭਿਆ ਸੱਪ ਕੁਚਲ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ-ਪਾਸੇ ਭੈਅ ਹੀ ਭੈਅ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੁੱਖੋਂ ਮਰਨ ਦਾ ਭੈਅ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨ ਦੇ ਡਰ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਮਚਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ‘ਰੱਬ ਰੱਬ’ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ‘ਚ ਇੱਕ ਫ਼ਕੀਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਹਵਨ ਕਰਨ! ਡੁੱਬਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਿਣਕੇ ਦਾ ਵੀ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਭਾਵੇਂ ਹਵਨ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਹਵਨ ਕੀਤਾ। ਪੂਰੇ ਅਠਤਾਲੀ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਸੀ। ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀ, ਖਿੱਲਰਿਆ ਝਾਟਾ, ਡੱਡੂ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਔਰਤ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹਾਲਾਤ ਵਾਲੀ ਇਸ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਭਿਆਨਕ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਲਕ ‘ਚੋਂ ਚੁੱਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿੱਕਲ ਰਹੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨ..... ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ।

“ਕਿਉਂ ਭਲੇ ਮਾਨਸੋ, ਕੀ ਹੋਇਆ ! ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ? ਪਹਿਚਾਣੋਂ ਮੈਨੂੰ, ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰੋ ਮੇਰੀ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ?..... ਜਾਣੋਗੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ? ਪਹਿਚਾਣਨ ਜੋਗਾ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ..... ਮੇਰੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲਿਓ..... ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣੋਗੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ?.... ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਦਿਨ- ਹਰ ਰਾਤ ਨੌਚ-ਨੌਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੋ ਸਕੇ ... ਫਿਰ ਵੀ .... ਮੈਂ ਆਪ ਇਸ ਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਾਂ..... ਤੁਹਾਡੀ..... ਬੰਜਰ ਮਾਂ!!! ..... ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹੋ ਭਲੇ ਲੋਕੋ। ਮੇਰੀ ਹਿੱਕ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ‘ਚ ਅੰਨ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਿਓ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਕੁਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ..... ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ .... ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਗ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੱਢ ਦਿੱਤੇ ..... ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਮੇਰੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੈਥੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਝਰਨੇ ਬਣ-ਬਣ ਡੁੱਲ੍ਹਦਾ ਮੇਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਿਹਾ ਰਸ..... ਮੇਰਾ ਨੀਰ... ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹਵਾ ..... ਮੇਰੀ ਧੀ..... ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੂਸ਼ਿਤ ਗੈਸਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਗੋ-ਦਾਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ..... ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਾਮਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਲਈ..... ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਬੀਜਿਆ ?..... ਅਣਜੰਮੇ ਭਰੂਣ ..... ਫੈਕਟਰੀਆਂ। ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਾਸੀਓ! ਇਹ ਮਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਸਹੀ ਜਾਂਦੀ..... ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਹਿੰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਮਾਂ ਦਾ ਸਬਰ ਦਿਨੋ- ਦਿਨ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਲਯੁੱਗ ਦੇ ਇਸ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਤੀ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ..... ਇਹ ਬੰਜਰ ਮਾਤਾ ਕੁਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ..... ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿੰਦੀ-ਸਹਿੰਦੀ ਹੁਣ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਸਹਿੰਦੀ ਧਰਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬੰਜਰ ਅਤੇ ਬੇਜਾਨ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਜਿਹਾ ਆਇਆ ਕਿ ਖੁਸ਼ਹਾਲਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ।

ਡਰ

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਪੀ. ਜੀ. ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼

ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਛੋਟੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਡਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ,
 ਹਨੇਰੀਆਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤੋਂ,
 ਡਰਦੀ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ,
 ਦਾਦੀ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ।
 ਡਰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਗੁੰਮ ਨਾ ਜਾਵਾਂ,
 ਮਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜਦੀ ਸੀ,
 ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ,
 ਮੈਂ ਪਿੱਪਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੀ ਸੀ।
 ਅੱਜ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਗਈ,
 ਪਰ 'ਡਰ' ਵੀ ਕਰਦੈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ,
 ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਡਰਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ,
 ਹੁਣ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਨਸਾਨ।
 ਜਦੋਂ ਲਹੂ, ਚੀਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ,
 ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਖ਼ਬਾਰ,
 ਡਰਦੀ ਡਰਦੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਮੈਂ,
 ਖੁਦ ਨੂੰ ਲੜਨੇ ਲਈ ਤਿਆਰ।
 ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਜਦ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨੇੜੇ,
 ਜੰਮਦੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੱਚੀ ਹੈ,
 ਇੱਕ ਕਿਲਕਾਰੀ, ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਸਦਾ ਲਈ,
 ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੱਚੀ ਹੈ।
 ਜੋ ਹੁੰਦੀ ਬੇਆਬਰੂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ,
 ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਹੁੰਦੀ ਭੈਣ,
 ਜੋ ਤੇਜ਼ਾਬ ਦੀ ਮਾਰ ਸਹਿੰਦੀਆਂ,
 ਉਹ ਇਸ ਡਰ ਲਈ ਹੁਣ ਕੀ ਕਹਿਣ।

ਇਹ ਚਿੜੀ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੇ,
 ਹਰ ਪਾਸੇ ਗਿਰਝਾਂ ਦੀ ਡਾਰ,
 ਦੇਖ ਕੇ ਬੇਬਸ ਚਿੜੀ ਨੂੰ,
 ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ 'ਤੇ ਵਾਰ।
 ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੁਣ ਆਪਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ,
 ਛੁਪੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ,
 ਕਿਸ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਵਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ,
 ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਇਨਸਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ।
 ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾ,
 ਚੁੱਕ 'ਅਰਵਿੰਦਰ' ਤੂੰ ਆਵਾਜ਼,
 ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੱਥਰ,
 ਤੂੰ ਭਰਨੀ ਉੱਚੀ ਪਰਵਾਜ਼।
 ਤੂੰ ਬਣਨਾ ਹੈ ਮਾਈ ਭਾਗੋ,
 ਤੂੰ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਣਨਾ,
 ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ,
 ਤੂੰ ਹੈ ਅਹਿਮ ਕਹਾਣੀ ਬਣਨਾ।
 ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੜਕੇ,
 ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣਾ ਹੈ,
 ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਸਵੈਮਾਨ ਲਈ,
 ਇੱਕ ਕਦਮ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ।
 ਬਣਕੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਨਿਡਰ ਪਰੀ,
 ਅੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ,
 ਮੇਰੀ ਹਰ ਭੈਣ, ਹਰ ਸਾਥਣ ਨੂੰ,
 ਬੇਡਰ ਬੇਖੌਫ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

ਉਡੀਕ

ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਡੀ. ਐੱਮ. ਕਾਲਜ, ਮੋਗਾ

ਕਦੇ ਕਦੇ
ਕਾਲੀਆਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿੱਚ,
ਸਿਵੇ ਦੀ ਧੁਖਦੀ ਅੱਗ,
ਮਘਦਾ ਚਾਨਣ ਲੱਗਦੀ ਏ।
ਕਦੇ
ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਾਗੂੰ,
ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਾਂਘਦਾ,
ਘੁੰਮਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ,
ਪੱਤਝੜ ਰੁੱਤੇ ਮੁਰਝਾ ਚੁੱਕੇ ਪੱਤੇ ਵਾਂਗ,
ਤੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ,
ਚੁਰਾਹੇ 'ਚ।
ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਨੂੰ
ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਮਗਰੋਂ,
ਹੋਰ ਡੁੱਬੇ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ
ਜੁਗਨੂੰ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ
ਪੜ੍ਹਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੋਵੇ।
ਤੇ ਤਰਕਾਲਾਂ ਢਲਣ ਮਗਰੋਂ,
ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੇ ਦਿਨ ਬਾਅਦ
ਆਈ ਰਾਤ ਨੂੰ
ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ
ਆਪਣੇ ਦਰਾਂ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।
ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ
ਆਸਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਲੈ,
ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ
ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ
ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾ ਕੇ,
ਮੇਰੀ ਮਹਿਬੂਬ!
ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਸਿਰਫ਼
ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਪੀੜ

ਅਰਸ਼ਦੀਪ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ

ਹਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਨਾਕਾਬਿਲ ਹੋ ਗਏ,
ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਬਿਆਨ।
ਪੱਥਰ ਦੇ ਹੁਣੇ ਬੁੱਤ ਹੋ ਗਏ,
ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਸਤਾਨ।
ਕੁਦਰਤ ਮੱਥੇ ਤਿਉੜੀਆਂ,
ਚੀਕ ਸੁਣੇ ਬੱਸ ਦਰਦਾਂ ਦੀ।
ਹਰਫ਼ ਲੱਭਦੇ ਲੁਕਮਾਨ ਜਿਹਾ ਕੋਈ,
ਜੋ ਕਾਟ ਰੱਖੇ ਹਰ ਮਰਜ਼ਾਂ ਦੀ।
ਆਪਣੇ ਜਨਮੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਹੱਥੋਂ,
ਉੱਜੜੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚਾਰੀ।
ਜੀਹਨੇ ਸੀ ਕੁੱਝ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ,
ਰੂਹ ਮਹਿਕਾਂ ਸੰਗ ਨਿਖਾਰੀ।
ਜੰਗਲ-ਬੇਲੇ, ਰੁੱਖ, ਝਾੜੀਆਂ,
ਨੀਰ ਝਰਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ।
ਕਲ-ਕਲ ਕਰਕੇ ਵਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ,
ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੇ।
ਮਾਸੂਮ ਨਜ਼ਰਾਂ ਭੋਲੇ ਪੰਛੀ,
ਅੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ।
ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਜੰਤੂ ਸੱਭੇ,
ਦੇਖ ਕੇ ਚੜ੍ਹਨ ਖੁਸ਼ਾਰੀਆਂ।

ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ,
ਹੱਟ ਮਹਿਕਾਂ ਦੀ ਲਾਈ।
ਇਸ ਹੱਟ ਤੋਂ ਸੌਂਦਾ ਖੱਟਣ,
ਸੀ ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ ਆਈ।
ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਪਸਰਿਆ,
ਜਦ ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਈ ਕਲੀਆਂ ਦੀ।
ਮੇਰੀ ਜੰਨਤ ਇੱਥੇ ਵਸਦੀ,
ਲੋੜ ਨਾ ਸਵਰਗੀ ਗਲੀਆਂ ਦੀ।
ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੁਆਲੇ,
ਭੌਰੇ ਬਾਤਾਂ ਪਾਵਣ।
ਬਾਤਾਂ ਪਾ-ਪਾ ਪਿਆਰੀਆਂ,
ਸੰਗ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਲੈ ਜਾਵਣ।
ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਲੀ ਬਾਹਰੋਂ ਸੋਹਣੀ,
ਜ਼ਾਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਈ।
ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਉਜਾੜ ਲੈ ਗਿਆ,
ਦੁਨੀਆਂ ਜੰਨਤ ਜਿਹੀ ਵਸਾਈ।
ਰੁੰਡ-ਮੁੰਡ ਕਰਤੇ ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ,
ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ।
ਨੱਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਲੁੱਡੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ,
ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਟ ਕੇ।

ਦੰਮੜੀਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਮਾਰੇ,
ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਉਜਾੜੀ।
ਕੁਦਰਤ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ,
ਜਾਂਦਾ ਏ ਸਭ ਸਾੜੀ।
ਮਾਂ ਬਿਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੀਰਸ ਹੁੰਦੀ,
ਸਮਝ ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਵੇ,
ਦੋ ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਭ ਦੇ ਮਾਰੇ,
ਕੁੱਖ ਮਾਂ ਦੀ ਛੁਰੀ ਚਲਾਵੇ।
ਬੇਸ਼ਰਮਾਂ ਵੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਆਈ,
ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਂਬੂ ਲਾਇਆ।
ਚਿਤਾ ਬਾਲ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦੀ,
ਇੱਕ ਵੀ ਅੱਥਰੂ ਨਾ ਆਇਆ।
ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤਿਣਕਾ ਚੰਗਾ,
ਭੁੱਬਦੇ ਪਾਰ ਲਗਾਵੇ।
ਆਪ ਮੋਇਆ ਪਰ ਮਰਨ ਨਾ
ਗੋਦ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਹੰਢਾਵਾਂ।
ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਮੈਂ,
ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਸੌ ਜਾਵਾਂ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਵਾਨ-ਮੁਲਕ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਐਮ. ਆਰ. ਪੀ. ਡੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ

ਤਲਵਾੜਾ

ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਵਾਨੋ, ਵਧਾਈਏ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਆਓ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਸ ਚ, ਏਕਤਾ ਬਣਾਈਏ।

ਨਸ਼ੇ ਜਿਹੀ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ, ਰਲ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਹੀਏ।

ਈਰਖਾ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ, ਦੇਸ਼ ਚੋਂ ਭਜਾਈਏ।

ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਮਹਿਕਾਂ, ਵੰਡਣਾ ਸਿਖਾਈਏ।

ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਚੰਗੇ ਬਣੀਏ ਇਨਸਾਨ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਆਓ ਰਲ ਦੂਰ ਕਰੀਏ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ।

ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਈਏ, ਪੁਰਾਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ।

ਦੂਰ ਕਰੀਏ ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ।

ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਈਏ, ਦੇਸ਼-ਕੌਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ, ਦੇਈਏ ਧਿਆਨ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਯਾਦ ਕਰ ਲਈਏ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਬ ਨੂੰ।

ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਬਚਾ ਲਈਏ ਆਬ ਨੂੰ।

ਛੱਡ ਪਿੱਛਾ ਡਿਸਕੋ ਦਾ, ਵਜਾ ਲਈਏ ਰਬਾਬ ਨੂੰ।

ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਕੋਈ, ਸਿਰਜੀਏ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਜਾਨ, ਕਰੀਏ ਕੁਰਬਾਨ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਆਓ ਰਲ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ, ਵੰਡੀਏ ਸੰਦੇਸ਼।

ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼।

ਹੱਕ ਤੇ ਸਚਾਈ ਵਾਲਾ, ਚੁਣ ਲਈਏ ਰਾਹ।

ਲੜਾਈ ਤੇ ਝਗੜੇ ਦਾ, ਲਾਹੀਏ ਗਲੋਂ ਫਾਹ।

ਮਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਧੀ ਦੀ, ਬਚਾ ਲਈਏ ਜਾਨ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇ ਜਵਾਨ।

ਉਹੀ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਜੋ ਹੋਣ ਗਿਆਨਵਾਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਰ, ਯੋਧੇ ਬਣੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ।

ਅਸੀਂ ਵੀ ਵਧਾਈਏ, ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ।

ਕਿਉਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ।

ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਰੀਏ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਨ।

ਮਹਿਕ

ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਜੀ. ਐਚ. ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ਼
ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖ਼ੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸੋਚਦੀ ਇੱਕਲੀ ਬੈਠੀ,
ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ ਪਰਿਵਾਰ,
ਜਿੱਥੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਸੀ, ਮਹਿਕ ਹੀ ਮਹਿਕ,
ਆਪਸ 'ਚ ਪਿਆਰ ਸੀ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਖੇੜਾ ਸੀ,
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਮਹਿਕ ਸੀ।
ਪਰ ਅੱਜ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ?
ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ?
ਅੱਜ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪਰਿਵਾਰ,
ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਇੱਕ 'ਦੇਸ਼' ਨਾਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਚ,
ਜਿੱਥੇ
ਜੰਗ ਦੀ ਗੰਧ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ,
ਜੰਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ,
ਜੋ ਲਲਕਾਰਦੀ ਹੈ,
ਡਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।
ਇਹ ਮੇਰਾ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ.....
ਪਹਿਲਾਂ
ਸਭ ਆਪਸ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡਦੇ ਸੀ,
ਅੱਜ, ਆਪਸ 'ਚ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਤੱਕ ਨੀਂ ਵੰਡਾਉਂਦਾ,
ਜੋ 'ਪਰਿਵਾਰ' ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ।
ਅੱਜ
ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ, ਗਰੀਬੀ, ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ,
ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਖਾਧਾ,
ਇਹ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ.....।
ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦੇ,

ਅੱਜ ਸਭ ਪਾਸੇ ਲੁੱਟਾਂ ਤੇ ਚੋਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ,
ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਗਲੇ-ਮਿਲ ਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੰਦੇ ਸੀ,
ਅੱਜ
ਭਾਈ-ਭਾਈ ਦਾ ਗਲਾ ਵੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਇਹ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ.....।
ਅੱਜ ਸਭ ਆਪਸ 'ਚ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ।
ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨੀ ਆਉਂਦੀ,
ਅੱਜ ਸਭ 'ਧਰਮ' ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਚ,
ਵੰਡੇ, ਹਾਂ।
ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਉੱਚਾ ਸਮਝਦਾ,
ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵੰਡਦਾ,
ਇਹ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ.....।
ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬਣਾਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ,
ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
ਸੋਚ-ਸੋਚ ਰੋ ਰਹੀ ਆਂ,
ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਆਂ,
ਆਉ ਸਭ ਉੱਠੀਏ।
ਇੱਕ ਮਸ਼ਾਲ ਫੜੀਏ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵੰਡੀਏ,
ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਮਹਿਕ,
ਘਰ-ਘਰ ਵੰਡੀਏ।
ਬੁਝੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਈਏ।
ਆਉ-ਰਲ ਸਹੁੰ ਅੱਜ ਖਾਈਏ.....।
ਸਭ ਸਾਂਝਾ ਧਰਮ ਨਿਭਾਈਏ।
ਮਹਿਕ ਵਾਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਣਾਈਏ.....।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਵੇ ਮੈਂ ਲੰਘ ਆਈ
“ਸੱਗੀ” ਪਇਓ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਛੋੜ ਆਈ
ਬੇ ਅਣੋਖਿਆ ਦਿਓਰਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਵੇ ਮੈਂ ਲੰਘ ਆਈ
“ਛੱਲਾ” ਪਇਓ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਛੋੜ ਆਈ
ਬੇ ਅਣੋਖਿਆ ਦਿਓਰਾ

ਉੱਤਰ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਨਾ ਤੂੰ ਛੋੜ ਭਾਬੋ
“ਸੱਗੀ ਛੁੱਲਾਂ” ਦੇ ਕਰਦੁੰਗਾ ਜੋੜ ਭਾਬੋ
ਪੀੜ੍ਹਾ ਡਾਹ ਲੈ ਮੰਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਬੋ
ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੋੜ ਭਾਬੋ
ਨੀ ਮਨਮੋਹਣੀਏ ਭਾਬੋ

ਉੱਤਰ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਨਾ ਤੂੰ ਛੋੜ ਭਾਬੋ
“ਛੱਲਾ-ਮੁੰਦਰੀ” ਦੇ ਕਰਦੁੰਗਾ ਜੋੜ ਭਾਬੋ
ਪੀੜ੍ਹਾ ਡਾਹ ਲੈ ਮੰਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਬੋ
ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੋੜ ਭਾਬੋ
ਨੀ ਮਨਮੋਹਣੀਏ ਭਾਬੋ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਵੇ ਮੈਂ ਲੰਘ ਆਈ
“ਟਿੱਕਾ” ਪਇਓ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਛੋੜ ਆਈ
ਬੇ ਅਣੋਖਿਆ ਦਿਓਰਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਵੇ ਮੈਂ ਲੰਘ ਆਈ,
“ਕਾਂਟੇ” ਪਇਓ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਛੋੜ ਆਈ
ਬੇ ਅਣੋਖਿਆ ਦਿਓਰਾ

ਉੱਤਰ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਨਾ ਤੂੰ ਛੋੜ ਭਾਬੋ
“ਟਿੱਕਾ-ਬਿੰਦੀ” ਦੇ ਕਰਦੁੰਗਾ ਜੋੜ ਭਾਬੋ
ਪੀੜ੍ਹਾ ਡਾਹ ਲੈ ਮੰਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਬੋ
ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੋੜ ਭਾਬੋ
ਨੀ ਮਨਮੋਹਣੀਏ ਭਾਬੋ

ਉੱਤਰ: ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਨਾ ਤੂੰ ਛੋੜ ਭਾਬੋ
“ਕਾਂਟੇ-ਬਾਲੇ” ਦੇ ਕਰਦੁੰਗਾ ਜੋੜ ਭਾਬੋ
ਪੀੜ੍ਹਾ ਡਾਹ ਲੈ ਮੰਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਬੋ
ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੋੜ ਭਾਬੋ
ਨੀ ਮਨਮੋਹਣੀਏ ਭਾਬੋ

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਪੀ. ਜੀ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦੇ ਗੀਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ

ਭੈਣ: ਲੰਮਾ ਸੀ ਵਿਹੜਾ,
ਵੇ ਵਿੱਚ ਕੱਤਦੀ ਵੀਰਾ,
ਆਪਾਂ ਮਿਲੀਏ .....
ਵੇ ਅੰਮਾ ਜਾਏ.....।

ਵੀਰ: ਚੱਕ ਚਰਖਾ.....
ਨੀਂ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਲੈ ਭੈਣੇ,
ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ .....
ਨੀ ਮਨ ਆਈਆਂ.....।

ਭੈਣ: ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨੂੰ,
ਮਾਪੇ ਛੱਡਗੇ ਵੀਰਾ.....
ਗਲੀਏਂ ਰੁਲ੍ਹ ਗਏ.....
ਵੇ ਰੰਗ ਮਜੀਠ.....।

ਵੀਰ: ਰੁਲ੍ਹ-ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ,
ਨੀਂ ਆਪਾਂ ਪਲ੍ਹ ਗਏ ਭੈਣੇ,
ਚੇਤੇ ਨਾ ਕਰੀਏ.....
ਨੀ ਧਰਮੀ ਮਾਪੇ.....।

ਭੈਣ: ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਾਂ .....
ਵੇ ਭਾਬੇ ਝਿੜਕੇ ਵੀਰਾ,
ਚੇਤੇ ਆ ਗਏ.....
ਵੇ ਧਰਮੀ ਮਾਪੇ.....।

ਵੀਰ: ਭਾਬੇ ਤੇਰੀ ਨੂੰ,
ਮੈਂ ਪੇਕੇ ਛੱਡਾਂ ਭੈਣੇ.....
ਚੇਤੇ ਨਾ ਕਰੀਏ.....
ਨੀ ਧਰਮੀ ਮਾਪੇ.....।

ਭੈਣ: ਵਸਦਾ ਘਰ ਨਾ,
ਵੇ ਸਹੁਰੇ ਆ ਕੇ .....
ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਜੀਂ.....
ਵੇ ਸਹੁਰੇ ਆ ਕੇ.....।

ਵੀਰ: ਪੇਕੇ ਘਰ ਦਾ,
ਤੂੰ ਸੰਸਾ ਛੱਡ ਦੇ ਭੈਣੇ,
ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜੂੰ.....
ਮੈਂ ਸਹੁਰੇ ਆ ਕੇ.....।

ਭੈਣ: ਵੀਰਾ ਆਇਆ,
ਨੀਂ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸਈਓ,
ਨਾਲੇ ਖਿੜਗੇ.....
ਨੀਂ ਅੰਬਰੀਂ ਤਾਰੇ.....।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ: ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਚਿੱਟਾ ਦੁਪੱਟਾ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਰੰਗ ਦੇਨੀਂ ਆਂ,
ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚੀਰੇ ਨੂੰ ਰੰਗ ਵੇ,
ਰੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚੀਰੇ ਨੂੰ ਰੰਗ ਵੇ।

ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਨੀਂ ਆਂ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ।

ਅਲੱਕ ਵਛੇਰੀ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ।

ਸਿਉਣੇ ਦੀ ਕੈਂਠੀ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਜੇਠ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆਂ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਜੇਠ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ।

ਕਪਲਾ ਗਊ ਮੇਰੇ ਜੇਠ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਦੇਵਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਦੇਵਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ।

ਪੰਜ ਕੁ ਮੋਹਰਾਂ ਮੇਰੇ ਦੇਵਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀਏ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀਏ ਤੋਂ ਮੰਗ ਵੇ।

ਨੀਲੀ ਜੀ ਘੋੜੀ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀਏ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਆ,
ਹੋਰ ਨਾ ਮੈਥੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗ ਵੇ,
ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ,
ਮੰਗਦਾ ਤਾਂ ਕਰ ਭੋਰਾ ਮੰਗ ਵੇ।

ਮੰਗ ਵੇ ਲਲਾਰੀਆ.....।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ: ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸਿਟੀ

दोहे

आ साजन मोरे नयनन में, सो पलक ढाप तोहे दूँ।
न मैं देखूँ और को, न तोहे देखन दूँ॥
रैनी चढ़ी रसूल की, सो रंग मौला के हाथ।
जिसके कपरे रंग दिए, सो धन धन वाके भाग॥
गोरी सोवे सेज पर, मुख पर डारे केस।
चल खुसरो घर आपने, सांझ भयी चहु देस॥
खुसरो पाती प्रेम की, बिरला बाँचे कोय।
वेद, कुरान, पोथी पढ़े, प्रेम बिना का होय॥
खुसरो सरीर सराय है, क्यों सोवे सुख चैन।
कूच नगारा सांस का, बाजत है दिन रैन॥
खुसरो दरिया प्रेम का, उल्टी वा की धार।
जो उतरा सो डूब गया, जो डूबा सो पार॥
खुसरो बाजी प्रेम की, मैं खेलूँ पी के संग।
जीत गयी तो पिया मोरे, हारी पी के संग॥

अमीर खुसरो

अनुक्रमणिका

हिन्दी अनुभाग

क्रमांक	रचना	रचयिता	कॉलेज का नाम	पृष्ठ
1.	युवा - शक्ति	श्रीमती सुषमा मिगलानी	गोबिन्दगढ़ पब्लिक कॉलेज, अलोड़, खन्ना	27
2.	देश भक्ति	जागृति	नैशनल इन्सटिट्यूट ऑफ टीचर्स ट्रेनिंग व रिसर्च, सैक्टर - 26, चण्डीगढ़	28
3.	सूचना टेक्नालोजी का शिक्षा पर प्रभाव	अदिति	खालसा कॉलेज ऑफ एजुकेशन, मुक्तसर	30
4.	इत्तफ़ाक	प्रिया पथेला	खालसा कॉलेज ऑफ एजुकेशन, मुक्तसर	33
5.	सरहद की तार - मानव दिलों पर भार	ज्योती ओहरी	सरकारी कॉलेज, होशियारपुर	34
6.	कुछ कर दिखाना है	बालकृष्ण गुलाटी	गुरु नानक खालसा कॉलेज, लड़कियाँ, लुधियाना	35
7.	मनोतरंग	तरनप्रीत कौर	देव समाज कॉलेज ऑफ एजुकेशन, लड़कियाँ, फिरोज़पुर सिटी	36

युवा – शक्ति

युवा – पीढ़ी में अदम्य साहस और भरपूर उत्साह होता है। किसी भी राष्ट्र की शक्ति का अनुमान उस राष्ट्र की युवा – शक्ति से लगाया जा सकता है। स्वामी विवेकानन्द ने कहा था कि युवा ही राष्ट्र की वास्तविक शक्ति हैं। स्वामी विवेकानन्द ने देश के युवावर्ग को हमेशा बढ़ावा दिया। उनके विचार आज भी युवाओं के मन को प्रभावित करते हैं।

नया आधुनिक भारत बनाने के लिए युवा सोच की बहुत जरूरत है क्योंकि युवा वर्ग में अधिक जोश व एनर्जी होती है, जिससे वो अधिक लगन के साथ काम कर पाएंगे। आज अधिकतर युवा भटक गया है, कई बार वह स्वार्थी हो जाता है, बस अपने में ही मस्त रहता है। माँ – बाप, परिवार के प्रति जिम्मेदारी समझते ही नहीं। युवा ही हैं जो परिवार का स्तम्भ होते हैं, जो उसे खड़ा करते हैं, वे जिम्मेदार नहीं होंगे तो परिवार बिखर जाएगा।

युवाओं को सामाजिक भी होना चाहिए। समाज हमारे लिए बनाया गया है, समाज की गतिविधियों में भाग लेना चाहिए। समाज के प्रति अपनी जिम्मेदारी को समझना चाहिए। लेकिन कभी समाज की बातों में आकर, गलत निर्णय नहीं लेना चाहिए। लोग क्या कहेंगे, समाज क्या कहेगा, यही सोचकर हम कई बार गलत निर्णय ले लेते हैं, जिससे नुकसान समाज का नहीं, आपका अपना ही होता है। युवा वर्ग अपनी जिम्मेदारी को समझेंगे तभी वे आगे भविष्य में अपने बच्चों को इसके बारे में बता सकेंगे। आज हमारे देश का अधिकतर युवा वर्ग पढ़ा लिखा है, इस बात का लाभ देश को भी मिलना चाहिए और देश को आगे बढ़ाने के लिए युवा वर्ग को खुलकर सामने आना चाहिए। हमारे देश के प्रधानमंत्री नरेन्द्र मोदी युवा शक्ति को सबसे बड़ा मानते हैं।

प्रधान मंत्री नरेन्द्र मोदी जी के 'शब्दों' में:

“माना कि अंधेरा घना है

लेकिन दिया जलाना कब मना है”

श्रीमती सुषमा मिगलानी
गोबिन्दगढ़ पब्लिक कॉलेज, अलोड़, खन्ना

देशभक्ति

जागृति

नैशनल इंस्टीट्यूट ऑफ टेक्नीकल
टीचर्स ट्रेनिंग एंड रिसर्च, सैक्टर-26, चण्डीगढ़

मातृभूमि की सेवा में जो गर्व से जीवन लूटाते हैं, इस मिट्टी की मर्यादा में जो सूली पर चढ़ जाते हैं।

राष्ट्र हित में कर्म करे जो, वो देशभक्त कहलाते हैं, उन वीरों के सम्मान में हम, बारम्बार मस्तक झुकाते हैं ।

भारत देश, वीरों की वो भूमि है जिसका लोहा सदियों से पूरा विश्व मानता आया है । यह वो पवित्र धरा है जिसका वर्णन वेदों-पुराणों में भी आदिकाल से होता आया है और जिसके गौरव की कहानी यह काल-चक्र स्वयं लिखता रहा हैं राष्ट्रहित में अपना जीवन न्यौछावर करने वाले द्वापर युग और त्रेतायुग में भी हुए और आज कलयुग के प्रचंड रूप पर भी देशभक्ति कहीं न कहीं अपना प्रभुत्व जमाए हुए है और शायद यही वजह है विश्व पटल पर भारत की इस अमिट छवि की जो हर भारतवासी के सीने में एक आग की तरह जलती है और हर मस्तक पर गर्व बनकर झलकती है ।

देशभक्ति की नींव पर सम्मान के साथ खड़ा हमारा यह देश चार नामों से जाना जाता है - हिन्दुस्तान, भारत, आर्यव्रत और इण्डिया । हर नाम खुद में हमारी मातृभूमि की एक अलग परिभाषा प्रस्तुत करता है और अंततः जो मूल मंत्र इस देश को जोड़े रखता है वो है - “अनेकता में एकता” । इतिहास गवाह है कि जब भी राष्ट्रहित की बात आई है तो इस समाज के हर वर्ग ने कदम आगे बढ़ाए हैं और जब-जब भारत माँ के पवित्र आँचल पर शत्रु ने वार किया तो देशभक्तों ने इसे अपने खून से सींचा है ।

बलिदान दिया लारवों ने जब, तो आज़ाद हिन्द की नींव बनी,

जब एक हुए सब कदम-डगर, तो सोने की चिड़िया आज़ाद हुई ।

अपने लहू से वीरो ने यहाँ, सुनहरा इतिहास लिखा है,

देशभक्ति से प्रेरित होकर, सम्मान की इस भूमि को सींचा है ।

देशभक्ति - एक प्रेरणा: जिस देशभक्ति की हम गाथा गा रहे हैं, आखिर उसका रूप क्या है ? उसकी प्रबलता कौन सा आवरण ओढ़े हुए है ? इन सब प्रश्नों के उत्तर हमारे अपने ही ज़हन में भरे पड़े हैं । देशभक्ति तो वो भावना है जो शब्दों की सीमा से परे है, यह वह प्रेरणा है जो हमें जीवन का अर्थ समझाती है, जो हमें अपने राष्ट्र के साथ एकाकार होकर चलने का सदेश देती है । भारत माँ के सम्मान पर आँच आने पर भी जिन रगों में खून नहीं खौलता वहाँ तो सम्भवतः पानी ही बहता होगा । एक माँ वो होती है, जो हमें जन्म देती है और एक माँ यह है जिसके लिए हम जन्म लेते हैं । मानव रूप लेकर, धरा पर जीवन पाकर भी अगर हम देशभक्ति का अर्थ न समझ पाएँ अपने कर्मों को देश के उत्थान में न लगा पाएँ तो ऐसा जीवन तो व्यर्थ ही होगा ।

देशभक्ति की भावना न कोई किताब सिखा सकती है, न कोई, इसकी व्याख्या कर सकता है; यह तो वह प्रेरणा है जो जन्म से लेकर मृत्यु तक एक देशभक्त का साए की तरह साथ निभाती है ताकि देश का मस्तक गर्व से खड़ा रहे ।

इतिहास की नज़र से: आज अगर हम इतिहास के पन्नों को पलट कर देखें तो देशभक्ति अनेकों रूप लेकर उभरती नज़र आएगी । गुलामी का वो दर्दनाक मंज़र कौन भुला सकता है जिसने भारत माँ को तड़पने पर मजबूर कर दिया था । वो एक लम्बा सफर था जिसमें असहनीय पीड़ा भरी थी क्योंकि वो ऐसा दौर था जिसने भारत माँ के पवित्र आँचल पर दाग लगाने की कोशिश की । शत्रु शत्रु नमन है उन वीरों को जिन्होंने उस मुश्किल घड़ी में अपनी असीम देशभक्ति का परिचय दिया और प्रबलता के साथ हर मुश्किल का सामना किया । नारी जाति ने भी सशक्त होकर दुश्मनों का सामना किया था क्योंकि आज़ाद हिन्द के सपने से सबका जीवन जुड़ा था । हम आज भी झांसी की रानी लक्ष्मी बाई का नाम गर्व से लेते हैं जिन्होंने अपनी देशभक्ति का अपूर्व उदाहरण प्रस्तुत किया था । भारत को उन भेड़ियों से मुक्त करवाने के लिए न जाने कितने लोगों ने बलिदान दिया, कुछ के नाम इतिहास बने और कुछ मौन रहकर भारत माँ के चरणों में अपना जीवन न्यौछावर कर गए । देशभक्ति का विकराल रूप जब सामने आया तो अंततः शत्रु समुह भी इस भूमि से भागता ही नज़र आया और सन् 1947 में एक बार फिर आज़ाद हिन्द का परचम लहराया ।

आज की पीढ़ी: देशभक्ति हमारे खून में है इस बात में कोई संशय नहीं है किन्तु यह दौर कुछ परिवर्तन का पैगाम सुनाता है। देश के लिए हर दिन अपने जान की बाज़ी लगाने वाले सपूत आज भी जन्म लेते हैं किन्तु कुछ दिलों में देशभक्ति की परिभाषा बदलती सी नज़र आती है।

परम्पराओं से सजी भारत की इस भूमि का
विश्व भी वन्दन करता है।

जहाँ सभ्यता और संस्कृति का जन्म हुआ
उसे हर प्राणी आदि गुरु समझता है।

लेकिन परिवर्तन की एक आँधी अब कोहराम मचाती है

मेरे देश की गरिमा अब मुझे थोड़ी असुरक्षित नज़र आती है।

आज हम इक्कीसवीं सदी में हैं जहाँ मानव जीवन सुख सुविधाओं से भरा पड़ा है। विज्ञान ने इतनी तरक्की कर ली है कि विचार शक्ति से प्रेरित एक नया विश्व नज़र आता है। लेकिन उन्नति की इस दौड़ में मानवता और इन्सानियत कहीं गुम सी हो गई है। जीवन जीना बेहद आसान तो हो गया है लेकिन मानव जीवन के मूल्य अब कहीं गुम से हो गए हैं। विश्व को संस्कारों का पाठ पढ़ाने वाला यह देश आज पाश्चात्य सभ्यता का ऐसा शिकार हुआ नज़र आता है जिसकी कल्पना शायद उज्ज्वल भविष्य की कामना करने वाले हमारे शहीदों ने कभी स्वप्न में भी न की होगी।

आज का मानव बस स्वार्थ की लड़ाई लड़ रहा है। सबसे बुद्धिमान जीव ही अपनी योग्यता का ऐसा परिचय प्रस्तुत कर रहा है जिसका वर्णन बस आँखों में आँसू ही ला सकता है। इन्सान की सहनशक्ति को न जाने क्या हो गया है जो बस छोटी सी बात पर भी आज खून की नदियाँ बहाई जाती हैं। जिस धरा पर सेवा और बलिदान का इतिहास रचा था कुछ महान हस्तियों द्वारा उसी धरा पर आज नासमझी की कहानी लिखी जाती है। इस क्रूर समाज के लोग तो मातृभूमि के ही टुकड़े करने पर उतारू हो गए हैं; दो हाथ ज़मीन हथियाने के लिए भी हथियार चलाए जाते हैं। स्वार्थ में अपनी आँखें मूंदें आज भाई ही भाई का दुश्मन बना फिरता है और समाज का हर कोना असुरक्षा की भावना से ग्रसित नज़र आता है।

मानव इस धरा पर खाली हाथ आता है और खाली हाथ ही चला जाता है, यह तो जीवन का शाश्वत सत्य है जिसे कोई चाहकर भी झुठला नहीं सकता। यहाँ तो बस एक निश्चित समय के लिए एक किरदार निभाना है और ईश्वर की इस अमूल्य भेंट का कर्ज चुकाना है। फिर कहाँ स्वार्थ के बीज बोने की जगह मिल जाती है लोगों को। आज का प्राणी न तो जन्म देने वाली माँ का कर्ज चुकाता है, न जीवन को सार्थक बनाने वाले पिता की भावनाओं का और न जीवन जीने के लिए अन्न देने वाली इस धरा का। ऐसी उन्नति का क्या लाभ जो इन्सान को अधिकारों की परिभाषा तो पढ़ाती है लेकिन कर्तव्यों का कहीं एहसास भी नहीं दिखाई देता। हर तरफ़ क्रूरता का ऐसा विकराल रूप देखने को मिलता है कि खून की होली में राष्ट्रहित की भावना धुंधली सी पड़ गई है।

अगर इस भारत देश की गरिमा को बनाए रखना है तो देशभक्ति की उस पवित्र भावना को एक बार फिर हर सीने में जगाना होगा ताकि राष्ट्रहित में अपना योगदान देने के लिए हर कोई आगे आए। देशभक्ति सिर्फ जंग में जान देना नहीं कहलाती बल्कि ये तो वह भावना है जो इन्सान को इन्सानियत का मतलब समझाती है। जब भावनाएँ जागृत होंगी तभी तो जीवन का मूल्य उजागर होगा और फिर एक दिन फिर से सुदृढ़ भारत के सपनों का सूरज निकलेगा।

उम्मीद एक नए सवेरे की, पलकों पर सजानी है, सुप्त पड़ी देशभक्ति की भावना, एक बार फिर जगानी है।

पुकार यह भारत की भूमि अपनी संतान से कर रही
हमें तो इसकी गरिमा में अपनी जान भी लूटानी है।

जय हिन्द ! जय भारत !

सूचना टैक्नोलॉजी का शिक्षा पर प्रभाव

अदिति

खालसा कॉलेज ऑफ़ ऐजुकेशन, मुक्तसर

“शिक्षा एक ऐसा खज़ाना है जो बाँटने से बढ़ता है ॥”

शिक्षा ही एक ऐसा साधन है, जो मनुष्य को मानव बनाता है। यह ही मनुष्य तथा पशु में अन्तर बताता है। आज शिक्षा हमारे जीवन का अटूट अंग है। इसी पर ही हमारे देश, समाज तथा राष्ट्र की उन्नति निहित है। एक शिक्षित व्यक्ति ही उन्नति की सीढ़ियों पर चढ़ सकता है। शिक्षा ही एक ऐसा धन है जिसे कोई चुरा नहीं सकता। शिक्षा को कई नामों से विख्यात किया गया है जैसे: विद्या, ऐजुकेशन, प्रबोध। इस सभी का अर्थ तो एक जैसा ही है।

सूचना टैक्नोलॉजी जैसे कि नाम से ही विख्यात होता है कि जो साधन हमें सूचना प्रदान करने में सहायक हों। टैक्नोलॉजी से भाव आज के विज्ञान के युग में विज्ञान तथा आधुनिक तकनीकों द्वारा बनाए गए साधन। सूचना टैक्नोलॉजी से सम्बन्धित साधन: कम्प्यूटर, मोबाईल फोन, इंटरनेट इत्यादि, इन सभी का निर्माण हमारे देश की उन्नति, उज्ज्वल भविष्य, तरक्की इत्यादि के लिए किया गया है। ऐसे साधन ही हमें सूचना प्रदान करने के साथ-साथ हमारे ज्ञान में वृद्धि करते हैं। आज का युग विज्ञान तथा कम्प्यूटर का युग है। आज विज्ञान ने इतनी तरक्की की है कि किसी भी दूर बैठे व्यक्ति से कुछ भी बातचीत कर सकते हैं उनका हाल-चाल घर बैठे ही पूछ सकते हैं। पहले हम बात करते हैं कि किस प्रकार ये सूचना टैक्नोलॉजी हमारी शिक्षा प्रणाली को प्रभावित करती है।

कम्प्यूटर भी सूचना टैक्नोलॉजी का एक साधन है। यह हमें शिक्षा प्रदान करने में भी सहायता देता है। कम्प्यूटर में हम अपनी शिक्षा से सम्बन्धित कोई भी जानकारी प्राप्त कर सकते हैं। कम्प्यूटर में इतनी संचित शक्ति होती है कि हम अपनी विद्या से सम्बन्धित जानकारी को एक डाटा के रूप में इसमें स्टोर कर सकते हैं। और इसमें एक बार स्टोर किया गया डाटा नष्ट नहीं होता और हम इसे जब, चाहे निकाल कर पढ़ सकते हैं। इसके साथ-साथ हमें इसके प्रोग्रामों का भी पता चल जाता है। बच्चों को फिर ऐसी तकनीकों का प्रयोग करना भी आ जाता है।

“कम्प्यूटर का शासन हो गया, दिशा-दिशा में गान ॥”

आज कम्प्यूटर को एक विषय के रूप में शिक्षा प्रणाली में शामिल कर लिया गया है। आज इसे एक अनिवार्य विषय भी माना गया है। यदि किसी को भी आज, कम्प्यूटर चलाना नहीं आता तो बहुत खेद की बात है। सरकार ने तो कम्प्यूटर जैसे सूचना प्रदान टैक्नोलॉजी के लिए हर प्रदेश में “कम्प्यूटर केन्द्र” भी बना दिए हैं ताकि आज कोई भी इससे अपरिचित न हो। आज तो सरकारी कार्य भी कम्प्यूटर पर होने लगे हैं। स्कूल के बच्चों का डाटा भी कम्प्यूटर में ही स्टोर होने लगा है। कहने का भाव यह है कि स्कूल तथा कॉलेज में कुल कितने विद्यार्थी हैं, उनका पता, उनके माता-पिता का नाम, जाति आदि से सम्बन्धित जानकारी भी कम्प्यूटर में केन्द्रित होती है। यहां तक कि बच्चों का नतीजा भी इसमें होता है। आजकल तो नतीजा या कोई और सूचना बोर्ड या यूनिवर्सिटी को कम्प्यूटर के माध्यम से ही भेजी जाती है। इन सब को देखते हुए ही हमारे स्कूलों, कॉलेजों ने इसे विषय के रूप में सम्मिलित किया है। इस प्रकार शिक्षा से सम्बन्धित प्रत्येक कार्य को कम्प्यूटर ने प्रभावित किया है। समय के परिवर्तन के साथ-साथ कम्प्यूटर के स्थान पर आज लैपटॉप का प्रचलन हो गया। कहा भी गया है कि :

“समय परिवर्तनशील है, यह कभी किसी के हाथ में नहीं आता ॥”

इसी प्रकार मोबाईल फोन ने भी सूचना प्रदान करने की अपनी जिम्मेदारी को पूरा किया। मोबाईल फोन का प्रचलन तो दिन-प्रतिदिन बढ़ता जा रहा है। हर एक के पास आज बड़े से बड़ा फोन है। ताकि वह इंटरनेट के प्रयोग से शिक्षा प्राप्त कर सके। मोबाईल फोन के माध्यम से हम दूर बैठे किसी भी व्यक्ति की सूचना प्राप्त कर सकते हैं। पहले किसी भी व्यक्ति की सूचना प्राप्त करनी होती थी तो पत्र व्यवहार किया जाता था। लेकिन अब हम घर बैठे ही सभी के बारे में जानकारी प्राप्त कर सकते हैं। शिक्षा के क्षेत्र में फोन ने तो अपना अहम रोल या दायित्व निभाया है। जिन बच्चों के लिए स्कूल जाना या कॉलेज जाना सम्भव नहीं हो पाता उनके लिए तो यह वरदान है। मोबाईल फोन पर आज जो मुख्य है - फेसबुक, वट्सऐप, ट्वीट आदि प्रचलित है। ये भी हमें शिक्षा में सहायता प्रदान करते हैं। शिक्षा का भाव केवल अपनी कक्षा की जानकारी प्रदान करना नहीं होता बल्कि नैतिक मूल्यों, संस्कारों, परम्पराओं, रीति-रिवाजों, देश-विदेश की जानकारी भी प्राप्त कर सकते हैं। इन वट्सऐप, ट्वीट के माध्यम से हमें होने वाली पोस्ट जिसमें देश-विदेश की जानकारी या किसी विशेष घटना, या माता-पिता के सम्मान तथा छोटों के प्रेम से सम्बन्धित पोस्ट देखने को मिलती है जिससे प्रेरित हो कोई कुसंगति से सत्संगति के मार्ग पर जा सकता है। कहते हैं कि:

“कदमों को बढ़ने तो दो, नई दिशाएँ मिल ही जाएँगी ॥”

टी. वी तथा रेडीयो भी सूचना टेक्नोलॉजी के ही साधन हैं। इसके माध्यम से बच्चों को अन्य देशों-विदेशों में क्या घटित हो रहा है? कौन सी करन्ट समस्याएँ प्रचलित है और उनका समाधान कैसे करना है इसका भी पता चलता है।

इंटरनेट जो इन सभी सूचना टेक्नोलॉजी का आधार बिन्दु है। इसी के माध्यम से ही हम सूचना प्राप्त कर सकने में सहायक होते हैं। ये एक नेट का ही समूह है। आज हम इसके माध्यम से घर बैठे ही सूचना प्राप्त करते हैं। चाहे वे शिक्षा से सम्बन्धित हो या किसी कॉलेज, देश, विदेश से सम्बन्धित हो।

हम घर बैठे बस एक बटन दबाते ही सूचना प्राप्त कर लेते हैं। आज हमें किताबें बिखराने की आवश्यकता नहीं है। शिक्षा प्रणाली में इंटरनेट ने महत्वपूर्ण रोल अदा किया है। आज तो कवियों ने भी इंटरनेट के माध्यम से अपनी अलग वेब साईट बना ली है ताकि कोई भी बच्चा घर बैठे ही शिक्षा प्राप्त कर सके। आज यदि किसी अध्यापक को किसी बच्चे का प्रशिक्षण करना है तो वह भी कम्प्यूटर या मोबाइल पर एक बटन दबाते ही चंद मिनटों में पता कर सकता है। ये टेक्नोलॉजी बच्चों के साथ-साथ बड़ों, अध्यापकों, दफ्तरों, कार्यलयों में भी प्रयोग होता है।

इन सूचना टेक्नोलॉजी के माध्यम से हमारे ज्ञान में वृद्धि होती है। ये हमारे ज्ञानात्मक विकास में सहायता करते हैं! ये सभी श्रव्य-दृश्य साधन बच्चों की रुचि बढ़ाने में सहायक होते हैं। हम इसे कहीं भी बैठे प्रयोग कर सकते हैं। ये हमारे लिए असानदायक है। ये साधन पिछड़े देशों या बच्चों के विकास में तो अपना महत्वपूर्ण योगदान देते हैं। सूचना टेक्नोलॉजी के माध्यम से बच्चों का प्रशिक्षण करना भी आसान हो गया है। लेकिन कहते हैं कि हर साधन का प्रयोग यदि सीमित रूप से किया जाए तो अच्छा होता है। हर एक का कुछ अच्छा प्रभाव भी होता है और बुरा भी। यह तो हमारे पर निर्भर करता है कि हमें अच्छे का प्रभाव धारण कर उन्नति प्राप्त करनी है या फिर बुराई की ओर बढ़ कर अपने ही पैर पर कुल्हाड़ी मारी है। कहा जाता है कि:

“दिल में तमन्ना हो तो हम ऊँचाई को छू सकते हैं ॥”

इन सूचना टेक्नोलॉजी का प्रयोग दिन-प्रतिदिन बढ़ते रहने के कारण कई लोग इसका प्रयोग गलत करने लगे हैं। आज का युवा वर्ग तो मुख्य रूप से इसका शिकार हो रहा है। आज नौजवान हर समय मोबाइल या कंप्यूटर में व्यस्त रहता है। उसे ना तो देश की चिन्ता है और न ही समाज का ख्याल। उसे तो चिन्ता है बस रिचार्ज, चार्ज और चैटिंग की। माना कि युवा वर्ग एक ऐसी अवस्था होती है जिसमें सबसे अधिक पैर फिसलने की चिन्ता होती है लेकिन यदि मन तथा इन्द्रियों पर नियंत्रण हो तो व्यक्ति क्या नहीं कर सकता। आज के अभिभावक बच्चों की शिक्षा के लिए इन साधनों को लेकर देते हैं परन्तु बच्चे पता नहीं क्या-क्या कर रहे हैं।

इसका एक और कारण यह है कि आर्थिक रूप से जो बच्चे ठीक नहीं हैं वे इसका प्रयोग करने से वंचित रह जाते हैं। और यदि कंप्यूटर या मोबाइल में किसी भी तरह की खराबी या कोई ओर समस्या आती है तो सारे का सारा डाटा नष्ट हो सकता है। जिससे स्कूल या कॉलेज के पास किसी भी प्रकार की बच्चों से सम्बन्धित जानकारी नहीं होगी। जिससे बच्चों के नतीजे पर विशेष प्रभाव पड़ेगा। अध्यापक उनका प्रशिक्षण भी नहीं कर पाएंगे। इसलिए हमें हर साधन का सीमित प्रयोग करना चाहिए।

इस प्रकार हमें हर एक के सही तथा गलत भाव सकारात्मक व नकारात्मक गुणों को देखना चाहिए। सूचना टेक्नोलॉजी का शिक्षा प्रणाली पर सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभाव पड़ता है। इसके लिए सर्वप्रथम हमें नौजवानों को जागृत करना होगा। हमें उन्हें सकारात्मक गुणों से परिचित करवाना चाहिए ताकि हम परिचित हो कर इसके प्रयोग से उन्नति की राह पर बढ़ सकें। क्योंकि सरकार ने इसका आविष्कार शिक्षा के प्रसार को बढ़ाने के लिए ही किया था और हमें उनके उद्देश्य को पूर्ण करना चाहिए। ये पूर्ण तभी कर सकते हैं यदि हमारे सभी के मन में ये भाव होंगे।

“इसका जन्म हुआ था, ताकि इसका हम सदुपयोग करें, यदि सफल बनाना है जीवन को, तो न इसका दुरुपयोग करें।।”

उन्नति के मार्ग पर देश को लाना हमारा और हमारे देश के सभी नागरिकों का कर्त्तव्य है। हमें हमेशा अपने देश के उज्ज्वल भविष्य की कामना करनी चाहिए। क्योंकि हमारा भारत देश सभी देशों से महान् है।

“यह वंदन भूमि है, अभिनंदन की भूमि है। इसका कंकर-कंकर शंकर है,
इसकी बूँद-बूँद गंगाजल है, हम जीए तो इसके लिए, मरें तो इसके लिए।।”

इत्तफ़ाक

प्रिया पथेला

खालसा कॉलेज ऑफ़ ऐजुकेशन, मुक्तसर

कैसा इत्तफ़ाक था यह, दोनो मिले भी तो जिन्दगी के कैसे मोड़ पर सिर्फ पल दो पल के लिए वो एक दूसरे के साथ थे और फिर दोनो एक - दूसरे को बाँहों में ले कर मौत के दामन में समा गये ।

भारत और पाकिस्तान में तनाव सा बढ़ गया था । दोनो देशों में जंग सी छिड़ी हुई थी । लोग घर छोड़ कर भाग रहे थे । दोनो तरफ से गोलीबारी हो रही थी ।

“मेजर रणधीर, ये जंग कब तक चलेगी ?” मेजर के साथी फौजी ने पूछा ।

“हम तो पैदा ही अपने देश को बलिदान देने के लिए हुए हैं ।”

“सर मुझे तो घर वालों की बहुत चिन्ता हो रही है, क्या आपको नहीं हो रही ?”

“मेरा इस दुनिया में है ही कौन, माता - पिता तो भगवान को प्यारे हो गये । जब मैं अपने माता - पिता के साथ पाकिस्तान से भारत आ रहा था तो मेरा जुड़वा भाई भी मुझ से बिछड़ गया” मेजर रणधीर ने जवाब दिया ।

“आपको अपने भाई की याद नहीं आती ?”

“आती है न लेकिन क्या करूँ उसे बहुत दूँढा । एक बार वीजा लगवा कर पाकिस्तान भी गया लेकिन उसके बारे में कुछ पता नहीं चला । अगर कभी उसकी याद आती भी है तो यह लॉकेट और चेन देख कर, जो हमारे माता - पिता ने हम दोनो भाईयों के गले में पहनाये थे” मेजर रणधीर ने भावुक हो कर कहा ।

“आह! सर दुश्मनो ने हमारे शरण स्थल पर हमला कर दिया है” एक सैनिक जिसके गोली लगी थी उसने कमरे में प्रवेश करते हुये कहा ।

“भारत माता की जय, आज नहीं छोड़ेंगे इन काफिरों को” मेजर रणधीर ने जोश में आ कर कहा ।

दोनो तरफ से दना - दन बंदूकें चलने लगी । मेजर रणधीर भी सैनिकों की एक टुकड़ी के साथ दुश्मनों को मार गिरा रहा था ।

अचानक मेजर रणधीर की नज़र ज़मीन पर करहा रहे दुश्मनों के एक सैनिक पर पड़ी जिसके गले में वह ही लॉकेट था जो मेजर रणधीर के गले में था। मेजर रणधीर उसके पास जाकर बैठ गये ।

उस सैनिक की छाती पर बैज लगा था जिस पर लिखा था मेजर रहमान ।

“रहमान मेरे भाई, देख यह लॉकेट जो हमारे माता - पिता ने दिया था उसने इत्तफ़ाक से हमें मिलवा दिया । कहाँ था तू मैंने कितने बरस तुझे दूँढा।”

“भाई अब मुझे मरने से कोई नहीं बचा सकता।”

“नहीं। भाई ऐसा मत कह तुझे याद नहीं हम बचपन में क्या कहा करते थे । जीयेंगे तो साथ, रहेंगे तो साथ नहीं तो जायेंगे खुदा के पास ।”

“आह!” तभी दुश्मनों के एक सैनिक ने मेजर रणधीर की पीठ पर गोलियां चला दी ।

मेजर रणधीर और रहमान दोनो ऐसे अभागे भाई थे जो इत्तफ़ाक से मिले तो, पर जिन्दगी के ऐसे मोड़ पर जहाँ मौत उनके लिए बाँहें फैलाये खड़ी थी और वो एक दूसरे के साथ खुदा के घर चले गये ।

सरहद की तार – मानव दिलों पर भार

ज्योति ओहरी

सरकारी कॉलेज, होशियारपुर

“मुझे जाने दो। मुझ पर रहम करो! खुदा तुम्हारा भला करेगा।” कुछ इस तरह के लफ्ज़ थे; जो अमित के कानों में गूँज रहे थे। अमित को बी. एस. एफ. ज्वाइन किए अभी दो माह ही हुए थे। तीन दफ़ा उसकी ड्यूटी रात को बॉर्डर पर लगी थी लेकिन वह हमेशा सहमा-सहमा रहता था। वह डरता था कहीं वो किसी की जान न ले ले या कहीं कोई उसके प्राण न छीन ले। अमित की उम्र मात्र 21 वर्ष थी।

“यकीनन वो उम्र के उस पड़ाव पर खड़ा था जहाँ मासूमियत हृदय में शेष रहती है। हालांकि वह एक पुरुष है लेकिन..... है तो मानव ही।”

अमित की आज फिर बॉर्डर पर ड्यूटी थी। उसने राइफल उठाई तथा चल दिया सुबेदार मान सिंह के पीछे-पीछे। उसका हृदय जोर से स्पंदन कर रहा था। अब जैसे हालात हो गए थे; भारत-पाक के रिश्तों के, डरना तो लाज़मी था। अमित चला जा रहा था। मन में ढेरों सवालियों के साथ। अमित के मस्तिष्क को फिर उन्हीं आवाजों ने झकझोर दिया।

हां! आज से एक हफ़्ता पहले जब अमित ड्यूटी पर था; तो सिपाहियों ने एक पाकिस्तानी ग्वाले को पकड़ लिया। सिपाही सरक़्ती से ग्वाले से पूछताछ करने लगे। अमित बस यह प्रार्थना करने लगा कि “हे भगवान! ये आदमी आतंकवादी न हो।”

सिपाहियों ने उस ग्वाले से नाम पूछा। “तेरा नाम क्या है?”

“मेरा नाम..... साहेब जी! अहमदू बक्स है।” उस ग्वाले ने कपकपाते हुए कहा।

“बता! क्या कर रहा है यहाँ; इतनी रात को?” – सिपाहियों ने गर्जती आवाज़ में एक साथ पूछा।

“मेरी भैंस मिल नहीं रही थी तो ढूँढ़ता-ढूँढ़ता यहाँ पहुँच गया” – डरते-डरते उसने कहा।

अमित खड़ा ये सब देखता रहा। क्योंकि पूछताछ तो वरिष्ठ अधिकारी कर रहे थे। अमित ने तब सोचा “काश! काश भारत दो टुकड़ों में ना बँटा होता; तो आज अहमदू को यह दिन न देखना पड़ता।”

जब कड़ी पूछताछ के बाद यह पाया गया कि सचमुच अहमदू ग्वाला है तो उसे सीमा पार भेज दिया गया। उस पार अहमदू का बेटा उसकी राह देख रहा था।

अमित के मन में प्रसन्नता हिलोरे ले रही थी। अब उसके मन का भार कुछ कम हुआ था। वरना पिछले आठ घण्टे उसने जिस तनाव में व्यतीत किए थे उसे कोई बयां नहीं कर सकता। आज भी जब अमित सूबेदार मानसिंह के पीछे चल रहा था तो एक भय उसे कचोट रहा था, “कि कहीं और..... अहमदू सरहद की तार के भार तले; अपना मन न घायल कर बैठे।

भले ही अमित एक सिपाही है लेकिन सरहद के दोनों तरफ बहने वाला लहू किसी ममतामयी माँ का ही होगा। मानसिंह भी दो माह में अमित के हृदय को भली-भाँति समझ चुके थे।

“सही तो है.....! आखिर सिपाही भी शांति-अमन चाहते हैं। सरहदें भले ही ज़मीन पर बनाई हैं; पर निशां हर किसी के सीने में है। इतना बोझ लेकर जी रहे हैं; जाने और कितना..... इसी तरह सरहद की तार के भार को लेकर मानव हृदय जियेंगे।” – बस यही सोचता-सोचता अमित आज फिर तैयार था सरहद की उस तार की निगरानी करने के लिए।

कुछ कर दिखाना है

बालकृष्ण गुलाटी
गुरू नानक खालसा कॉलेज फॉर वूमेन
लुधियाना

दुनिया के दलदल में... एक कमल खिलाना है .... ।
हर मुश्किल को चीर कर जाना है .... ।
बदिशें तो होंगी बहुत सी रास्तों पर .... ।
उठना नहीं बल्कि उड़ के दिखाना है .... ।
अपने लिये तो यहाँ सब करते हैं .... ।
सब के लिए .... कुछ कर दिखाना है .... ।
सोच से भी हट कर सोचती हूँ .... ।
क्योंकि सपनों को अपने .... हकीकत बनाना है .... ।
मुकाम है एक... पर रास्ते बहुत हैं .... ।
पर सच्चाई के रास्ते पे ही... चलते जाना है .... ।
साथ हो खुदा .... हर मुश्किल में.. गर...
उसकी खुदाई में .... ही बंध जाना है .... ।
स्वार्थ में सच्चे साथ... छूट जाते हैं .... ।
प्यार से सबको साथ... लाना है .... ।
अलग से लोगों की... झूठी सी पहचान है .... ।
सूरज सा बेहतर .... सच' बनकर दिखाना है .... ।
भूली सी दुनिया की ... भूली सी ज़िंदगी में .... ।
न भूलने वाला... काम कर के जाना हैं .... ।
रंजिशों के भँवर में... फँसना नहीं .... ।
ज्वाला का उजाला बन... रास्ता दिखाना है .... ।

पैसों की ही... बनकर रह गई यह दुनिया .... ।
राक्षस नहीं .... खुदा का सच्चा इंसान बनाना है .... ।
छूटना नहीं है .... मंज़िलों में कहीं .... ।
जो मिला है काम... वो करके जाना है .... ।
मुखौटों की दुनिया में... सब जी रहे हैं .... ।
मुखौटा नहीं .... एक नया चेहरा दिखाना है .... ।
उम्मीद तो करते हैं हम बहुतों से .... ।
पर अपनी उम्मीद पे खरे उतरकर दिखाना है .... ।
कामयाबी की एक अलग सी आवाज़ है .... ।
जीत का पहला बिगुल बजाना है... ।
हार से उलझकर ही तो सीखता है... इंसान
पिछली हार को जीतना सिखाना है .... ।
जड़ें मज़बूत हों... तो तूफान भी कमज़ोर हो जाए .... ।
ऐसा विशाल वृक्ष मुझे बनाना है .... ।
खोया तो बहुत कुछ है ..... ज़िंदगी में...
पर अब इस दुनिया को कुछ दे कर जाना है .... ।
बदलाव से हमेशा घबराता है इंसान .... ।
बदलाव तो हमने .... खुद में लेकर आना है .... ।
अलफाज़ नहीं हैं ये .... मुकाम है मेरा .... ।
इस 'अधूरी' ने मम्मी-पापा का सुपर-हीरो
बनकर दिखाना है।

मनोतरंग

रमनप्रीत कौर

देव समाज कॉलेज ऑफ एजुकेशन फॉर वूमेन
फिरोजपुर

हैं जिन्दगी की अजब कशमकश, मन में छिपी कई उमंगें हैं ।

रंजिश से गुंजाईशों तक सब सिमटी हुई तरंगें हैं ॥

कई जागती हैं हसरतें, कुछ अभी जगानी बाकी हैं।

बढ़ना तो फलक से भी आगे सोचा, पहले मगर मुट्ठी भर आसमान छूना बाकी है॥

है ख्याल मन में इकाई जैसे, लेकिन लगते कभी शून्य से भी छोटे ।

पर है जज़्बा इनको पाने का, क्योंकि रातें हैं लम्बी और दिन बहुत छोटे ॥

कभी सोचती हूँ क्या चाहिए मुझे, जिन्दगी का हर पल खूबसूरत है।

फिर सोचा - कब, क्या, कैसे से क्या लेना ?

मेरे चंचल मन की अपनी ही जरूरत है ॥

हाँ, सपनों की उड़ान का कोई अन्त नहीं, बिना पूर्ति के मन शान्त नहीं ।

मन को ढाला है इस कदर, पाना है तो अभी से उसको समझो,

जो अभी नहीं तो कभी नहीं ॥

राहों में कई काँच आए, पैरों ने कई जख्म भी छुपा लिए ।

मन में लहरों को दिया ऐसा जज़्बा,

करनी इच्छा पूरी हर दर्द मिटा लिए ॥

ईश का दिया जीवन, एक वरदान है, क्यों मन में इच्छा को दबाऊँ मैं।

है हौसलों की उड़ान मेरी, फिर क्यों, बिन आसूँ के रोऊँ मैं॥

हर मन में इच्छा की उमंग है, कभी शान्त, कभी प्रचण्ड तरंग है।

मनोबल से इसकी पूर्ति है मुमकिन, मान लो सच, जिन्दगी हर पल एक जंग है ॥

आकाश में तारे तो बहुत हैं, पर चाँद सिर्फ एक है।

मन की तरंगों के सवाल तो बहुत हैं, इच्छा पूर्ति का जवाब सिर्फ एक है॥

यह शरीर तो केवल पेड़ है, बसे इस पर कई घरौंदे हैं ।

हर बन्धन से मन को उड़ने दो, हम भी नादान परिंदे हैं ॥

देखती हूँ कभी जो उड़ना चाहते हैं, उनके पर काट देता है समाज ।

आह! लगाकर उनकी खुशियों का, गला घोट देता है समाज ॥

जब सोचती हूँ मन में आवेशों, से ठोकर भी लग जाती है।

क्यों सोचूँ - ठोकर सदा गिराती है, यही ठोकर ही मुझे दो कदम आगे ले जाती है ॥

कभी स्वयं को पंछी माना, कभी स्वाति नक्षत्र की बूँद ।

कोशिश से ही तमन्ना पूरी होती है, जो मिटा सकती है मन की धुंध॥

सिक्का तक सम्मान का, होते नहीं तैयार हम झुककर उठाने को।

जिन्दगी में दुःख बहुत हैं, हादसे रोज, कुछ वक्त तो निकालों मन की

तरंगों के साथ बह जाने को ॥

“Don't search for Heaven and Hell in the future.

Both are now present.

Whenever we manage to love without
Expectations, Calculations, Negotiations,

We are indeed in Heaven.

Whenever we Fight, Hate,

We are in Hell.”

SHAMS TIBRIZI

Index

English Section

Sr.No.	Participants	Title	College Name	Page No.
1.	Ms. Prabhleen Toor	Power of Youth	Khalsa College for Women, Ludhiana	39
2.	Harkiran Kaur	Modern Girl	Khalsa College for Women, Ludhiana	40
3.	Mandeep kaur	Childhood-A Blessing or Curse	Guru Nanak College, Moga	41
4.	Gunjan Nagpal	Mother Tongue	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	42
5.	Jaspreet Kaur	Media	B.A.M. Khalsa College, Garhshankar	43
6.	Navpreet kaur	Social Media	A. S. College of Education, Khanna	44
7.	Kavya G	Patriotism	G.H.G. Khalsa College of Education, Gurusar Sudhar	45
8.	Arindam Sharma	Mirror	PUSSGRC, Hoshiarpur	46
9.	Shivani Kaushik	Environment	Govt. College of Art, Sec.10, Chandigarh	48
10.	Tanya Chohan	Love	Dev Samaj College for Women, Sec. 45, Chandigarh	50
11.	Aastha Parmar	Save Water Save Mankind	B. C. M. College of Education, Ludhiana	52
12.	Gunjan	Daughter	Govt. College of Art, Sec.10 Chandigarh	53
13.	Ravneet kaur	Maa (Mom)	Sri Aurobindo College of Commerce & Management, Ludhiana	54
14.	Akanksha Sharma	Mirror	S. D. College, Hoshiarpur	55
15.	Komal Kirandeep Kaur	Save Water Save Mankind	B. C. M. College of Education, Ludhiana	56
16.	Komal Kirandeep Kaur	To Judge	B. C. M. College of Education, Ludhiana	57
17.	Gunjan Nagpal	How difficult is the man's world for man?	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	58
18.	Arindam Sharma	Home Coming	PUSSGRC, Hoshiarpur	59

Power of Youth

Youth move the world! One of the great liabilities of history is that all too many people fail to remain awake through great periods of social change. Every society has its protectors of status quo and its fraternities of the indifferent who are notorious for sleeping through revolutions. Today, our very survival depends upon our ability to stay awake, to adjust to new ideas, to remain vigilant and to face the challenge of change.

We cannot always build the future for our youth, but we can build our youth for the future. Youth empowerment is important because when empowering the youth and future of the world, we give them the power of change and the power to break cycles that have caused problems in the past. Young people should be at the forefront of global change and innovation. Empowered, they can be key agents for development and peace. If, however, they are left on society's margins, all of us will be impoverished. Let us ensure that all young people have every opportunity to participate fully in the lives of their societies. No one is born a good citizen; no nation is born a democracy. Rather, both are processes that continue to evolve over a lifetime. A society that cuts off from its youth severs its lifeline.

We should take care in inculcating patriotism in our girls and boys which is patriotism above the narrow sentiment, which usually stops at one's country and thus inspires jealousy and enmity in dealing with others. Our patriotism should be of the wider and nobler kind which recognises justice and reasonableness in the claims of others and which leads our country into comradeship with the other nations of the world.

What is needed now is an increased effort to promote youth participation and commitment, more services aimed at youth, more parental involvement, more education and information, more protection for girls, orphaned children and young women. We all benefit by having young people exposed to the way things are done in a democratic society. Isn't it time to tap the power of youth?

Ms. Prabhleen Toor

Khalsa College for Women, Ludhiana

MODERN GIRL

Harkiran Kaur

Khalsa College for Women, Ludhiana

She is fragile yet fierce ; She is soft hearted yet bold. A modern girl is a beautiful combination of values, integrity and independence. She carries a heart of a mother in the body of a warrior.

To be a modern girl is to experience a roller coaster of emotions... where she is expected to stay in limits with strict boundaries. A modern girl is free, but caged. Ironical isn't it ?

She will go an extra mile for the love she deserves from her family because at the end of the day it is her parents' smile and satisfaction that she craves for. Being a modern girl is not an easy task. She has to pick out roses from the bushes that hurt her with their thorns. It is just like walking barefoot on the road, the pebbles will hurt you and hamper your progress but what matters is the beautiful destination.

It is true that today girls have achieved a lot more as compared to the girls of yester years. But one should not forget that somewhere in the parallel space it is the modern girl who is made submissive, who is confined to the four walls of her house.

P.V. Sindhu, Sakshi Malik and Deepa Karmakar - THE MODERN GIRLS- they have made their country proud at the Rio Olympics 2016. They out did the boys in their respective fields. WHAT A MOMENT!

But later on what we hear are the news reporters tweeting about one of them - Sakshi Malik, that who is going to marry her with those muscles ? Fie upon such mentality ! Does a modern girl really need the name of her husband to be respected ? Questionable ! Yet an answer in itself.

A successful modern girl is the one who lays a firm foundation with the bricks thrown at her. Staying ambitious in a male chauvinist society is no less than taking arrows in your back. At every step you will be pushed backwards.

The society forgets that the girl they are trying to suppress is a flower ... The more she is crushed, the more fragrance she will spread.

Taking relevance from the recently released blockbuster PINK, the modern girl is questioned about her morality. Why ? Just because she laughs loudly, or because she is open about her thoughts and is an independent woman ! Kudos to the thinking ability of the men of our society. But lets keep in mind, a modern girl is made of sugar and spice. Touch her once and she will kill you twice.

It all depends on how you treat her. Love her, give respect to her and she will move mountains for you but once she feels taken for granted, she will become your worst nightmare.

For her, simplicity is the ultimate sophistication. She prefers to remain silent and let her work speak for her. SHE is a born achiever.

The muddy water and the frogs all around can never stop the lotus from blooming. The lotus has the nature of growing inspite of all the unacceptable surroundings. In the same way, the atrocities of life will never be able to hamper the growth of a modern girl.

She is a butterfly, many will be attracted to her because of her beauty but to their disappointment, they cannot take hold of her, for she is born to fly...

**"SHE WILL MAKE YOUR HEAD GO SWIRL
FOR SHE IS THE MODERN GIRL"**

CHILDHOOD - A BLESSING OR CURSE

Mandeep Kaur

Guru Nanak College, Moga

No one can deny this fact that the days of childhood are full of happiness, joy as well as full of zeal. Actually, the fact is that the memories of childhood are not forgotten even when we reach the old age. However, it gives courage to face the painful as well as happy days of the old age and also gives us pleasure. Although, childhood is a beautiful stage of life yet it is becoming a painful, sorrowful and lonely one in modern era. No subject is as controversial as childhood as here we discuss about their up-bringing, schooling as well as the need to spend more time with them.

'Childhood' can be defined as a period after the infant stage in which one learns with zeal, is full of energy, likes to undertake adventures and learns about society, country as well as the world. Infact, every thing has its pros and cons and same is the case with childhood. Definitely, it is such a wonderful blessing of God that we are human beings. In addition to this, childhood days are really beautiful, wonderful and marvelous days of our life. In this stage, a human being is like a white sheet, he becomes as his parents, teachers or society want to make him. Indeed, he becomes what he acquires from his society or parents. Basically, this is an age in which he can become a good or bad person, choice is solely his. In this age, the love or hatred he gets plays an important role in building his character.

Besides this, in childhood, we are free to do anything we want to do. We can get anything by hook or by crook and can emotionally blackmail our parents to appease us all the time. Everybody loves us in childhood and there is no hatred for others. The striking feature of childhood is the purity of heart! Our heart is as pure as water. In childhood, we have no ill-will for others. Infact, we want to fly with birds in the sky.

Undoubtedly, childhood is the most beautiful stage of life but it is becoming a curse for most of the children. First of all, due to the hectic/busy schedule of working parents, they do not spend time with their children. And their up bringing is possible only through servants. As a result they become rebellious in their behavior. Another reason that has intensified the problems of childhood in modern era is the burden of studies and competition. Some parents spoil the childhood of their wards because they want their child to score more marks in the examinations. Therefore, they do not know the real meaning of childhood.

In my opinion, childhood is that stage of life which is a bed of roses for some and a bed of thorns for others. The fact is, we forget our moral values and precious culture and the most precious thing, that is the jewel of 'Humanity'. The beauty of life is vanishing only because of lack of humanity among people. According to Elie Wiesel,

**"If there is change in your
gratitude, it means something
is missing in your humanity."**

But the stage of childhood is such a precious stage of life, that William Shakespeare also praised this stage in his poem. No one can deny this fact that childhood has its impact on every individual whether directly or indirectly. Infact, one should enjoy every moment of one's life ! Remember that childhood is not only a blessing but can become a curse if not nurtured properly. A beautiful childhood makes one strong enough to stand alone in hard times in the future.

MOTHER TONGUE

Gunjan Nagpal

Dev Samaj College for Women

Ferozepur

"Language of a person is his personal identity card in the world."

India, the largest democratic nation across the globe, is a vast land with veritable babel of tongues, co-existing beautifully. The country which exemplifies, 'Unity in Diversity' is a home for billions and trillions of folks-different in all possible aspects- caste, creed, colour, ethnicity and what not ! And all of them are unique and beautiful in their own way. The language of a person is a notable factor responsible for the diversification of a nation. There are hundreds of languages spoken only in Punjab! And when we talk of India, the number multiplies many times. The native language of any person, lovingly termed as 'Mother Tongue' (because it was passed on to us by our mothers), is passed on from generation to generation. It is like an identity card. It provides the information not only about ourselves but also showcases our cultural heritage and tells a great deal about our ancestors.

But the last few decades have witnessed a continuous disgrace attributed to the Mother Tongue. With ever increasing influence of the West, the English language has turned into a hot potato, resulting in the negligence of the mother tongue. We pay no heed to promoting our mother tongue. On the contrary, the folks who stick to their native language are simply called illiterate, as if language is the only parameter to judge an individual.

The educational institutions are no less a culprit in this matter. The higher education imparted in reputed universities employs English as the medium- be it medical, law or engineering.

English, undoubtedly, is necessary and vital for the development of any nation. It is a window to the world. But is it really worth neglecting our mother tongue for ? If we continue disrespecting and disregarding our mother tongue at this pace, the day when our Mother tongue will vanish is not far and then the only language we would be left with would be English. But then would we actually be ourselves ? Would our nation still hold the award for what it is best known? The answers to these questions are self explanatory.

We direly need variety in our lives. It is simply natural to keep on changing. Even our earth changes its place every second ! This change, this diversity is what makes our lives worth living. Would a garden still be scintillating with the same plants growing throughout the year ? Definitely No. If every one in the world looked alike, would the world be as graceful as it is now ? NEVER. The nature is diversified and there is a reason for it. Diversity beautifies. We are beautiful because we are different. And the diminishing use of our mother tongue is diminishing our beauty, our identity. It is transforming us into someone we are not.

The need of the hour is to understand the value of our mother tongue. We need to work together to help our mother tongue get its glory back. And 'The only way around is through'. There are no shortcuts to success. The only way we can regain our self identity is through unity. The damage done by the west is not irrevocable but needs an action soon or else we'll have to cry over the spilt milk. So youth 'WAKE UP'.

MEDIA

Jaspreet Kaur

B.A.M. Khalsa College, Garhshankar

"Media is the mirror to the World"

Due to the rapid advancement in technology, the pace of change in life has increased tremendously; media is not an exception. In the modern scenario, media has become a buzz word like a 'hot potato'. Life without media is like a body without soul or a ship without sailor. All and sundry are dependent on media in one or the other manner. Media is the prime source of interaction between a man and the world. To move with the times, one has to stay in touch with the social media.

Undoubtedly, there are myriad sources of media like the television, newspaper, radio, press, the social websites like facebook, twitter, orkut etc. Internet itself is the best source of media.

Media plays a crucial role in our daily routine. In the era of globalisation, where stiff competition is at its highest peak, media serves as a 'linker dose' between a man and the world. A great deal of people are able to know of the burning issues of the nation and abroad. In the hustle and bustle of life, media only helps the common man to be well-informed about each and every aspect of different fields.

"Life is like facebook (Social media), we post everything on it and get feedback, either in favour or against".

Nevertheless, there is a plethora of advantages of media. The first and the foremost merit of media is that we get latest news of the world 24x7. The Government is linked with the layman only through media. Furthermore, the sources of media help us to know about the vacancies in various companies. One of the peculiar advantages of media is the advertisements. Media provides advertisements to the people sitting at home. Now, the media also gives opportunity to give feedback to it through toll free numbers or messages which is a proof of the participation of common man in the matters of concern.

"The various Strategies of Media are like grapevine". As a coin has two sides, so media has negative side also. Sometimes media misguides the world. It provides misleading data and information to the layman. Even our Government uses media as a tool for wrong information. Articles about religion differentiation, sex abuse, wrong images in newspaper are all a reflection of the negative side of media.

"Social media has a unique magic".

Life without social media is like fish without water. Facebook, twitter, orkut and various other social networking sites are part and parcel of our life. There is not a single field under the sun which is untouched by media.

"Anything minus social media equals to zero."

About 90% of the population is already using the social sites. Interaction between different people has become easy and possible through it. A good case in point is the usage of cell-phones by majority of people. As per the latest statistics it has been admitted that about 95% of today's youth is engaged in using social media which has become a necessity after food, cloth and shelter. By 2025, it is estimated that 100% of the world will be addicted to it. Hammering the last nail, putting my pen down, I would say that the importance of media to all and sundry is undeniable. The best part of media should be taken into consideration. But the negatives should be worked upon.

"100% Media - world is my plan

If you help me; I'm sure we can."

SOCIAL MEDIA

Navpreet Kaur

A. S. College of Education, Khanna

"Social Media is an equaliser that provides an equal opportunity to all"

India is the fastest developing country in the world. In ancient times, people were connected through letters or they used to visit homes of their relatives to stay connected. Their bonds, their love towards each other was very strong. In these times, news used to take very long time to spread. But in modern era, we have facebook, whatsapp, twitter, skype, tango, hike, telephones, cell phones, televisions, radio, internet which connect the world. In modern times, this technology of social media has brought about a big revolution in people's life. Today life is very busy, so people can't meet their friends, relatives regularly, but social media brings about a connection between them and their relatives and friends etc. Social media makes us connected to the world.

"Social Media has the power to make or break a man".

Today social media has world wide power. People are very much affected by social media. Through social media, a person can get fame, popularity. If social media shows a person to be good, people accept him as good. If social media is against a person, and shows negative side of a person, then people accept him as bad. A very good example of this is chief minister of Delhi, Mr. Arvind Kejriwal. He is a common man. He is not a celebrity. But through social media, he let the people know about his views on our country's development and managed to enter politics and bring about a change. He is a man of media. So social media has a great effect on people's mind.

Social Media keeps us aware of the surroundings and what is happening throughout the world. Through media, we are made aware of the news of the world. Whenever anything new happens in any corner of the world, media gives us the information about it.

Social media is very useful for us. It can bring news, messages to us and keep us aware. It changes our mind-set for the better. It is a good entertainer also. We can also watch movies, serials, etc. on social media. We can search anything at anytime through google, we can make many friends through facebook and can send messages to our friends, through whatsapp.

But at the same time, some people make bad use of social media. Children waste their precious time on Facebook, Whatsapp rather than studies. It has a very bad impact on children in the long run. They do not play outside or do their home work; they keep on chatting with unknown persons on these social sites. Many vulgar sites are easily accessible and when we open such sites, it has dire consequences. So we need to give suitable information to our students and guide them about these fake and disgusting websites.

"The ones who control the media, have the ultimate power".

Social media sometimes misguides the people. Some corrupt politicians use media as a source of gaining votes. Through media, they give false information to the people and gain sympathy and votes, especially in India.

"Youth are the trustees of the country".

Youth is the future of action and we want our future to be very good. In India, some people are corrupting social media. They even give bribes to news channels to show false news, which is a curse for our country. People make fools of other people through media, which is a despicable thing.

"If you are not the part of the solution, then you are a part of the problem".

If we keep on tolerating these fake things, then we are also the reason for these crimes. So we should take action against the fake news and information which is spoiling our future through media. It is the duty of media to give us correct information.

It's our duty to make our country better with each passing day. We should make effort to make good use of social media and guide children how to use internet and social media apps in a positive way or to gain some information and not to spoil on their lives. Media connects us, gives information to us, if we make good use of it.

PATRIOTISM

Kavya G

G.H.G. Khalsa College of Education
Gurusar, Sadhar

"Thank God! I have done my duty", said a great leader once. Love for nation, having a great responsibility towards one's nation and giving one's own life for the nation is what depicts true patriotism. From a poor man who lifts a dropped flag and places it in a respectful position to a politician who gives his whole tenure to honesty or an army personnel who leaves his family and guards our border to keep us all safe from terrorists - every one of them shows patriotism. We can see this in our freedom fighters and great leaders who laid down their lives for their nations.

Nelson Mandela from Africa, Martin Luther king from America or even Mahatma Gandhi ji from our country show us what patriotism is. All three of them fought against racial discrimination, fought for equal rights and for freedom. Martin Luther King's "I have a dream" speech is one that can never be forgotten. Gandhi ji and Martin Luther King were both assassinated but both of them died fulfilling their dreams, the dreams which they had for their respective countries. Freedom fighters like Bhagat Singh, or even Subhash Chandra Bose also laid down their lives for our country. There was no reason for them to leave their loved ones and fight for the nation, but their love and responsibility for the nation surpassed everything else.

We rarely see true patriotism today. All our leaders, though may do a lot for the nation, but their main motives are to win in the elections. Even recently, we saw the political leaders fighting for credit of 'Surgical Strikes' in Pakistan occupied Kashmir. Our Army soldiers are laying down their innocent lives on one side and on the other hand our leaders want to promote their own parties. Even when people try to rise up against this non-patriotic attitude, those in power suppress them. People like Kanhaiya, Vemula raised their voices against discrimination, but no one listened to them. But these patriots' dream will one day surely come true if we all truly love our nation. Loving our nation doesn't only mean laying down our lives but also fighting against all negative forces that hinder the progress of our country. They include discrimination based on caste, colour, region or religion, corruption, poverty, pollution and other crimes.

There is an urgent need for true patriotism among our citizens. Love for country must be inculcated into our children from the start. From respecting teachers and friends to living honestly- children should be made to learn and grasp basic moral values. We must teach them to respect national monuments and tell them about our great freedom fighters and the defence personnel who are spending sleepless nights in order to protect our country. We can encourage students in school to join Armed forces. Leaders must now stop thinking about themselves and start thinking about our country.

Hence, when we are united in true patriotism, no external force or any enemy country can destroy us. There is strength in unity. We need to support our soldiers who are at the front line, especially now when terrorists, threaten to attack us. Every small act of patriotism counts including standing in attention position when you hear the National Anthem being sung. No act of patriotism will get wasted. There is a great blessing in loving one's nation. When our country is giving so much to us we can atleast give her our love!

Vande Mataram ! Jai Hind !

MIRROR

Arindam Sharma
PUSSGRC, Hoshiarpur

Once upon a time, on a coast far off the country of Greece, there lived a monster named Minatour. He used to live inside a cave. The cave could be spotted easily from ships which used to pass through the near by strait. It looked like a safe haven, covered with flowers and pleasant foliage. Inside the cave, there was a mirror. The mirror stood by itself on a wooden frame. The frame was made of the highest quality wood; ancient wars of Hercules and other great warriors were carved in it with such a skill, that one could make out every expression of warriors slashing the enemy's throat. The mirror, itself was no ordinary mirror. One couldn't have seen a mirror clearer than this. Its sparkle could make even a diamond fade into insignificance. The insides of the cave were dark. It was positioned in such a way that a person looking into the mirror could only see his reflection, while his surroundings were in complete darkness. What lied in the dark corners were the remains of the sailors who were lured inside the cave by the mirror. Hundreds of broken skulls could be found if one tried. The mirror was a cursed mirror. When a Greek king had lost his sons in a battle, he had got this mirror made to please himself. The mirror was forged by the most powerful sorcerers in the kingdom. The speciality of the mirror was that it would show you not only your reflection, but it would manipulate your mind and would show you the things you wanted to see. It could make all your desires come true, virtually. That is the reason why the king had got it made. Whenever he used to look into the mirror, he could see the things he wanted to. He could see his sons standing by him, talking to him and laughing with him. The king used to spend hours with the mirror. Gradually he began spending days without coming out. This went on until the king was found dead in his chambers. The mirror was declared evil and was hidden away. Now since Minatour had found it, he used it to trap travellers and sailors to feed on them. The person would get hypnotised by the virtual reality of the mirror and would give Minatour the chance to feast on them without any struggle.

Far away from this coast, Perseus, the great warrior was returning from his voyage. It is said that he was a demigod. Born to the God of sea, Poseidon and a mortal mother, he could control sea water, was protected by the sea animals and was a great fighter. Having successfully led his army to victory, tired and hungry, they reached the strait. A violent storm stirred up in the sea. Perseus tried to control it, but it was way too strong for him to control. The mast of his ship broke down, the hull was damaged. The ship began to sink. His army was in crisis but he was powerless against this force. He was swept away by the waves tumbling back and forth but somehow, he managed to reach the shore. He was unsure about his men and as soon as he caught his breath, he blacked out. The moment he regained his consciousness, the dark storm had passed away. It was sunny and pleasant. He got up and started walking towards the wreckage. He spotted something shiny. It was his sword, known to kill creatures of all kinds. He picked it up. There was no sign of his men. They all seemed to have disappeared. He started walking around to look for his injured men and help. He sensed a

sweet scent in the air; it was enchanting. He slowly began to realise that he was in a state of natural wonder. Around him were flowers, spreading their aroma in the air, birds chirping, trees laden with flowers. As he strolled around, he noticed the cave. It was truly alluring and inviting. He couldn't resist the urge to enter the cave. It just pulled him towards itself. As he stepped in, his feet, though covered with battle shoes, could still feel the soft velvet cushion of the grass. The scent inside the cave was also sweeter than what it was outside. In a dream like condition, he walked in. As he went further, he saw a young girl. She was one of the most beautiful creatures he had seen. Her hair was a perfect blend of golden and brown, curled at the ends and spread on her shoulders. Her eyes were the deepest blue of the ocean, and lips, so soft that could put roses to disappointment. He felt as if it was Aphrodite, the Greek goddess of beauty, herself sitting there. His gaze shifted towards the mirror. He was awed by its beauty. But as he looked into the mirror, his heart missed a beat.

He could not believe what he was seeing. He saw himself, in the royal place of Greece, with the girl he just saw, by his side. He was dressed as the king and had a crown on his head. The people were hailing them as the king and queen of Greece. The queen had given birth to a son and there were celebrations in the kingdom. His happiness knew no bounds. The sword fell from his hands with a clank. The sound woke up Minatour, who was sleeping at the other end of the cave. Seeing two people in the trap, he was more than happy. He hadn't eaten in days and was really hungry. He charged at Perseus from behind. Perseus was in his dream land, totally unaware of the advancing threat.

Suddenly he heard his Father's voice inside his head. It said, "Turn around Percy!". This broke the spell the mirror had cast. As he turned around, he was startled by the charging monster. He dodged the monster, but was slashed in the arm by his weapon. Wasting no time, he picked up his sword and lunged forward; with one clean slash, Perseus brought down the monster. Giving an example of excellent swordsmanship, he ended the life of monster in moments. The valeyrian steel didn't have any mercy. After bringing the monster down, Perseus went to the girl. The girl still had her gaze transfixed upon the mirror. Perseus took some water accumulated in the containers inside the cave and sprinkled it on her face. As she woke up and came out of the trance she was surprised by the charming man standing in front of her. She was startled by the corpse of the monster lying in the cave. Perseus explained everything to her. They decided to break the mirror. Perseus shattered the mirror with his sword. As they left the cave, Perseus closed the mouth of cave with a huge rock. As they were walking away from the cave, the girl introduced herself as Selena of Athens. She said she knew Perseus would save her. A puzzled Perseus asked her how she could be so sure to which she replied:

'I saw it in the mirror'

ENVIRONMENT

Shivani Kaushik
Govt. College of Art, Sec. 10
Chandigarh

I don't like being in this structure of cement and bricks. I want to go out by myself, see the birds, hear the breeze and I just want to live. I was kept here to save my species. I am glad that I am not alone here. I have friends but they also have the same problem. They are also kept here as specimen. They are allowed to go out only once in three months. There is an artificially designed park where they are left for eight hours so that they don't forget their natural environment. We are just like dead bodies. We don't move, we don't have a life, it is just that fluids are running through our veins.

A few days ago I saw a bird falling through the window in front of me. I was just about to cry but I heard the door-open. I saw a little girl entering the structure that humans call a lab. She just pointed at me and said that this plant was so beautiful why did not we plant it outside. On hearing this, memories of earlier times flashed in front of me. I was a plant of the banyan tree and I also had a family. We lived at the outskirts of the city. We never imagined that this would ever happen. My mom and dad were of huge size. Children used to play around them. Their fruit was collected by the ladies of the nearby village. There was a boy named Hariya, he used to water me every day. Not only Hariya but the whole village worshiped us as told by my parents. But soon the village turned into a city. We were kind of a small jungle. Lion, tiger, monkeys, elephants & birds used to sit under us.

But one day a man wearing a hat and mud colored clothes came in that jungle. He held something which could kill anything and his mates called it a 'gun'. He took most of the animals with him. The lion, the monkey and the tiger never came back. One day Hariya came and sat near me. He was talking to my father. He sounded tense. He said that humans were becoming advanced. He heard people saying that they didn't need trees or the environment any more. Humans were coming to cut all the trees in that area as they wanted to build a track for a train. My father told Hariya to take me with him I cried a lot that day as I lost my mom and dad and the whole family.

Hariya was growing and soon he became busy in his life. He forgot about me. I was placed in a balcony and used to see everything happening outside. Earlier I thought only birds could fly but humans also knew how to fly. They could sit in a chair like structure and fly away. I can't see anything green in the world. One day two men dressed nicely came. I heard them use the word 'environment' so I thought they are here to plant me again in the lap of nature. I was made a bonsai by Hariya as my original size was gigantic. Hariya took some money and signed some papers and handed me to them.

I was confused as I entered this building. All my happiness vanished when they placed me in the block where I presently am I saw many other animals and plants kept there. They told me the truth that we are last

one of our species so we are kept on display here. After that day I saw many other creatures being collected. But now the little girl who adored me was a ray of hope. Humans have started wearing masks and carry cylinders through which they breathe. The little girl said to me that she was going to get me out of this place. Later I came to know that she is Hariya's daughter.

She was told about me by her father. One day she came alone in the lab. She just took me from there. She was not afraid of anyone, I could see that in her eyes. She was now grown up. She took me far away from the city and showed me the jungle she had created. She owned an area there. I couldn't believe my eyes when I saw that it was an actual jungle. Then she told me that she had been stealing plants & animals from the lab since she first came in that lab. She used to relocate them here. She removed the GPRS from each plant and showed them dead in the records. She also narrated why she did this. She was tired of oxygen cylinders and flying cars. She heard stories from her father and wanted to enjoy life like Hariya once did. She then took me back as she was afraid that her dad would follow her there. Hariya was against this because he thought that technology is more important than environment. Her name was Mary. She asked me to tell this to all other creatures in the lab that soon they will also be rescued. After few days I heard that Mary's mom was not well and medicines were of no use. I remembered that the earlier plants were used to cure diseases. But now plants were nowhere. Soon many people fell ill in the city and so many died. Mary's mom also died. She lost the most important person of her life. Mary did some research and found that the disease was caused due to pollutants found in oxygen cylinders. Mary cursed her father for having given me away for money because if plants had been there oxygen would have been pure. She also found that lack of drinking water and eatables were also the cause.

Mary then was determined to restore the environment. She started a campaign along with her friends and kin of the dead and started restoring the plants and animals. After two years she was over-whelmed to see a full working ecosystem where they could live. I was also planted there. I was happy to again come to my home. I was flourishing, breathing and smiling. Mary was the reason. Soon the whole city turned into what it had looked like when I was a child. But a bad news that broke me was that Mary was ill. She was suffering from brain disease. One day she came and sat beside me. She talked to me for hours. She sang songs. Her voice was like that of a nightingale. But suddenly there was no voice, no wind, only silence. I turned and saw Mary lying on the grass bed. The person who gave me another life was dead. The whole forest cried that day.

In the present her children visit us and play with us. Not only her children but the whole city. They are now free from cylinders and breathing the air that is healthy and their life line. They understood that environment needs to be maintained. I am happy that they are now taking care of us.

LOVE

Tanya Chohan

Dev Samaj College for Women, Sec. 45
Chandigarh

Life is too short to be wasted on hateful people. Every person hates someone at some point of life with a lot of passion that can change their lives forever. Mridul Jaisingh, a young lad, hailing from a very rich and influential family, also believed in the grace and blessings of God. But everything changed after the death of his beloved mother, who had filled his heart with utter happiness and joy and patiently listened to all his worries and problems. He hated God with every cell of his body after his mother's death. His behavior displayed a range of negative emotions :- anger, arrogance and stubbornness. Even after 7 months of his mother's death, he remained in his own little shell and didn't want any body to break that. His father became extremely worried about the condition of his only son and he wanted to see him in his previous avatar of a cheerful, kind and humble man. So, Mr. Jaisingh concocted a plan in his mind to evoke the lost feelings of love and kindness in his son again.

"Mridul beta, lets go for a walk. Look, the weather is also nice and pleasant," said Mr. Jaisingh.

"No Papa. I am not in the mood to go out. Besides, I don't even like going for an early morning walk", replied Mridul, with a long sigh of boredom.

"Son, early morning walks are good for the mind, body and soul. I don't want to hear any if's and but's. Haven't you heard about the significance of early-birds who rise and shine in their lives", said Mr. Jaisingh jokingly.

Mridul knew he couldn't win against his dad in debates. So, reluctantly he got ready for his early morning walk. Though he had great respect for his father, he had always confided in his mother. He strolled around the garden idly while his mind was occupied with so many thoughts about his life, his mother, his upcoming exams and his unjust hatred for God.

"What are you thinking about?" Mr. Jaisingh asked calmly.

"Nothing dad. I was thinking about mom. Don't you think it was truly unfair that God took away the person I loved the most. I believed in God. I cherished His name with every cell in my being, yet my mom died and now I hate Him the most". Mridul blurted out everything and felt some kind of peace by sharing his feeling with his father.

"You know son, when you were born I felt like the happiest man in the world. Everything changed after you came into my life. I became a responsible man with a loving wife and an adorable son. You will feel better if I

tell you that each and everything in this world is a creation of God. He knows what He is doing," Mr Jaisingh tried to console his son.

"No papa, I don't believe in God anymore. Please stop using sugar coated words in the praise of God," Mridul replied rudely.

"Okay, I won't talk about God. But I would like to tell you a story about the most beautiful flower -rose Please don't try to interrupt me while I'm telling you the story, Ok?" directed Mr. Jaisingh.

Mridul only nodded in response and he was all ears now for the story his father was going to share with him.

"My father told me this and now I am telling you this story. Once upon a time, in a small village near Shimla hills, there lived a young and beautiful damsel named Bianca. She was so fond of different varieties of roses, that she maintained stringent rules regarding her small but pretty garden of roses. No one was allowed to touch her roses. So, many young boys made a bet to pluck at least 10 roses from Bianca's garden. Shambhu, one of the boys entered Bianca's garden at midnight and plucked around 10-20 beautiful roses and won the bet. Next morning, when Bianca found her missing flowers, she was beyond furious. She thought that it was all God's fault and she spent the rest of her life in misery and depression. So my son, God gives you the power to sustain many kinds of challenges of life and it entirely depends on you to choose love or resentment for the rest of your life. So choose love, my son for it is boundless, universal and a significant decision in life while hatred is bound to bring destruction," Mridul's father told him wisely.

Wow, that was such a different yet splendid story. Now I have got to know the real meaning of love. Papa, love is much stronger than hatred. This episode of morning walk became a daily routine for the father-son duo and they would confide all their secrets in each other.

25 years later, Mridul Jaisingh became one of the finest advocates of the country and he firmly adhered to the one inspiring thought that his father had instilled in him, that if you share love in anybody's life, you will feel a bundle of joy and warmth in your heart which is not comparable to any materialistic pleasure. So he aspired to promote global peace through his NGO Gayatri Jaisingh foundation for peace.

SAVE WATER SAVE MANKIND

Aastha Parmar

B. C. M. College of Education, Ludhiana

"Chandan beta, you are a beacon of light in the darkness of this world. Someday, mark my words, you are going to save the whole world!", were the words of Professor Daulat Ram, a visiting researcher in the small village of Jamalpur. His research included improvised ways of biological recycling, in which he was working on various indigenous methods that are used to reduce farmland wastes and increase water conservation.

Professor Daulat Ram was a learned man of fifty, dedicated completely to the service of the rural population that practices agriculture and contributes to more than 70% of the country's economy, but is a sector which is exploited the most by natural as well as governmental forces. So, when he came across a water conservation proposal written by a young lad of fifteen, he had to come visit this prodigal visionary called Chandan Kumar. In his paper, the author had given a detailed outline of rooftop water harvesting, combined with an idea of underground storage wells. It wasn't just brilliant, it was absolutely genius!

"Sir, it is my dream to see my village, my country and my people flourish. We have an acute problem of flooding every monsoon, during which, ration runs scarce and water supply ceases," replied Chandan.

"Keep doing what you're doing. I'll take your proposal to authorities and I'll make sure that it is implemented. It'll save millions of lives!" Professor Daulat Ram patted him on the back.

"Every drop is precious, Sir. I just want that drinking water should be made available, even in the worst of droughts!" said Chandan with sincere ambition. Some time later ...

"Professor, help us, please!" cried the woman on the phone.

"He went to help the neighbours get out safely when the flood water drowned their house. They say that he is stuck under the immense weight of one of the iron beams. There's so much water ! He can't get out and no rescue worker is ready to go and get him out because of the water inflow," Chandan's mother wailed from beyond the phone line. The next day, the good Professor had reached the base camp of the victims and had talked to the rescue workers. They told him that they had dropped a food-kit down where he was, but they couldn't find any clean water for him to drink. All the barrels of clean water had been used by the survivors here. Chandan would have to wait for 48 hours to quench his thirst. It was nearly impossible for Professor Daulat Ram to wait. His mind kept showing him flashbacks of the dark face and eager eyes of Chandan. That boy was a gift! His vision at such a young age promised so much potential! He was angry at the villagers of Jamalpur. If only they had implemented Chandan's ideas, he wouldn't have to wait for two days just to get a few drops of clean drinking water. The Professor was reminded of Coleridge's famous lines.

"Water, water everywhere, and not a drop to drink..."

The irony of the situation mocked him as he sat in a makeshift tent, restless and helpless. He had reached out to the highest political power to enable a rescue attempt, or to arrange for a bottle of drinking water, but to no avail. He cried himself to sleep that night, enveloped in a world of "What ifs...". As the flood water receded the next morning, rescue workers finally cleared up the way to the house where Chandan lay trapped. They didn't find him. They only found a lifeless body of a young man, who could've saved the world.

Professor Daulat Ram was heartbroken. He sat beside the grieving mother of Chandan, surrounded by the dumbstruck villagers who now realized the importance of Chandan's ideas of water conservation.

Professor Daulat Ram was heard murmuring slowly as the crowd lay down their young hero to rest,

"They killed the hope of a glorious future... They only had to save some water and they could've saved the future of mankind. They only had to listen to him and save a few drops..."

DAUGHTER

Gunjan

Govt. College of Art, Sec. 10
Chandigarh

Lo ! And Behold !
Look at her !
Happiness envelopes me,
As she flies in her dreams,
Playing with reality,
Spreading calm, like a stream.
A power to be reckoned with,
A grace in her being
Look at thy love,
Our daughter, Our soul.

Ventures she does,
Jumping through potholes,
Swinging through suburbs.
Summers, Winters in her moods,
Flowers cry as she broods.
A colorful spring,
A beautiful autumn,
The winter's sun she is.

Remember, do you ?
those times, those moments
When hours were spent,
As days went ?
We evolved as 'it' did,
we wondered
Whether it will be a joyful bundle
of a son
Or a wonderful girl ?

Oh! I remember!
Reminisce as I do.
How fearful I was,
A tender feeling evolving for this
'who'

We lived in our mystery,
And happiness followed us.
As it was 'She' who endeared us
In her presence we basked.

Fear ? I ask ?
Why fear my love?
A strength in her grace, such
sublime ways.
Nothing she is deprived of.
Sadness- I'll never let her feel.
A spark that ignites her,
I'll teach her to live free.

Scared- Oh yes, I am.
As I love her with all my being
I fear for her every second,
I fear evil enveloping her.
Her little body,
Her vast mind.
In her happiness I smile,
In her sorrows I die.
We brought her here,
The only ones who can protect
her,
But, as we grey,
I wonder, who'll be her guardian ?

She has the stars, She has the
wings.
In herself she will find us,
Never to leave her be.
Grey we will,
As she grows
But she will evolve with strength,

Like a breeze that blows,
She'll be the fire,
In her rage will the God's bow.
She'll be the sun,
Spreading warmth in her wake.
She'll be the sun, alright,
Burning the ones who'll stray.

Patience, my love,
For I fear for her too.
This sparrow is petite,
In her world I am scared to
intrude.
Her world is magical,
Where flowers bloom never to
die.
The bitter truths still await her,
As hard as we may try.
Believe, we can.
As men like you will support her.
If evil surrounds her, beauty will
envelop her too.

I smile at your words.
A power they generate in me.
I smile at my girl,
In her frock as she twirls.
Hoping for a future,
Where elated she'll be.
Her present I'll make beautiful,
As beautiful as it can be
I can't stop time,
Nothing can I refrain,
But I'll believe in my daughter,
To enjoy the sun and the rains.

'MAA' (MOM)

Ravneet kaur

Sri Aurobindo College of Commerce &
Management, Ludhiana

O! Mom! Are you close?
Are you near?
Can you hear my lament?
Can you see my tear?
O! my dear; Are you close?
Are you near"?
A single mother, Yes! she was
Nurturing my life! Yes, she was
Her only daughter! Yes, I was
I hated that lady, hatred it was
She killed my dad, in the hospital:
A sudden gift of God, a surprise!
An offspring - my baby brother, came to life
Totally a reflection of 'DADDY' - he was
Truly a miracle! Adorable he was!
Three years passed, time played its game
Finally! That lady! My mother!
lying on the hospital bed, frail and tame
At the verge of death, her life was helpless
Happy, I was! For she killed my dad and
all my happiness.
Suddenly she held my hand, to pull me near
She handed me her engagement ring,
as a blessing and the painful tear!
She kissed my forehead and her last
breath was clear
She handed me two letters - one
addressed by dad, and the other
from her own side! O dear!
(Dad's letter)
"I loved your mom, she loves me twice
Always love her more, more than anything else
that could suffice;
She didn't kill me! I was suffering in pain;
I myself pulled out the oxygen mask
To gift myself a silent rain".
Shattered I was, from inside and out,
and now! mom's letter was finally read out:
"Baby Girl! I've loved you forever
Though you cursed me, my blessings

shall always bestow on you!
Now and forever".
The biggest murder, yes it was!
Me the murderer! Innocent she was!
I killed my mom with torments and hatred
I'm left alone, in the world, with regret and dread!
The sunny day came to rest,
Stars came out shining bright in the sky
I climbed the roof with wet tearful eyes
Mom-Dad! Please come back! Snatch my sigh
Pull me close, and hug me high!
Silence! no one replied, all in vain
I was about to jump from balcony,
To end my pain...
A magical hand pulled me back
"Didi! Don't die! I love you"
Three year old - Jack he was!
A life to my near death, yes he was
A selfish sinner! Bloody, egotist I was
How could I forget,
My baby brother needs me more,
A foolish mockery! Yes I was
He was an angel, he saved my life
A respite to my pain, a re-birth, new life!"
That night I cried in sleep:
"Mom! Are you close, Are you near?
Can you hear my lament,
Can you see my tear?"
A soft hand caressed my forehead
and a wet kiss on my cheek!
Rested me to sleep, a voice I heard!
"Yes! I'm close! Yes, I'm here"
Jack- a three year old angel spoke
Mom's shadow! He was my 'Mamma' and new HOPE.
Addressed to Mom in Heaven:
"Even today on Earth:- Roses are red, Violets are blue;
A small bird of love, just now flew
To convey you my heartiest 'I Love You' Adding to
the blue sky - a tinge of hue".

MIRROR

Akanksha Sharma
S. D. College, Hoshiarpur

Wish ! There was a mirror that could reflect
Not the exterior, but the individual's real self .....

Humanity, kindness and virtues
would not have been lost.

The attacks like that of
Uri, 26/11 would not have made a blast.

Wish ! People could see,
The real demons in their reflection
Which might be worth being ashamed of.
God ! thy people are away from thy path,
Selflessness and virtues washed away
with a sinister bath.

Wish ! there was a mirror that could reflect
not the exterior, but the individual's real self .....

Teachings of saints
Lessons of peace and harmony,
Would not have been in vain.

The world would have been a prosperous space
There would have been the showers of love and
brotherhood,

Only if the people could see their real self .....

God ! thy people are away from thy path.
Selflessness and virtues washed away with a
sinister bath.

Wish ! There was a mirror that could reflect
Not the exterior,
but the individual's real self .....

SAVE WATER SAVE MANKIND

Komal Kirandeep Kaur

B. C. M. College of Education, Ludhiana

Most holy God's signature

As beauty of life lies in the bounty of nature

Water, a silver lining, in the photoframe of life

A twinkling star in the galaxy called life.

Water, pure and holy, commands respect and dignity.

Sovereign by nature, rightly deserves mankind's loyalty.

A healer for the thirsty in body and spirit

Thou art the pious face of mother nature .....

Thy run through Ganga, Yamuna and the ancient Indus

reflects the abundance the Master generously gave us

Hence, a warm appeal of the poet .....

SAVE WATER, SAVE MANKIND

Restore wholesome life, honour the CREATOR.

TO JUDGE

Komal Kirandeep Kaur
B. C. M. College of Education, Ludhiana

Supreme Authority, the Creator of the Universe .....
Thou Himself holds the holy right to judge.
Love, morality, relationships and true spirituality .....
All degraded in human's selfish individuality.
True love never fails, is believing and enduring .....
Our conscience itself does the true judging.
Deepest morality is the strength of the lord .....
Abundant wisdom is His greatest hold.
Governing laws of the universe .....
Basis of Thy impartial judgement.
Righteous living, a surrendered soul .....
High heavens and blue waters speak of it all.
Firmness in character and softness in speech .....
To judge such a being is not a matter of ease.
True love, power in spirit and faith in Himself .....
Such a being can be, but, a judge of himself.
Dedication and devotion, open mind and free spirit .....
Saves one from a baseless judgement.
When I see the Heavens, the work of Creator's fingers .....
What a mortal man stands in front of them !
True ..... Supreme Authority, the Creator of the Universe .....
Thou Himself holds the true right to judge.
For the sake of goodness, poet's warm appeal.....
Preserve these qualities, they'll secure us on the judgement day.

HOW DIFFICULT IS THE MAN'S WORLD FOR MAN?

Gunjan Nagpal

Dev Samaj College for Women
Ferozepur City

"Man", or as our loving Indian public articulates "Mard" is a word synonymous with power. But the very moment this 'powerful' word reaches our ears, we are suddenly reminded of all the hideous crimes ever committed against the 'powerless' women. But is our 'evil gender' really so evil?

India, a vast nation, a veritable babel of tongues, is a home for millions and billions of folks, of which no less than 60% are males. This majority of males in India has earned it the name of 'the man's world' But is this world really a 'man's world'?

India is witnessing a new revolution of 'feminism' in recent years. Feminism has turned into a hot potato in past few decades. Women from every nook and corner of our country have turned into feminists, standing up for their rightful position in the society. This revolution has undoubtedly uplifted the position of women in our nation but at the same time, it has stereotyped all the members of 'other gender' as evil, wrong-doers and cruel. But now the obvious question that arises here is, "Are all men evil?"

Men are simply stereotyped rather than being judged as a human being. They are not judged by their character but simply labeled as 'characterless' just because they are males. The slogans disrespecting the complete 'male- community' are a common sight these days. Every young lad is simply called 'awaara'. Yes, there are people who dishonour women and hurt them. but is it justified to punish the whole race in the name of a few culprits?

The men are even judged by their fellow males, let alone by feminists. There are fixed criteria, which must be followed by every one to be called 'Mard'. And if some one doesn't fit in, he is referred to as 'Namard'. There is little or no consideration or respect for people who are different.

Media further adds insult to their injury as it portrays only the evil side of the 'male community' and also raises the bar for the ideal male behaviour, portraying certain standards like 'Mard ko dard nahi hota', The hype about feminism has led to the deterioration in the status of men. But has all this hype about equality led to real equality? No. Women always feel that men are the happy people in the society. But as it is said, 'Grass is always greener on the other side,' men have their own share of difficulties. Today, 'A man is entrapped in his own world'.

Both men and women are the important pillars for the development of a nation. Without any of them, the huge building of our country is sure to fall. If women are the creators, men are the preservers.

Father buys the bread, mother feeds"

Our legends and mythology also portray the deities in pairs - be it 'Radha-Krishna', 'Seeta-Ram', 'Shiv-Parvati'.

It is high time we realised this. or else we'll soon need a new revolution for the empowerment of 'men' in this so-called 'man's world'.

HOME COMING

Arindam Sharma
PUSSGRC, Hoshiarpur

Vietnam :

A mortar charred through the air. The sky lit up. Continuous screams of jets tearing through the sky dropping tons of bombs over hostile sites. could be heard. The airborne brigade of the U.S. special forces was supposed to drop in today. In the dense swamp of Vietnam, the Vietnam troops were fighting in guerilla style. With better knowledge of the terrain and with better adaptability, although lesser in number, they were giving the U.S. troops a tough competition.

The United States had jumped into the war because it wanted to protect democracy over communism. It had already deployed fifty thousand troops over the course of two months. The warships were at standby on shore, assisting the fighter planes which, further assisted the troops attacking on foot on the ground. At that time the soldiers were being air dropped over the fighting grounds as most of the airstrips were under the control of the hostile forces. The 10th regiment of the parachuted airborne brigade was being led by Sergeant Alex Hunt. He was one of the most able officers of the airborne brigade. He was the fourth child of his parents, the other three already stationed in Vietnam at unknown places in the past months.

Washington D.C. (United States)

U.S. Army Headquarters.

Telegrams and wired data was rushing in from the battle field. There were thousands of casualties in the war. There was a mounting pressure on the generals regarding the casualties from the parents of the martyrs. The media was also opposing the country's stand in the war. The message office which was being used to inform the families of troops about there status was in a chaos. Thousands of messages poured in. Mrs Martha used to work as a transfer manager there. It was a normal day for her until she saw three letters which made a chill run through her spine. She could barely speak and was trembling. She rushed to the manager's cabin.

As soon as the manger was made aware, he immediately called the general and asked for an urgent meeting. Upon reaching the General's office, the matter was disclosed. All the three letters were stationed to be sent to the same address Mrs Natalie Hunt, 5 Astiton Street, Winchester Ville - Kansas. The General was shocked. He came to know that three brothers who were leading different teams in different parts of Vietnam were no more. Their teams came under enemy fire and died fighting on different fronts. It was a great loss to a single mother and the nation. The family had given up three of its sons for the nation. He also came to know that there was another officer, Sgt. Alex Hunt, who was to be air dropped into the marshy mangrooves in a few hours. The mission could not be aborted because the communication was not that efficient. At the end of the meeting the General said, 'This family has already done too much for this nation of ours, we can't ask them for anything more. We have to save this lad, we can't let it become a liability for the nation which we will never be able to repay'. A high officials' meeting was called and it was decided that Sgt. Alex Hunt was to be brought back to the country, safe and sound. A full scale operation was planned and this operation was named 'Operation Home-coming'.

Missouri: Off the coast of Vietnam. 10th regiment of the airborne brigade is ready to take off. All the soldiers in their jump suits, ready for the war. A charged up Sgt. Alex, unaware of the fate of his brothers and his mother, is comforting the soldiers who look nervous. Tightening his harness and anchoring himself to the chord, he prepared himself as the plane takes off carrying him. Soon they are over the green swamps of Vietnam. They can hear the blasting bombs and roaring of various LMG's, MMG's and HMG'S. The planes are flying in a formation of letter 'V' of English. Suddenly they hear a bang. The planes come under the fire from an anti-aircraft gun. Sgt. Alex signalled all the troops to get ready. As they proceeded to jump, he let out his war cry. 'Till death do us part' ! And they jumped off. The airborne brigade is known for its skilled airdropping. But today it was a chaos. As soon as they jumped out, they were trapped in Heavy Machine Gun fire. With bullets whizzing past their shoulders, some of the bullets found their way into the soldiers or in their parachutes. A hundred and fifty troops had jumped and only 73 of them survived. As soon as they hit the ground they ran for cover. The HMG fire was continuous. Sgt. Alex, managed to get all his troops together. They were all smuggled in the fallen logs in the marsh. They knew it was just moments, before the HMG would be aimed at them.

Showing excellent leadership skills, Sgt. Alex commanded his troops to scatter in the dense forest and lead an ambush attack. He heard gun shots at a distance and realised his other two teams were also engaged with the enemy. And then, he heard a gun cock hear his forehead. He turned around.

Washington D.C. (United States)

(U.S. Army Headquarters)

The operation 'Home Coming' had been enforced. Continuous efforts were being made to locate 10th regiment but in vain. All they knew was that the regiment took off from Missouri and were air dropped off in the dense marsh.

With no way out, 'The Rangers' were contacted at last. The Rangers were the most decorated division of the U.S. Army. They were trained to complete any mission they were given, irrespective of the subject of the task.

4th regiment was flown to Vietnam with heavy assault weapons to accomplish 'Operation Home Coming' Marshy Forest - Vietnam.

Sgt. Alex was taken in as a P.O.W. (Prisoner Of War) by the Vietnamese troops. Only 21 of the 73 had survived. They were all tied up and thrown in a puddle. It had been a complete day since they left for this mission. Some of the soldiers who had been wounded, needed tending to their wounds, as they were getting infected. Due to the moisture content in the air, the ropes had started cutting into their skin. They were served no food, no water. They had no hope of survival. They had prepared themselves to meet their creator.

Missouri - off the coast of Vietnam.

4th regiment of the Rangers were waiting for orders to start their mission. Every soldier was very keen to save the honour of the Rangers. They were keener to save their mates who were being held by the enemy.

The pilot spotted some wreckage which could be possibly from the planes of 10th airborne regiment. He unloaded the rangers a bit far away from the wreckage as there could be mines set up by the enemy. The rangers were just 90 in number but their hand to hand combat ratio was 30:1 Every soldier could take on 30 men in hand to hand combat. The soldiers advanced in dead silence. The Rangers were being led by Colonel Jason Smith. Col. Smith ordered the snipers to comb out the surroundings. After observing the surroundings, snipers reported other snipers, stationed on trees. The snipers were ordered to take them down. While the Colonel planned the attack, the spotter spotted an HMG and other heavy weapons. They were convinced that it was an enemy base and the no of troops was going to be high. He planned to go the other way round to first judge the enemy area. Two pairs were sent to examine the area. They returned in an hour.

The Colonel was informed that there were around a thousand men in those bunkers. The U.S. soldiers were lying in a puddle at the eastern corner of the camp. A plan was formed. Firstly they would take down the snipers, then 60 men would launch an attack with full fire power while rest 20 men would go and take out the hostages. Rest 10 men would stay back and on a call of Colonel, would order an airstrike. Missouri was contacted and F-18s were put on stand by.

The attack was on! As the men started falling from the trees, 60 brave Rangers unleashed hell upon the unaware Vietnamese soldiers. All the soldiers were startled by the arrival of Rangers. Sgt. Alex Hunt was not sure about the attackers but he had a gut feeling that it was for them.

Winchester Ville - Kansas.

Two officers dressed in olive green were standing at the door of Mrs. Natalie Hunt with three letters in their hands. As the old lady opened the door, she realised what had happened. Unable to speak anything, she seemed choked and sat on the floor. The two young officers had a hard time comforting her. The poor lady, having lost her three sons and fourth captured was inconsolable.

Vietnam:

The Rangers were pounding the Vietnamese Soldiers. Colonel Smith with his twenty men broke down the Eastern side. Killing the guards, they broke away the barriers and reached the hostages. Two men cut away the ropes while rest 18 guarded them. The ones who were able to move, picked up the guns from the fallen enemy. The injured ones were lifted by the Rangers. Sgt. Alex saluted Col. Smith as they began escaping from the camp. As they reached a significant distance, Col. Smith sent a radio signal to the assaulting company to fall back. With that, he commanded the F-18's to lead the air strike. The supersonic jets sprung into action. Before the Vietnamese soldiers could realise, they heard the sonic boom of F-18's and the marsh lit up. Even a single survivor from such an air strike would be called a miraculous survivor.

As Col. Smith loaded the injured into the helicopters and flew away, he looked at Sgt. Alex and said, "That was a close call lad, but now you are going home". As they landed in Missouri, Col. Smith congratulated all the Rangers as they had again saved the honour of the division.

**"A message was sent to Washington D.C.
Operation Homecoming - Accomplished !"**

Panjab University students are being blessed by Hon'able Governor of Punjab Sh. V. P. Singh Badnore and Worthy Vice Chancellor Prof. Arun Kumar Grover

Panjab University Team (National College for Women, Machhiwara) Receiving "Mata Sundri Trophy" during the Inter-State University Cultural Competition held at Mata Sundri College, University of Delhi

Prof. Arun Kumar Grover, Vice Chancellor, Panjab University, is being honoured during the 58th Panjab University Youth and Heritage Festival at Govt. College for Girls, Ludhiana

Prof. Arun Kumar Grover, Vice Chancellor, Panjab University and other dignitaries enjoying the heritage art of the students during the Heritage Competition

Dr. Parvinder Singh, DCDC, inaugurating the Punjab State Youth Training Workshop at Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

Panjab University Heritage Team (National College for Women, Machhiwara) while receiving “Panjab University Colour” for their victory at Inter-State University Cultural Competition held at University of Delhi

Panjab University Group Dance Team (Dev Samaj College for Women, Ferozepur) who got fourth position in All India National Inter-University Youth Festival held at Shivaji University, Kolhapur (MP)

Panjab University One Act Play Team (Baba Kundan Singh College, Muhar) who participated in North Zone Inter-University Youth Festival held at Chhatrapati Chhahuji Maharaj University, Kanpur (UP)

Panjab University Gidha Team (Dev Samaj College for Women, Ferozepur) who won first position during the Punjab State Inter University Youth Festival organized by Directorate of Youth Services, Govt. of Punjab

Panjab University Afghani Folk Dance Team (S.G.G.S. Khlasa College, Chandigarh) who participated in 11th SAUFEST at Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore (MP)

Col. Guljit Singh Chadda, Registrar, Panjab University addressing the student-participants during the Punjab State Youth Training Workshop

Dr. Parvinder Singh DCDC and Dr. Parminder Singh Director Sports are being welcomed during the 58th Panjab University Inter-Zonal Youth & Heritage Festival at Govt. College for Girls, Ludhiana

Youth Training Camp

Dr. Hari C. Sharma, Vice Chancellor, Dr. Y S Parmar University of Horticulture and Forestry, Nauni (HP) is being honoured by Panjab University Officials during the Youth Training Camp at Nauni

A Glimpse

Youth Training Camp

Dr. Vijay Kumar Thakur, Director of Extension and Education, Dr. Y S Parmar University of Horticulture and Forestry, Nauni (HP) is being welcomed during the Youth Training Camp at Nauni

A Glimpse

58th Panjab University Inter- Zonal Youth & Heritage Festival 2016-17

Venue	:	Govt. College for Girls, Ludhiana
Dates	:	2nd to 5th Nov., 2016
Convener	:	Dr. Mohinder Kaur Grewal
Winner of the Vice Chancellor's Trophy	:	Dev Samaj College for Women, Ferozepur

Panjab University Zonal Youth & Heritage Festival 2016-17

Zone	:	Chandigarh- A
Venue	:	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh
Dates	:	5th to 8th Oct, 2016
Convener	:	Dr. J. K. Sehgal
Winner of the Zonal Trophy	:	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh

Zone	:	Chandigarh- B
Venue	:	M.C.M.D.A.V. College for Women, Sec. 36A, Chandigarh
Dates	:	26th to 29th Sept, 2016
Convener	:	Dr. Nisha Bhargava
Winner of the Zonal Trophy	:	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh

Zone	:	Ludhiana- A
Venue	:	Gobindgarh Public College, Alour, Khanna
Dates	:	28th Sept. to 1 Oct, 2016
Convener	:	Dr. Neena Seth Pajni
Winner of the Zonal Trophy	:	Guru Nanak National College, Doraha, Ludhiana

Zone : **Ludhiana- B**
Venue : **S. D. P. College for Women, Ludhiana**
Dates : **27th to 30th Sept, 2016**
Convener : **Dr. Neena Aneja**
Winner of the Zonal Trophy : **Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana**

Zone : **Hoshiarpur –A**
Venue : **M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal, Hoshiarpur**
Dates : **3rd to 6th Oct, 2016**
Convener : **Prof. Satwant Kaur**
Winner of the Zonal Trophy : **D. A. V. College, Hoshiarpur**

Zone : **Hoshiarpur –B**
Venue : **S. P. N. College, Mukerian**
Dates : **5th to 8th Oct, 2016**
Convener : **Dr. Kawaljit Kaur**
Winner of the Zonal Trophy : **Govt. College, Hoshiarpur**

Zone : **Moga Ferozepur- A**
Venue : **Mata Baljinder Kaur Memorial Kaler International College, Samadh Bhai, Moga**
Dates : **19th to 22nd Oct, 2016**
Convener : **Dr. Shardev Singh**
Winner of the Zonal Trophy : **Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur**

Zone : **Moga Ferozepur- B**
Venue : **Dev Samaj College for Women, Ferozepur City**
Dates : **22nd to 25th Oct, 2016**
Convener : **Dr. Madhu Prashar**
Winner of the Zonal Trophy : **Dev Samaj College for Women, Ferozepur City**

Zone : **Education- A**
Venue : **S. G. G. S. College of Education, Beghpur, Kamlooh, Mukerian**
Dates : **7th to 9th Oct, 2016**
Convener : **Dr. I. S. Nandra**
Winner of the Zonal Trophy : **D.A.V. College of Education, Ludhiana**
B.C.M. College of Education, Ludhiana

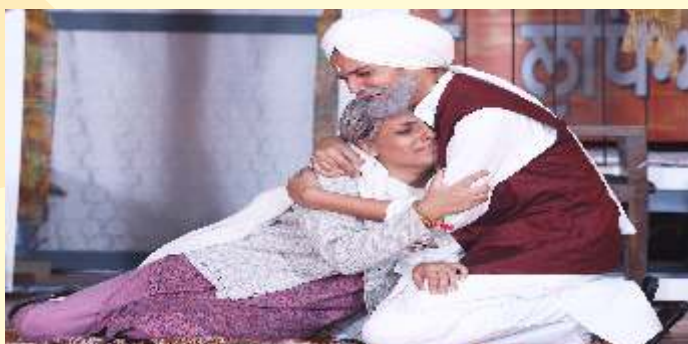
Zone : **Education- B**
Venue : **Guru Hargobind College of Education, Gondwal, Raikot**
Dates : **25th to 27th Oct, 2016**
Convener : **Dr. Rajni Bala**
Winner of the Zonal Trophy : **Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana**

Zone : **Education- C**
Venue : **Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City**
Dates : **12th to 15th Oct, 2016**
Convener : **Mrs. Balwinder Kaur Cheema**
Winner of the Zonal Trophy : **D. A. V. College of Education, Abohar**

58th Panjab University Inter- Zonal Youth & Heritage Festival
Government College For Girls, Ludhiana

58th Panjab University Inter- Zonal Youth & Heritage Festival
Government College For Girls, Ludhiana

58th Panjab University Inter- Zonal Youth & Heritage Festival
Government College For Girls, Ludhiana

Zone Chandigarh- A
P. G. Govt. College, Sector-11, Chandigarh

Zone Chandigarh- B
M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector-36A, Chandigarh

Zone Ludhiana- A
Gobindgarh Public College, Alour, Khanna

Zone Ludhiana- B
S. D. P College for Women, Ludhiana

Zone Moga Ferozepur- A
Mata Baljinder Kaur Memorial kaler International College, Samadh Bhai, Moga

Zone Moga Ferozepur- B
Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

Zone Hoshiarpur- A
M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal, Hoshiarpur

Zone Hoshiarpur- B
S. P. N. College, Mukerian

Zone Education - A
S. G. G. S. College of Education, Beghpur, Kamlooh, Mukerian

Zone Education - B
Guru Hargobind College of Education, Gondwal, Raikot

Zone Education - C
Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City

Annual Function

Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh

Dr. (Prof.) Neera Grover is being honoured by the Principals

Dr. (Prof.) Neera Grover (Cheif Guest)

Dr. Emanuel Nahar (Dean Student Welfare)

Dr. Parvinder Singh (DCDC)

Dr. Neena Seth Pajni (Principal. GPC, Alour)

Dr. Nirmal Jaura (Director, Youth Welfare)

Dr. Mohinder Kaur Grewal (Principal, GCG, Ludhiana)

Panjab University students are being decorated with University Roll of Honor and University Colour

Panjab University students are being decorated with University Roll of Honor and University Colour

Department of Youth Welfare

The Department of Youth Welfare, being an important part of the University, working for the overall development of the students, was set up in 1958 under the Directorship of Dr. K. C. Anand as Founder Director and at present the Dr. Nirmal Jaura is heading the department. With an objective of nurturing the young minds and for their balanced growth and development, the department organizes a number of activities every year. As the department encourages the young students to come forward and prove themselves by participating in various creative activities in the same way the active participation of the students in these activities encourage the department to provide them more and more opportunities for their overall development. During the session 2016-17 the following important activities were executed by the department:

10th South Asian Universities Festival (SAUFEST)

10th SAUFEST (South Asian Universities Festival) was organized by Association of Indian Universities at Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore from 28th February to 04 March, 2017. Panjab University Afghani Dance team represented during this festival. The team participated from S. G. G. S. College, Sector-26, Chandigarh. Dr. Bhupinder Singh was the team in charge.

All India Inter- University National Youth Festival

The University contingent participated in All India Inter-University National Youth Festival at Shivaji University, Kolhapur (Maharashtra) from February 10th to 14th, 2017. About 62 universities from all over India participated in this Festival which was organized by the Association of Indian Universities, New Delhi. Panjab University achieved 3 third prizes and 1 fourth prize out of total 5 events of this festival, as given below:

Third Positions

Poster Making: Mahima Sauhta, M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector-36, Chandigarh

Rangoli: Kamalpreet Kaur, Malwa Central College of Education, Ludhiana

Debate: I. Saloni Sharma, B. C. M College of Education, Ludhiana

II. Dolphin, Govt. College of Education, Sector-20, Chandigarh

Fourth Position

Folk/Tribal Dance: Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

All India Open National Youth Festival

Panjab University students represented Punjab State and Chandigarh UT in Music and Dance events during 21st All India Open National Youth Festival which was organized by Ministry of Youth Affairs, Govt. of India at Rohtak (Haryana) from January 12 to 16, 2017.

2nd Governors Annual Inter University (North Zone) Declamation Contest- 2016

Panjab University Debate team (Ms. Dolphin, Govt. College of Education, Sector-20, Chandigarh and Ms. Saloni Sharma, B. C. M. College of Education, Ludhiana) Secured the Governor Trophy during the 2nd Governors Annual Inter University (North Zone) Declamation organized by University of Jammu, Jammu on 9 December, 2016.

North Zone Inter University Youth Festival

During the 32nd North Zone Inter University Youth Festival organized by Association of Indian Universities New Delhi at Chhatrapati Shahu Ji Maharaj University, Kanpur (UP) from 2 to 6 January 2017, Panjab University achieved 1 first prize, 2 second prizes, and 3 third prizes out of total 17 events of this festival, as given below:

First Positions

Mimicry: Anupama Anand, Guru Nanak Khalsa College for Women, Ludhiana

Second Positions

Debate: I. Saloni Sharma, B. C. M. College of Education, Ludhiana

II. Dolphin, Govt. College of Education, Sector-20, Chandigarh

Third Positions

Folk/Tribal Dance: Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

Poster Making: Mahima Sauhta, M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector-36, Chandigarh

Rangoli: Kamalpreet Kaur, Malwa Central College of Education, Ludhiana

58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

The 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival was held at Govt. College for Girls, Ludhiana from 2 to 5 November, 2016. Principal, Dr. Mohinder Kaur Grewal was the convener of the festival. Approximately 2000 student artistes selected from various Panjab University Zonal Youth and Heritage Festivals, participated in this festival. Dev Samaj College for Women, Ferozepur City won the Panjab University Vice Chancellor's Trophy for the session 2016-17.

Youth Welfare Activities Orientation Workshop

Youth Welfare Activities Orientation Workshop' was organized by the Department of Youth Welfare from 18th June to 22nd June, 2016 at its Student Holiday Home, Panjab University, Chandigarh. Approximately 192 students and 10 teachers from various academia of repute participated in this five days workshop. This workshop aimed to orient the participants towards various cultural and heritage events.

Punjab State Youth Training Workshop

Youth Welfare Training Workshop was organized from 28-02-17 to 04-03-17 for boys and 05-03-17 to 09-03-17 for girls in collaboration with Directorate Youth Services, Punjab. 200 boys and 200 girls participated in this workshop. Eminent personalities and resource persons addressed the participants on various topics for the all round personality development and promote the talent of individual.

Punjab State Inter-University Youth Festival

Panjab University won the Runner UP Trophy during the Punjab State Inter- University Youth Festival organized by Directorate of Youth Services, (Govt. of Punjab), on 27-28 March, 2017. Panjab University achieved 14 First Prizes, 2 Second Prizes and 5 Third Prizes out of total 28 events of this festival.

Inter State University Cultural Competition

During the Inter State University Cultural Competition organized by Mata Sundri College for Women New Delhi and Punjabi Academy, Govt. of New Delhi on March 22, 2017, Panjab University Team (National College for Women Machhiwara) secured the first position in Traditional Heritage Competition and won the Mata Sundri Trophy. Ms. Evenpreet Kaur was declared best artist.

Vaisakhi Festival- 2017

Panjab University Constituent College, Patta Hira Singh, Nihal Singh Wala (Moga) in collaboration with Youth Welfare Department, Panjab University, Chandigarh organized Vaisakhi Festival 2017 on 22 April 2017 in its campus. In the opening ceremony, Principal Dr. Kuldeep Singh told the audience about the traditional importance of Vaisakhi Festival and its relevance to the present.

Youth leadership Training, Hiking Trekking and Rock Climbing Camp

The Youth Leadership Training, Hiking Trekking and Rock climbing camp was organized by Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (HP) from June 30 to July 8, 2017. Sixty Seven (67) girls and Forty Four (44) boys from different colleges of Panjab University Chandigarh attended the camp. The camp was inaugurated by Dr. Vijay Singh Thakur, Former Vice Chancellor & presently Director Extension Education of Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (HP). During his presidential remarks Dr. Thakur highlighted the importance of youth activities in student life. He also enlightened the important activities and various teaching courses of Nauni University.

During the valedictory function Dr. Hari C Sharma Hon'able Vice Chancellor of Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (HP) felt honored while informing that the Nauni

University was a part of Panjab University long time back. He also expressed his gratitude for Panjab University Vice Chancellor Prof Arun Kumar Grover for choosing Nauni University to organize this camp.

The motivational lecture was delivered by Dr. Punam Tomar and Dr Arvind from Directorate of Extension Education Nauni University. Besides the daily activities like Yoga, physical exercise, technical sessions, special lectures and recreational competitions the campers did trekking from Nauni campus to Budha Mandir and other places as a part of this camp. Dr. Surjit Singh Sidhu Principal, B. K. S. College Muhar, Prof. Hapreet Kaur from Dasmesh Girls College, Badal, Muktsar, Mr. Rishikesh from Shri Atam Vallabh Jain College, Ludhiana, Mr. Rakesh Kumar Bhalla from B. K. S. College, Muhar, Ms. Bangera Rupinder Kaur from Gobindgarh Public College, Alour, Khanna, Ms. Hardeep Kaur from B. C. M College of Education, Ludhiana, also delivered inspiring lectures. All the sessions were presided over by the camper students with the motive to develop the leadership skill.

Annual Magazine “Jawan Tarang”

A Literary/Cultural annual magazine “Jawan Tarang” has been launched since 2013 with focus on youth Activities. First three editions of the magazine were appreciated at every platform. Fourth edition of Jawan Tarang is under print. This magazine has been published to provide ample opportunity to young students to express their emotions, opinion, dreams and aspirations. It carries contributions in the form of creative writings, from the students of affiliated and constituent colleges of the Panjab University along with the record of the various youth activities of the department. Chief Editor Dr. Rajinder Pal Kaur and all staff editors Dr. Harpal Singh Bhatti, Mrs. Sushma Miglani, Mrs. Prabhleen Toor and Mrs. Suprerna Khanna contributed a lot for the successful publishing of the fourth issue of “Jawan Tarang”.

“Until the great mass of the people
shall be filled with the sense of responsibility
for each other's welfare,
social justice can never be attained.”

Helen Keller

“Youth for Innovation, Entrepreneurship and National Development”

There is much excitement around the world today about channelizing the potential of youth to kindle future economic growth and development. As youth is the most vital part of the nation and its development, the theme of “Youth for Innovation, Entrepreneurship and National Development” has caught the discerning eye of the Department of Youth Welfare, Panjab Unibersity, Chandigarh and the caption has been essentially chosen to be the theme for Panjab University Youth and Heritage Festivals.

Hon'able Vice Chancellor Prof. Arun Kumar Grover with the poster of the theme “Youth for Innovation, Entrepreneurship & National Development” during the 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival at G.C.G., Ludhiana

There is an oft-quoted message in different adages and proverbs that child is the father of the man and so the growth from childhood to youth is a result of interaction of the child with the world seen and visualized. From this phase of human growth the child grows into youth with a multi coloured thought for 'innovating' which means giving a new shade to the idea and form including the application for reaching the destination of entrepreneurship.

The next step to highlight the issue can be that the only constant thing in the universe is change. To magnify and refine this thought pattern none can play a role better than the strength & energy of youth for stimulating the national development. With a view to achieve the objective the following items of the material would be relevant:

- A. Well equipped through knowledge and skill the youth can do wonders.
- B. The grooming of youth and nitraton with world scenario.
- C. The continuous persuasion by the wisdom and experience of elders.
- D. Regular monitoring of performance.
- E. Identifying and catering the capacity and potential.
- F. Maintaining the available capacity and evolving methodology for the same.
- G. Evaluating and awarding grades to the performers.
- H. Operating the concept in practical form.
- I. Outcome of efforts, quality and quantity wise.

The object of this theme can better be achieved through spreading the positivity of the message of entrepreneurship by using skill and vocational faculty of the mind with reference to special emphasis on youth. No society could progress and prosper without new shapes and shades having multidimensional and colourful variety. The subject and theme has in its background that human mind is deficient of entrepreneurship because of much negativity in the mind of the human. From the time immemorial the thought cluster that anything wrong can take place and time needs to be changed with 'Anything better can take place any time'. The scientific world has created a scenario of transparency for the human mind that in the times to come things will move in better way and world will be a better place to live in without much of the difficulties. The innovative youth can take'. Taking innovation for youth in promoting entrepreneurship has come to a pass where it is the buzzword. Before the matter comes to penultimate closure, it can be having strong relationship merger that national development in all aspects of human life with special emphasis on youth innovation and entrepreneurship would be opening new vistas for accelerating prosperity and comfortable living.

Entrepreneurship creates new businesses in response to unmet needs and demands in the market, that is, there is an opportunity to provide a product or service that is not currently in existence or otherwise available. The youth are the key players who help in encourage economic growth of the nation. They enable access to goods and services that populations require in order to be productive. New businesses need to hire employees. They create jobs and these economic opportunities uplift and support communities through increasing the quality of life and overall standard of living.

Technology has made it possible for small, entrepreneurship-led businesses to expand into regional and global markets. When new businesses export goods and services to nearby regions, these enterprises contribute directly to a region's productivity and earnings. This increase in revenue strengthens the economy and promotes the overall welfare of a population.

A widely accepted definition of the issue includes also as to how many new products are invented, the percentage of high-tech jobs and the size of talent pool available to tech industry employees. More recently and increasingly, youth for innovation has expanded to include the development of new service offerings, business models, pricing plans and routes to market. The ability of youth to turn ideas into new products and services that people need is the foundation of prosperity for any developed country. Economic growth generally speaking is driven by new technologies and their creative application. Periods of rapid innovative historically have been accompanied by periods of strong economic growth.

Thus the impetus of innovation is the greatest natural resource of all the mind of youth. Creating innovative products of solutions requires an educated youth and an environment where collaborative work can take place. In addition to being good for business, it creates workforce creativity and quality of life.

Innovation by the youth also becomes crucial when it comes to addressing the enormous environmental changes we face today combating climate change, lowering global greenhouse gas emissions and preserving biodiversity in the environment. In the United States we waste billions of dollars annually due to inefficiencies and uncompetitive practices in our healthcare system. Hopefully,

the youth with new ideas and innovations will address these problems, resulting in further reforms. When these occur, Americans overall health and quality of life will benefit and so will our economy if our wasteful healthcare costs also decrease.

Thus for youth to bring new ideas to life, they need access to education and a level playing field on which to compete, regional and national innovations competitions are widely recognized as effective means to stimulate innovation, generate new entrepreneurial initiative and tap the potential for young people to generate new ideas to benefit society and their community. Both the corporate and organizational landscape require creativity from their staff and employees. May it be to come up with superbly packaged products enriching marketing campaigns, innovation breakthroughs or as trivial as solving daily challenges in the workplace.

Innovations empower people by adding strength to their natural abilities which improve team work and productivity. In this vein, the role of government leaders and public policy is to create conditions that allow more entrepreneurs to start business by implementing policies which nurture that environment so that those business can grow. Under the right conditions the youth have incredible power. They also serve society as they help in providing innovative solutions to the problems and challenges. Youth can play an influential role in the economic growth and standard of living of the country. They can do this not just by creating jobs but also by developing and adopting innovations that lead to improvements in the quality of life and living.

The youth plays a vital role in the growth of the national income as well as raising the per capita income of the people. The GNP of the country is calculated based on the total no. of products and services available in a respective country. The more products and services available the higher the GNP. It indicates the economic prosperity of the nation.

The youth is indispensable to the development of the nation. The progress of a country depends upon his skill and talent. Considering the present scenario, the educational institutes are laying emphasis on the promotion of this theme. The Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh earns a special distinction in this perspective which provides reservation and special treatment by allowing additional seat to the exceptional youth performer and his achievements in order to do justice to the job.

Binita Jhanji

National College for Women, Machhiwara

Vaisakhi Festival- 2017

Panjab University Constituent College, Patto Hira Singh, Nihal Singh Wala (Moga) in collaboration with Youth Welfare Department, Panjab University, Chandigarh organized Vaisakhi Festival 2017 on 22 April 2017 in its campus. In the opening ceremony, Principal Dr. Kuldip Singh told the audience about the traditional importance of Vaisakhi Festival and its relevance in the present scenario.

In his address, Chief Guest Professor Sadhu Singh Member of Parliament, Faridkot, advised the students to play a constructive role in Nation building by excelling in academics, sports and cultural items. He appreciated Panjab University for its remarkable efforts in providing quality education in such remote areas through these activities. Manjit Singh Bilaspur, MLA, Nihal Singh Wala congratulated Principal Dr. Kuldip Singh and entire staff of the college for organizing this festival. Renowned Punjabi folk singer Sukhwinder Sukhi was the Special Guest in this Festival.

Dr. Harjit Singh Dhaliwal, Director PAMETI, PAU Ludhiana, S. Hardial Singh Aman, Chairman, Sai Miaa Meer Foudation, Jatinder Bhalla, Chairman, Umeed Foundation were also present .

The students of the college performed different cultural items including Shabad, Folk Songs, Choreography, Group Dance, Gidha, Bhangra and Skit. Apart from college students, Punjabi Traditional Cultural Dance (Malwai Gidha) was presented by the team of Umeed Foundation, Rampura Phul, Bathinda. Sukhwinder Sukhi and Gurwinder Brar remained the star attraction of the Festival.

Dr. Nirmal Jaura, Director Youth Welfare , Panjab University, Chandigarh thanked all guests, artists, organizers and students for this excellent show of Punjabi Heritage.

Result of 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival Government College for Girls, Ludhiana

02nd NOVEMBER, 2016

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
Shabad/Bhajan	Team			
	1 st	Moga Ferozepur-A	R. S. D. College, Ferozepur	
	2 nd	Chandigarh- A	S. G. G. S College Sector-26, Chandigarh	
	3 rd	Hoshiarpur- B	G. T. B. Khalsa College For Women, Dasuya	
	3 rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College For Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	
	Individual			
	1 st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College, Sector - 36, Chandigarh	Ms. Simran Chaudhary
	2 nd	Hoshiarpur- B	G. T. B. Khalsa College For Women, Dasuya	Ms. Harwinder Kaur
	3 rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College For Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Ms. Shobita
Group Singing	Team			
	1 st	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College For Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3 rd	Education- A	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	
	3 rd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chd.	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Ms. Anu Bala
	2 nd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	Ms. Ritu Rani
	3 rd	Hoshiarpur- B	S. M. S. Karamjot College, Miani	Mr. Davinder Singh
Folk Song	1 st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College, Sector - 36, Chandigarh	Ms. Simran Chaudhary
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Ms. Anu Bala
	2 nd	Ludhiana- B	M.T.S.M College for Women, Ludhiana	
	3 rd	Moga-Ferozepur-B	Mata Sahib Kaur Girls College, Talwandi Bhai	
	3 rd	Muktsar Zone	Dasmesh Girls College, Badal	
Classical Dance	1 st	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 42, Chd.	
	2 nd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	3 rd	Ludhiana- A	Kamla Lohtia College, Ludhiana	
Group Dance	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Ludhiana	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3 rd	Hoshiarpur- B	Dashmesh Girls College, Mukerian	
Guddian Patole Making	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Ludhiana- B	M. T. S. College for Women, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	
	3 rd	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana	

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
Chhiku Making	1 st	Education- B	Sukhdev Krishna College of Education, Moga	
	2 nd	Hoshiarpur- B	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Urmur	
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3 rd	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. Sector- 32, Chandigarh	
Pranda Making	1 st	Chandigarh- B	G. G. Khalsa College for Women, Jhar Sahib	
	2 nd	Ludhiana- B	Mata Ganga Khalsa College, Kottan	
	3 rd	Hoshiarpur- B	S. M. S. Karamjot College, Miani	
Naala Making	1 st	Education- B	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd, Ludhiana	
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	
	3 rd	Education- C	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
Tokri making	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women	
	2 nd	Ludhiana- B	M. T. S. College for Women, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. Sector- 32, Chandigarh	
	3 rd	Education- A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	
Mitti De Khidaune	1 st	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	
	2 nd	Education- A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	
	3 rd	Education- B	S. D. S. College of Education for Women, Loapon, Moga	
	3 rd	Education- C	Guru Ramdass B.ed College, Jalalabad	
Khiddo Making	1 st	Chandigarh- B	Guru Gobind Singh Khalsa College for Women, Jhar Sahib	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3 rd	Education- B	Partap College of Education, Ludhiana	
Peerhi Making	1 st	Education- B	Lala Lajpatrai Memorial College of Education, Dhudike	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Jagat Sewak Khalsa College for Women, Mehna	
	3 rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
Rassa Vattna	1 st	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	
	2 nd	Education- B	D. M. College of Education, Moga	
	3 rd	Ludhiana- A	B. S. S. G. College, Sidhsar	
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	
Eennu Making	1 st	Hoshiarpur- A	M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3 rd	Hoshiarpur- B	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Urmur	

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
Classical Vocal	1 st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Ms. Simran Chaudhary
	2 nd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Purnendu
	3 rd	Ludhiana- A	Malwa College, Bondli, Samrala	Ms. Aasa Singh
Gazal	1 st	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Ludhiana	Ms. Hanspreet Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur-A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Matti
	3 rd	Chandigarh-A	P. G. G. C., Sector-11, Chandigarh	Mr. Mukul Gill
Geet	1 st	Hoshiarpur-B	S. P. N. College, Mukerian	Ms. Damini Agnihotri
	2 nd	Hoshiarpur-A	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Mr. Ramandeep Singh
	3 rd	Education-B	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd, Ludhiana	Ms. Prabhjot Kaur
Short Story Writing	1 st	Hoshiarpur- A	P. U. S. S. R. G. , Hoshiarpur	Mr. Arindam Sharma
	2 nd	Chandigarh- A	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Ms. Rupinder Kaur
	3 rd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Ms. Kirandeep Kaur
Essay Writing	1 st	Moga-Ferozepur-B	Dev Samaj College of Education, Ferozepur City	Ms. Gunjan Nagpal
	2 nd	Hoshiarpur- B	G. T. B. Khalsa College For Women, Dasuya	Ms. Baljinder Kaur
	3 rd	Moga-Ferozepur-B	S. D. College for Women, Moga	Ms. Kuldeep Kaur
Heritage Quiz	1 st	Education-C	Dashmesh Girls College of Education, Badal, Muktsar	
	2 nd	Ludhiana-A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh-A	Panjab University Campus, Chandigarh	
03rd NOVEMBER, 2016				
Percussion	1 st	Ludhiana-B	S. D. P. College for Women, Ludhiana	Mr. Jasdeep Singh
	2 nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Iqbal Singh
	3 rd	Hoshiarpur- B	Khalsa College, Garhdiwala	Ms. Harleen Kaur
	3 rd	Chandigarh- A	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Mr. Harsimran Singh
Non-percussion	1 st	Ludhiana-B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Ldh.	
	2 nd	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College, Sector - 36, Chandigarh	
	3 rd	Education-B	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	
Indian Orchestra	Team			
	1 st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector - 36, Chandigarh	
	2 nd	Chandigarh- A	P. G. Govt. College, Sector - 46, Chandigarh	
	3 rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ldh.	
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
	Individual			
	1st	Chandigarh- A	P. G. Govt. College, Sector - 46, Chandigarh	Mr. Mandeep Singh
	2nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ldh.	Ms. Simrat Kaur
	3rd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Ranjot Singh
	3rd	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector - 36, Chandigarh	Ms. Samriti Jain
Bhangra	Team			
	1st	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	2nd	Chandigarh- A	D. A. V. College, Sector - 10, Chandigarh	
	2nd	Moga-Ferozepur- A	R. S. D. College, Ferozepur	
	3rd	Hoshiarpur- B	J. C. D. A. V. College, Dasuya	
	Individual			
	1st	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Sukhbir Singh
	2nd	Moga-Ferozepur- A	R. S. D. College, Ferozepur	Mr. Jaspal Singh
	3rd	Hoshiarpur- B	J. C. D. A. V. College, Dasuya	Mr. Manpreet Singh
Giddha	Team			
	1st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	Hoshiarpur- A	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
	2nd	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Ludhiana	
	3rd	Chandigarh- A	P. G. Govt. College, Sector - 46, Chandigarh	
	3rd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	
	Individual			
	1st	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	Ms. Rupinder Kaur
	2nd	Hoshiarpur- A	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	Ms. Bhimakashi
	2nd	Ludhiana- A	A. S. College, Khanna	Ms. Ivneet Kaur
	3rd	Chandigarh- A	P. G. Govt. College, Sector - 46, Chandigarh	Ms. Ramandeep Kaur
	3rd	Ludhiana B	Khalsa College for Women, Ludhiana	Ms. Noorpreet Kaur
Clay Modelling	1st	Education-A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Ms. Shahina
	2nd	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh	Mr. Surinderpal Singh
	3rd	Chandigarh- B	Guru Gobing Singh College for Women, Sector- 26, Chandigarh	Ms. Chandani
	3rd	Ludhiana- B	Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	Ms. Amandeep Kaur
Photography	1st	Education- B	Malwa Central College of Education, Ludhiana	
	2nd	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Ludhiana	
	3rd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	
Collage Making	1st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	Ms. Japnit Arneja
	2nd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	Ms. Tsering Youdol
	3rd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Mr. Sumit
	3rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Jyoti Sehgal

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
On the spot Painting	1st	Chandigarh-A	Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh	Mr. Nakshdeep Singh
	2nd	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh	Ms. Sanya Bhutani
	3rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Ldh.	Ms. Neeraj Sharma
Cartooning	1st	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ldh.	Ms. Harkirat Kaur
	2nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Santosh Kaur
	3rd	Hoshiarpur- B	Khalsa College, Garhdiwala	Mr. Munish Behal
Still Life	1st	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Paramjeet Kaur
	2nd	Education- B	Malwa College for Education, Ludhiana	Ms. Sukhpreet Kaur
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Navraj Kaur Ms. Kamalpreet
Rangoli	1st	Education- B	Malwa Central College of Education, Ludhiana	Ms. Kamalpreet Kaur
	2nd	Moga-Ferozepur- A	D. M. College, Moga	Ms. Gurkirat Kaur
	3rd	Education- C	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Ankita
	3rd	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana	Ms. Aarti Kumar
Installation	1st	Education- B	Malwa Central College of Education, Ludhiana	
	2nd	Education- A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	
	3rd	Hoshiarpur- B	S. P. M. College, Mukerian	
	3rd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	
Poster Making	1st	Chandigarh- B	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	
	2nd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Mahima Vinod Sahota
	3rd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Reeta Devi
Elocution	1st	Education- A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Ms. Saloni Sharma
	2nd	Education- C	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Saroj Rani
	3rd	Ludhiana- A	Sri Aurobondo College of Commerce and Management, Ludhiana	Mr. Kartik Mehendru
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Manpreet Kaur
Debate	1st	Education- A	Govt. College of Education, Chandigarh	Ms. Dolphin
	2nd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	Ms. Samridhi Nayyar
	3rd	Moga-Ferozepur- A	G. T. B. National College, Dakha	Mr. Brinderjeet Singh
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Harsimrat Chawla
Poem Recitation	1st	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Nirmaljeet
	2nd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	Ms. Saumya Joshi
	3rd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	Ms. Kalyani Tehri
Muhavaredar Vaartalap	1st	Education- C	Dashmesh Girls College of Education, Badal	
	2nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3rd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	
	3rd	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	

04th NOVEMBER, 2016

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
One Act Play	Team			
	1st	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	2nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College For Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	
	3rd	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana	
	Individual			
	1st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Arundhati
	2nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Sukhjeet Singh
	2nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Jaskirat Kaur
	3rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College For Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Ms. Akriti Makkar
	3rd	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana	
Histrionics	1st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Sukhdeep Kaur
	2nd	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chd.	Ms. Prabhjot Kaur
	3rd	Hoshiarpur- B	S. P. N. College, Mukerian	Mr. Rishav Mangal
Folk Instruments	1st	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Tarandeep Kaur
	2nd	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Vikas
	2nd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Gurpreet Singh
	3rd	Chandigarh- B	Guru Gobind Singh College for Women, Sector- 26, Chandigarh	Ms. Rakhi
Folk Orchestra	Team			
	1st	Chandigarh- B	G. G. S. College for Women, Jhar Sahib	
	2nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3rd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	Individual			
	1st	Moga -Ferozepur - A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Matti
	2nd	Moga -Ferozepur - A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Gurpreet Singh
	3rd	Ludhiana - A	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Saleem Khan
Bagh	1st	Ludhiana - B	M. T. S. College for Women, Ludhiana	Ms. Ranjeet Kaur
	2nd	Moga -Ferozepur - B	Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd	Ms. Harbans Kaur
	3rd	Education - A	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Ms. Taranjeet Kaur
	3rd	Chandigarh - A	G. G. D. S. D. College, Sector - 32, Chandigarh	Ms. Ram andeep Kaur
Phulkari	1st	Chandigarh - B	National College for Women, Machhiwara	Ms. Manjit Kaur
	2nd	Ludhiana - B	Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	Ms. Taranpreet Kaur
	3rd	Moga - Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Rajwinder Kaur

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
Dasuti / Machhi kanda / Makhi Topa	1st	Chandigarh- B	Govt. College of Home Science, Sector- 10, Chd.	
	2nd	Moga-Ferozepur- A	G. T. B. National College, Dakha	
	3rd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	
Knitting	1st	Hoshiarpur- A	D. A. V. College, Hoshiarpur	Ms. Niramjot Kaur
	2nd	Moga-Ferozepur- B	S. D. College for Women, Moga	Ms. Sukhvant Kaur
	3rd	Education- C	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd, Ludhiana	Ms. Priyanka Choudhary
Crochet Work	1st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Amandeep Kaur
	2nd	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Ludhiana	Ms. Ramandeep Kaur
	3rd	Education- C	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Kaushlya Devi
Pakhi Designing	1st	Moga-Ferozepur- b	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Paramjeet Kaur
	2nd	Ludhiana- A	S. G. G. S. College of Education, Beghpur, Kamlooh, Mukerian	Ms. Jasvir Kaur
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Meenakhshi
Mehandi Designing & Application	1st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Manpreet Kaur
	2nd	Ludhiana- B	M. T. S. College for Women, Ludhiana	Ms. Amanjot
	3rd	Education- B	Partap College of Education, Ludhiana	Ms. Jyoti Sharma
Kavishri	Team			
	1st	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	
	2nd	Hoshiarpur- A	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	Individual			
	1st	Hoshiarpur- A	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Ms. Sunmeet Kaur
	2nd	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Gurjinder Singh
	3rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Mehak
	Team			
Vaar singing	1st	Ludhiana- B	Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	
	2nd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	
	2nd	Hoshiarpur- A	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	Education- B	Partap College of Education, Ludhiana	
	Individual			
	1st	Ludhiana- B	Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	Ms. Sukhpreet Kaur
	2nd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	Ms. Hashwinder Kaur
	3rd	Education- B	Partap College of Education, Ludhiana	Mr. Shubham Sharma

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Kali singing	Team			
	1st	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	
	2nd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	
	3rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	Individual			
	1st	Chandigarh- A	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Balwant Singh
	2nd	Chandigarh- B	National College for Women, Machhiwara	Ms. Hashwinder Kaur
	3rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Manmeet Kaur
05th NOVEMBER, 2016				
Mime	Team			
	1st	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	
	2nd	Ludhiana- A	K. L. S. D. College, Ludhiana	
	3rd	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	Individual			
	1st	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Mr. Harish Singh
	2nd	Ludhiana- A	K. L. S. D. College, Ludhiana	Karan
	3rd	Hoshiarpur- A	M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal	Ms. Harjeet Kaur
	3rd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Ms. Veerpal Kaur
Skit	Team			
	1st	Chandigarh- A	P. G. G. C. Sector - 11, Chandigarh	
	2nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	3rd	Moga-Ferozepur- B	Sant Baba Bhag Singh Girls College, Sukhanand	
	3rd	Education- C	Dashmesh Girls College of Education, Badal	
	Individual			
	1st	Moga-Ferozepur- B	Sant Baba Bhag Singh Girls College, Sukhanand	Ms. Gurpreet Kaur
	2nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Subhakaran Singh
	3rd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Mr. Manpreet Singh
	3rd	Education- A	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Mr. Pankaj
Mimicry	1st	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Ldh.	Ms. Anupama Anand
	2nd	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana	Mr. Balram
	3rd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Sukhdeep Kaur
	3rd	Moga-Ferozepur- A	P. U. C. College, Patto Hira Singhwala	Mr. Jasbinder Singh

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Bhand	1st	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, G. T. B. Garh Moga	
	2nd	Hoshiarpur-B	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Umar	
	3rd	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	Individual			
	1st	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, G. T. B. Garh Moga	Mr. Avtar Singh
	2nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, G. T. B. Garh Moga	Mr. Iqbal Singh
	3rd	EducationC	Babe Ke College of Education, Mudki	Mr. Pipal Singh
Folk Dance (Boys)	Team			
	1st	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	2nd	Chandigarh - A	Govt. College of Art, Sector-10, Chandigarh	
	3rd	Hoshiarpur- A	D. A. V. College, Hoshiarpur	
	3rd	Hoshiarpur- B	S. P. N. College, Mukerian	
	Individual			
	1st	Hoshiarpur- B	S. P. N. College, Mukerian	Mr. Balkishan
	2nd	Moga-Ferozepur- A	R. S. D. College, Ferozepur	Mr. Jaspal Singh
	3rd	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Gurmehar Singh
Folk Dance (Girls)	Team			
	1st	Moga-Ferozepur - B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	2nd	Chandigarh- B	Guru Gobind Singh College for Women, Sector- 26, Chandigarh	
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	
	3rd	Moga-Ferozepur - A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	Individual			
	1st	Moga-Ferozepur - A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Ms. Veerpal Kaur
	2nd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Renu Bala Ms. Vandana
	2nd	Education- A	Govt. College of Yoga Education and Health, Chandigarh	Dhiman
	3rd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Shelja
	3rd	Moga-Ferozepur - B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Payal Kamboz
Ladies Traditional & Ritualistic songs of Punjab	Team			
	1st	Chandigarh-B	P. G. Govt. College for Girls, Sector-11, Chd.	
	2nd	Ludhiana-B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	2nd	Moga-Ferozepur-B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3rd	Moga-Ferozepur-A	Guru Nanak College, Moga	
	3rd	Hoshiarpur-A	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGENAME	PARTICIPANTNAME
	Individual			
	1st	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	Ms. Amandeep Kaur
	2nd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Gurpreet Kaur
	2nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Amritpal Kaur
	3rd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	Ms. Amandeep Kaur
	3rd	Ludhiana- A	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Ms. Shinto
Quiz	1st	Moga-Ferozepur- A	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sudhar	
	2nd	Chandigarh- A	P. G. Govt. College for Girls, Sector - 11, Chd.	
	3rd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	

Overall Panjab University Vice Chancellor's Trophy- 2016-17

Won By

Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

Compiled by

Tejinder Singh

Assistant Director Youth Welfare

Dr. Mohinder Kaur Grewal, convener of 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival, being honored by Dr. (Prof.) Neera Grover and Dr. Parvinder Singh, DCDC

Recipients of Panjab University Roll of Honor- 2016-17

Sr. No.	Name	College	Proficiency
1	Ms. Saloni Sharma	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Debate
2.	Ms. Dolphin	Govt. College of Education, Sec.20, Chandigarh	Debate
3.	Ms. Kamalpreet Kaur	Malwa Central College of Education, Ludhiana	Rangoli
4.	Ms. Mahima Sauhta	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	Poster Making
5.	Ms. Amritpreet Kaur	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
6.	Ms. Phullpreet Kaur	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
7.	Ms. Simerjeet Kaur	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
8.	Ms. Uttam Kataria	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
9.	Ms. Navneet Kaur	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
10.	Ms. Amanjit Kaur	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
11.	Ms. Shikha Rani	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
12.	Ms. Mehak	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
13.	Ms. Ankita	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Folk and Tribal Dance
14.	Ms. Anupama Anand	Guru Nanak Khalsa College for Women, Ldh.	Mimicry

**Statement about ownership and other particulars about “ Jawan Tarang ” to be
Published in every issue, every year.**

**Form IV
(See Rule 8)**

1. Place of publication : Panjab University, Chandigarh
2. Periodicity of its publication : Yearly
3. Printers Name : Sh. Jatinder Moudgil
Nationality : Indian
Address : Manager, Panjab University, Chandigarh
4. Publishers Name : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh
5. Editor : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

I, Director Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Signature of the Publisher

Printed and published by Director Youth Welfare on behalf of Department of youth Welfare, Panjab University, Chandigarh and printed at *Amit Arts, 36 MW, Industrial Area Phase- 1, Chandigarh* and published at Chandigarh. Editor- Nirmal Jaura
This magazine is for internal circulation within the Panjab University jurisdiction.

Panjab University Registrar, Col. G. S. Chadda with the winners during the 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival at Govt. College for Girls, Ludhiana

Folk Singer Harbhajan Mann and Writer Babu Singh Mann are being honoured during the 58th Panjab University Inter Zonal Youth and Heritage Festival at Govt. College for Girls, Ludhana

Panjab University Vice Chancellor Prof. Arun Kumar Grover, releasing the Souvenir of 58th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival at Govt. College for Girls, Ludhiana

Panjab University Debate team (Ms. Dolphin Bakshi and Ms. Saloni Sharma) receiving the Governor's Trophy from Dr. R. D. Sharma, Vice Chancellor, University of Jammu, Jammu